

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ
BÖLGESİ(KEİB) VE EKONOMİK
ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)
Selim İNANÇLI

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

ÖZET

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte çok sayıda işbirliği hareketlerinin meydana geldiği görülmektedir. Bu işbirliği hareketlerinin gelişmesinde AT'ın büyük etkisinin olduğu kuşkusuzdur.

1990 yılı Ocak ayında Türkiye'nin girişimi ile ortaya atılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği', Karadeniz'i çevreleyen Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Moldavya, Ukrayna, Yunanistan ve Arnavutluk'un katılımı ile 11 üye ülke arasında kısa vade de hükümetler arası işbirliğine gidilerek özel sektörler arası işbirliği için uygun koşulları yaratmak amacıyla. Uzun vadeli hedefi ise ülkeler arasında insanların, sermayenin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak, kurum ve kuruluşların oluşturulmasını amaçlayan bir ekonomik işbirliği anlaşmasıdır. Bu işbirliği aynı zamanda bu ülkeler arasında serbest ticaret bölgesinin kurulmasında hedeflemektedir.

KEİB ile ilgili ilk müzakereler 1990 tarihinde başlamıştır. 3 Şubat 1992 tarihinde 9 ülkenin katılımı ile parafe edilen KEİB anlaşması 25 Haziran 1992'de Yunanistan ve Arnavutluğun kurucu üye olarak katılımı ile 11 ülkenin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanarak yürürlüğe girdi.

KEİB üye ülkelerin ekonomik potansiyelini harekete geçirerek üretim, tüketim, istihdam, yatırım vb. üzerinde bir çok etkiler yaratacağı görülecektir. Ancak üye ülkelerin içinde buldukları koşullar itibari ile kısa vadede bir çok sorunla karşılaşacakları gözden uzak tutulmamalıdır.

KEİB üye ülkeler arasında sorunların çözümlenmesinde önemli katkılarda bulunabileceği gibi üye ülkelerin ekonomik potansiyellerini harekete geçirerek refah artışı sağlayacaktır. Sonuç olarak KEİB üye ülkelerin dünya ülkeleri ile entegrasyonunu kolaylaştırıcı nitelikte bölgesel bir işbirliği hareketi olduğu söylenebilir.

ABSTRACT

After the Second World War There have been emerged many cooperation movement in the different regions of the world. Obviously, European Community as a succesful cooperation, has much impact on the formation of those movements.

In January 1990, upon the announcement of Turkey, The Black Sea Economic Cooperation Region Project was created. Members were Turkey, Bulgaria, Romania, Azerbaijan, Armenian, Georgia, Rusia Federativ Republic, Moldavia, Ukrania, Greece and Albania. The main purpose of this organization, in the short run, is to establish close relationship among between goverments and to create suitable environvent for private sectors to cooperate in economic issues. In the long run, on the other hand. it aims to establish instutions and organizations which will provide free circulation of labor, goods and services between member coutries. This coordination has also the aim to create free trade zones between its members

The discussions related to Black Sea Economic cooperation were started in 1990, in 3. February 1992. It's initialed by nine countries and in 25. June 1992.,the agreement come in to power.

Certainly, It will be seen that Black Sea economic cooperation, by mobilizing economic Potantiolities of member countries, will create much more impact on production, consumption, employment, investment etc. of the region. But because of the different economic and social conditions of member countries, it is expected that there will emerge many problems in the short run.

It can be said that, as conclusion, BECR is a regional organization which facilitates the integration of it is members to the world economic system.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ANLAMI, KAPSAMI, TÜRLERİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

I- EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ANLAMI, KAPSAMI, TÜRLERİ VE EKONOMİK ENTEGRASYONLA İLİŞKİSİ	4
<u>A-Ekonomik İşbirliğinin Anlamı ve Kapsamı</u>	4
<u>B-Ekonomik İşbirliğinin Türleri</u>	5
<u>C-Ekonomik İşbirliği ile Ekonomik Entegrasyon İlişkisi</u>	6
II- EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN AMACI, GELİŞİMİ, VE GERÇEKLEŞEBİLME KOŞULLARI	10
<u>A-Ekonomik İşbirliğinin Amacı ve Önemi</u>	10
<u>B-Ekonomik İşbirliğinin Gelişimi</u>	11
<u>C-Ekonomik İşbirliğinin Gerçekleşebilme Koşulları</u>	12

III- EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ETKİLERİ	14
<u>A-Ekonomik İşbirliğinin Statik Etkileri</u>	14
1-Üretim Etkisi	14
2-Tüketim Etkisi	15
3-İstihdam Düzeyi Üzerindeki Etkisi	16
4-Ticaret Hacmine ve Ticaret Hadlerine Etkisi	17
<u>a-Ticaret Hacmine Etkisi</u>	17
<u>b-Ticaret Hadlerine Etkisi</u>	19
5-Üretim Faktörleri Üzerine Etkisi	21
<u>B-Ekonomik İşbirliğinin Dinamik Etkileri</u>	23
1-Büyük Piyasa ve Prodüktivite	23
2-Büyük Piyasa ve İçsel Ekonomiler	24
3-Büyük Piyasa ve Dışsal Ekonomiler	25
4-Büyük Piyasa ve Yatay-Dikey Birleşmeler	27
5-Büyük Piyasa ve Yatırımlar	29

İkinci Bölüm

BİR EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRNEĞİ OLAN KEİB'İN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ÜYE ÜLKE EKONOMİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

I- KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİ'İN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	30
<u>A-KEİB'in Doğuşuna Yol Açan Sebepler</u>	30
<u>B-KEİB Anlaşması Müzakereleri</u>	32
<u>C-KEİB'in Amacı, Kapsamı ve Önemi</u>	34
<u>D-KEİB Deklarasyonu Ana Belgesinin İçeriği</u>	37
1-Giriş, Amaç ve İlkeler	37
2-Hükümetlerarası İşbirliği	38
3-Hükümetlerdışı İşbirliği	38
4-Kurumsal Yapı ve Üyelik	38

<u>E-KEİB Deklarasyonu Metni ve Boğaziçi Bildirgesi</u>	38
1-KEİB Deklarasyonu Metni	38
2-Boğaziçi Bildirgesi	43
II-KEİB'E ÜYE ÜLKE EKONOMİLERİNİN ÖZELLİKLERİ	44
<u>A-Doğal ve Beşeri Özellikleri</u>	44
1-Türkiye'nin Doğal ve Beşeri Özellikleri	44
2-Bulgaristan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri	45
3-Romanya'nın Doğal ve Beşeri Özellikleri	46
4-KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Doğal ve Beşeri Özellikleri ..	47
<u>a-Azerbaycan'ın Doğal ve Beşeri</u>	
<u>Özellikleri</u>	47
<u>b-Ermenistan'ın Doğal ve Beşeri</u>	
<u>Özellikleri</u>	48
<u>c-Gürcistan'ın Doğal ve Beşeri</u>	
<u>Özellikleri</u>	48
<u>d-Moldavya'nın Doğal ve Beşeri</u>	
<u>Özellikleri</u>	49
<u>e-Rusya Federasyonu'nun Doğal</u>	
<u>ve Beşeri Özellikleri</u>	49
<u>f-Ukrayna'nın Doğal ve Beşeri</u>	
<u>Özellikleri</u>	50
5-Yunanistan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri	51
6-Arnavutluk'un Doğal ve Beşeri Özellikleri	51
<u>B-Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri</u>	52
1-Türkiye'nin Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili	
Özellikleri	52
2-Bulgaristan'ın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili	
Özellikleri	55
3-Romanya'nın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili	
Özellikleri	57
4-KEİB'e Üye BDT. Ülkelerinin Sermaye ve Teşebbüs	
Faktörü ile İlgili Özellikleri	59
5-Yunanistan'ın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili	
Özellikleri	61
6-Arnavutluk'un Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili	
Özellikleri	62

<u>C-Üretim ile İlgili Özellikleri</u>	63
1-Türkiye'nin Üretimle ilgili Özellikleri	63
2-Bulgaristan'ın Üretimle ilgili Özellikleri	66
3-Romanya'nın Üretimle ilgili Özellikleri	71
4-KEİB'e Üye BDT. Ülkelerinin Üretimle ilgili Özellikleri	74
5-Yunanistan'ın Üretimle ilgili Özellikleri	77
6-Arnavutluk'un Üretimle ilgili Özellikleri	79
<u>D-Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri ile İlgili Özellikleri</u>	81
1-Türkiye'nin Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri	
ile İlgili Özellikleri	81
2-Bulgaristan'ın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri	
ile ilgili Özellikleri	84
3-Romanya'nın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri	
ile ilgili Özellikleri	88
4-KEİB'e Üye BDT. Ülkelerinin Dış Ticaret ve Kambiyo	
Düzenlemeleri ile ilgili Özellikleri	92
5-Yunanistan'ın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri	
ile İlgili Özellikleri	98
6-Arnavutluk'un Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri	
ile İlgili Özellikleri	100

Üçüncü Bölüm

KEİB'İN GELECEĞİ

I- KEİB'İN ÜYE ÜLKE EKONOMİLERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ	103
<u>A-Üretim Etkisi</u>	104
<u>B-Tüketim Etkisi</u>	108
<u>C-İstihdam Düzeyine Etkisi</u>	109
<u>D-Ticaret hacmi ve Ticaret Hadlerine Etkisi</u>	111
<u>E-Yatırımlar Üzerine Etkisi</u>	112

<u>F-Prodüktivite Üzerine Etkisi</u>	114
<u>G-Fiyat Hareketleri Üzerine Etkisi</u>	115
II-KEİB'İN BAŞARISINI ENGELLEYEBİLECEK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	116
<u>A-Siyasi Sorunlar ve Çözüm Önerileri</u>	116
1-Siyasi Sorunlar	116
2-Çözüm Önerileri	117
<u>B-Sosyal Sorunlar ve Çözüm Önerileri</u>	117
1-Sosyal Sorunlar	117
2-Çözüm Önerileri	118
<u>C-Mevzuatla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri</u>	119
1-Mevzuatlarla İlgili Sorunlar	119
2-Çözüm Önerileri	119
<u>D-Bürokratik Sorunlar ve Çözüm Önerileri</u>	119
1-Bürokratik Sorunlar	119
2-Çözüm Önerileri	120
<u>E-Altyapı Sorunu ve Çözüm Önerileri</u>	120
1-Altyapı Sorunu	120
2-Çözüm önerileri	121
<u>F-Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri</u>	121
1-Finansman Sorunu	121
2-Çözüm önerileri	121
<u>G-Teknoloji Sorunu ve Çözüm Önerileri</u>	122
1-Teknoloji Sorunu	122
2-Çözüm önerileri	123
<u>H-Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri</u>	123
1-Eğitim Sorunu	123
2-Çözüm önerileri	124
<u>İ-Çevre Sorunu ve Çözüm Önerileri</u>	124
1-Çevre Sorunu	124
2-Çözüm önerileri	125
<u>J-Diğer Sorunlar ve Çözüm Önerileri</u>	125
1-Diğer Sorunlar	125
2-Çözüm önerileri	125
SONUÇ	127
YARARLANILAN KAYNAKLAR	i-v
EKLER	vi-xxii

TABLolar

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	:Türkiyede Yabancı Sermaye Yatırımları	52
2.	:Türkiye'de Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı	53
3.	:Türkiye'de Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	54
4.	:Türkiye'de Yeni Kurulan İşletmeler	55
5.	:Bulgaristan'da Şirketlerin Dağılımı	56
6.	:Romanya'da Özel Teşebbüsün Dağılımı	59
7.	:KEİB'e Üye BDT Cumhuriyetlerinde Yabancı Sermaye Şirketlerinin Dağılımı	60
8.	:Türkiye'de GSMH'nin Sektörel Dağılımı	63
9.	:Türkiye'nin Tarım Üretimi	64
10.	:Türkiye'nin Sanayi Üretimi	65
11.	:Bulgaristan'da GSMH'nin Sektörlere göre Dağılımı	68

12.	:Bulgaristan'ın Sanayi Üretimi	68
13.	:Bulgaristan'ın Tarımsal Üretimi	70
14.	:Romanya'da GSYİH'ın Sektörel Dağılımı	71
15	:Romanya'da Başlıca Sanayi Mamülleri Üretimi	72
16.	:Romanya'nın Belli Başlı Sanayi Ürünlerindeki Üretimi	73
17.	:Romanya'nın Tarımsal Üretim Miktarı	74
18.	:KEİB'e üye BDT. Ülkelerinin Net Maddi Üretimi	75
19.	:KEİB'e üye BDT. Ülkelerinin Madde ve Madde Grupları itibariyle Dağılımı	76
20.	:Yunanistan'da Başlıca Tarımsal ve Hayvansal Ürünlerin Üretimi	78
21.	:Yunanistan'da Başlıca Sınai Mamül Üretimi	79
22.	:Arnavutluk'un Tarımsal Üretimi	80
23.	:Arnavutluk'ta Belli Başlı Sınai Üretimi	80
24.	:Türkiye'nin Dış Ticareti	81
25.	:Türkiye'de İhracatın Sektörel Dağılımı	82
26.	:Türkiye'de İthalatın Sektörel Dağılımı	83
27.	:Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülkelere .Göre Dağılımı	84
28.	:Bulgaristan'ın Dış Ticareti	86
29.	:Bulgaristan'da İhracatın ve ithalatın mal Gruplarına Göre Dağılımı	87

30.	:Bulgaristan'da İhracatın ve ithalatın Ülke Gruplarına göre Dağılımı	87
31.	:Romanya'nın Dış Ticareti	89
32.	:Romanya'da İhracatın Madde Guruplarına Göre Dağılımı	90
33.	:Romanya'da İthalatın Madde Guruplarına Göre Dağılımı	91
34.	:Romanya'nın Ülkeler İtibariyle Dış Ticaretinin Dağılımı	91
35.	:KEİB'e Üye BDT. Ülkelerinin Dış Ticaret Yapısı	95
36.	:KEİB'e Üye BDT. Ülkelerinin Madde Bazında İthalat ve İhracatları	96
37.	:BDT Ülkelerinin Dış Ticaretinde Ülkelerin Payı	97
38.	:Yunanistan'ın Dış Ticareti	98
39.	:Yunanistan'ın Belli Başlı İthal Ürünleri	99
40.	:Yunanistan'ın Belli Başlı İhraç Ürünleri	99
41.	:Yunanistan'ın Belli Başlı Ülkelerle İthalatı	100
42.	:Arnavutluk'un Dış Ticareti	101
43.	:Arnavutluk'un Ülkeler İtibariyle Dış Ticareti	101
44.	:KEİB'e Üye Ülkelerin Avantajlı Olabileceği Sektörler	104

KISALTMALAR

ALADI	: Latin Amerika Entegrasyon Birliği
AT	: Avrupa Topluluğu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EBSO	: Ege Bölgesi Sanayi Odası
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müteşarlığı
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı

İMF	: Uluslararası Para Fonu
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
LAFTA	: Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OECD	: Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü
OIC	: İslam Konferansı Teşkilatı
RG	: Resmi Gazete
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte Dünya'da, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler arasında çok sayıda işbirliği hareketlerinin meydana geldiği görülmektedir. Ekonomik işbirliği hareketlerinin bu kadar hızlı gelişmesinde AT'ın gösterdiği başarıların kuşkusuz büyük etkisi olmuştur

Ekonomik işbirliği anlaşmalarının genellikle bölgesel ya da bölge ile sınırlı olmayıp din, dil, siyasal ideoloji, askeri savunma gibi faktörlere dayanan işbirliği anlaşmaları olmak üzere iki şekilde ortaya çıktığı görülür. Ancak işbirliği anlaşmalarında bazı nitelik farkları gözlenmektedir. Bu nedenle, bazı işbirliği anlaşmalarında her türlü mal, hizmet, insan, sermaye dolaşımı üzerindeki sınırlamalar kaldırıldığı halde, bazıları ise yalnızca malların serbest ticareti ile ilgili bulunmaktadır. Başlangıçta ekonomik bir özellik taşıyan işbirliği anlaşmaları daha sonra siyasi, sosyal ve kültürel yakınlaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Ülkeler arasında yapılan işbirliği anlaşmaları, yol açtıkları statik ve dinamik etkiler nedeniyle üye ülkeler arasında ekonomik potansiyelleri harekete geçirerek ticaret hacmini genişletmekte, rekabeti arttırmakta, ölçek ekonomilerine imkan sağlamakta, yatırımları teşvik etmekte ve ekonomide kaynakların etkin dağılımına yardımcı olmaktadır.

Bu durum, aynı zamanda firmalar düzeyinde ve bir bütün olarak ekonomide verimliliği yükseltmektedir. Ayrıca işbirliği anlaşmaları kaynakların daha etkin ve verimli bir biçimde kullanılmasına da yardımcı olmaktadır.

1990 Yılı Ocak Ayında Türkiye'nin girişimi ile ortaya atılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Projesi, Karadenizi çevreleyen ülkeler arasında kısa vadede hükümetlerarası işbirliğine gidilerek özel sektörler arası işbirliği için uygun koşulları yaratmak amacıyla. Uzun vadeli hedefi ise ülkeler arasında insanların, sermayenin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak, kurum ve kuralların oluşturulmasını amaçlayan bölgesel bir ekonomik işbirliği anlaşmasıdır.

KEİB ile ilgili müzakereler, 19-21 Aralık 1990 tarihlerinde Ankara'da Türkiye, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, ve Romanya'nın katılımı ile başlamış, bu toplantıyı 12-13 mart tarihlerinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da, 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskovada'ki toplantılar izlemiştir. Moskova'daki toplantıya Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldavya ve Ukrayna, Sovyetler Birliği'nden ayrı olarak katılmışlardır. 3 Şubat 1991 tarihinde parafe edilen KEİB anlaşması 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da Yunanistan ve Arnavutluk'unda kurucu üye olarak katılmasıyla onbir ülkenin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu işbirliği fikrinin ortaya atılmasında, Türkiye ve Yunanistan dışındaki üye ülkelerde piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde yaşanan siyasi, ekonomik ve hukuki değişimin büyük etkisi olduğu söylenebilir.

KEİB sonucunda, üye ülkelerin, coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı niteliğinden yararlanarak, ortaklaşa alacakları önlemlerle, aralarındaki ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmeleri ve Karadeniz bölgesini bir barış, işbirliği ve refah bölgesi haline getirilmeleri öngörmektedir. İleriye yönelik olarak ise bölgenin dünya ekonomisi ile entegrasyonu sağlanarak, bir serbest ticaret bölgesinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda bunun bu işbirliğine, ilgi duyan her ülkeye açık bir bölgesel işbirliği hareketi olması da öngörülmektedir.

Bu işbirliğinin, üye ülkelerin ekonomik potansiyellerini harekete geçirecek birçok etkiler yaratması beklenmektedir. Ancak, üye ülkelerin içinde buldukları koşullar itibarıyla kısa vadede işbirliğini engelleyici, birçok sorunla karşılaşacakları gözden uzak tutulmamalıdır.

Çalışma, üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci Bölüm'de, önce ekonomik işbirliğinin anlamı, kapsamı, türleri ve ekonomik entegrasyonla ilişkisi üzerinde durulmuş ve buna ek olarak amacı, önemi, gelişimi ve gerçekleşebilme koşulları ele alınmıştır. Daha sonra, ekonomik işbirliğinin üye ülkeler üzerinde yaratacağı statik ve dinamik etkiler incelenmiştir.

İkinci Bölümde'de, KEİB anlaşmasının doğuşu ve gelişimi açıklandıktan sonra KEİB'e üye ülke ekonomilerinin özellikleri başlığı altında Doğal ve Beşeri özellikleri ile ekonomik özellikleri tanıtılmıştır. Ekonomik özellikler adı altında ise, üye ülkelerin sermaye ve teşebbüs faktörü, üretim ve dış ticaret ve kambiyo ile ilgili özellikleri incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm'de ise ilk iki bölümdeki bilgilerden yararlanarak KEİB'in üye ülke ekonomilerine ne gibi etkiler yaratacağı belirlenmeye çalışılmış, daha sonra KEİB'in başarısını engelleyecek sorunlar üzerinde durularak çözüm önerileri sunulmuştur.

Birinci Bölüm

EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ANLAMI, TÜRLERİ, GELİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

I- EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ANLAMI, KAPSAMI, TÜRLERİ VE EKONOMİK ENTEGRASYONLA İLİŞKİSİ

A- Ekonomik İşbirliğinin Anlamı ve Kapsamı

İşbirliği kavramı, literatürde biraraya gelmek, birlikte iş yapmak anlamında kullanılmaktadır.

Ekonomik işbirliği ise, ekonomik bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmek, birlikte iş yapmak, ortak bir amaç etrafında toplanmak şeklinde tanımlanabilir.

Ekonomik işbirliği hareketlerine çok eski tarihlerden beri rastlanmakta, işbirliğinin biçim ve ölçüsü ise günün koşullarına göre birbirlerinden farklı olabilmektedir¹.

1 Eyyüp AKTEPE, "Entegrasyon Teorisine Genel Bir Bakış", ULUSLARARASI SEMPOZYUM, Erzurum, Eylül-1991, s.119.

Ülkelerarası ekonomik işbirliği hareketleri, sınırlı bir kısım mallar üzerindeki gümrük tarifesi indirimlerinden, iktisadi birliklerin kurulmasına kadar olan işbirliği alanlarını kapsamaktadır².

Uygulamaya bakıldığında, ekonomik işbirliği hareketlerinin çok değişik şekiller aldığı görülmektedir. Bu hareketlerin ilk şekli, ülkeler arasında mal ve hizmet akımının serbestleştirilmesi, belirli mallar üzerinde gümrük ödünlerini yada çifte vergilendirmeyi önleme, ortak yatırımlar, turizm, teknoloji transferi, yabancı işçi çalıştırılması gibi belirli konuları düzenleyen uluslararası ekonomik işbirliği anlaşmalarıdır. Bunlardan daha ileri sayılan işbirliği hareketleri ise, ülkeler arasında gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını azaltıcı yada ortadan kaldırıcı yönde işbirliğine giderek serbest bölgeler, gümrük birlikleri, ortak pazarlar ekonomik birlikler kurma çabaları olarak görülmektedir³.

B-Ekonomik İşbirliğinin Türleri

Ekonomik İşbirliği, genel olarak ticari ve sınai işbirliği olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

Ticari işbirliği, işbirliğine giden ülkeler arasında mevcut mevzuat çerçevesinde, ticareti arttırıcı ve geliştirici yöndeki faaliyetleri kapsayan işbirliği alanları olarak tanımlanabilir. Bu faaliyetler ortak ticaret odaları kurulması, iş konseylerinin kurulması ve geliştirilmesi, ticaretin finansmanında ortak ticaret bankalarının kurulması ve geliştirilmesi gibi işbirliği alanları olabilir.

Sınai işbirliği ise, işbirliğine giden ülkeler arasında mevcut mevzuat çerçevesinde geliştirilebilecek, her türlü sınai faaliyetleri

² Halil SEYİTOĞLU, Uluslararası İktisat, İstanbul, 1990, s.367.

³ Halil SEYİTOĞLU, "KEİB Hakkında Düşünceler", ULUSLARARASI SEMPOZYUM, Erzurum, Eylül-1991, s.102.

kapsayan işbirliği alanları olarak tanımlanabilir. Bu faaliyetler mevcut işletmelerin geliştirilmesi, büyük ölçekli işletmelerin kurulması, sınai altyapı yatırımlarının hazırlanması ve geliştirilmesi, ortak sanayi odalarının kurulması, sanayi faaliyet ve yatırımların gerçekleşmesi, finansman sağlanabilecek ortak sınai ve yatırım bankası kurulması gibi işbirliği alanları olabilir.

Ekonomik işbirliği türleri, ticari ve sınai işbirliği yanında kamu , özel kurum ve kuruluşların uyumlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik işbirliği alanlarında kapsayabilir. Bu işbirliği alanları Bakanlıklar, Kamu ve Özel Bankalar, Planlama Kuruluşları, Bilimsel Kuruluşlar, Sanayi ve Ticaret Odaları gibi kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği alanları olabilir.

Bir de ekonomik işbirliği türlerine girmeyip, bu işbirliği türlerinin oluşumunu kolaylaştıran işbirliği anlaşmalarında mevcut olabilmektedir. Bu işbirliği anlaşmaları, siyasi sistem olarak birbirlerine yakın ülkeler arasında kurulan siyasi işbirliği anlaşmaları ile birbirlerine ittifak durumunda bulunan ülkeler arasındaki ortak savunmaya yönelik savunma işbirliği anlaşmalarıdır. Bu nedenle COMECON ve NATO bu amaçla faaliyet gösteren organizasyonlar olarak gösterilebilir.

Bunun yanında, ülkeler arasında yakın tarihi, sosyal ve kültürel bağların olması işbirliğinin oluşumunda önemli derecede etkili olabilmektedir.

C-Ekonomik İşbirliği ile Ekonomik Entegrasyon İlişkisi

Ekonomik Entegrasyon terimi, literatürde çeşitli ekonomik bütünleşme türlerini kapsayan genel bir terim olarak kabul edilmektedir⁴.

⁴ S.Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomi, B.3, İstanbul, 1991, s.233.

Bu nedenle, ekonomik entegrasyon terimini tek ve yalın bir tanımla açıklayabilmek olanaksızdır⁵.

Genel olarak, ekonomik entegrasyon ülkeler arasındaki dış ticaret hacmini arttırmak amacıyla birliğe katılan ülkeler arasındaki gümrük vergileri, kotalar, ithal yasakları vb. gibi dış ticaret engellerinin kaldırılması ve ülkelerin ekonomik yönden bir bütün haline gelmelerini ifade etmektedir. Kaldırılan ticaret engellerinin kapsam ve derecesine bağlı olarak, ekonomik entegrasyon değişik şekillerde olabilir. Ekonomik entegrasyon derecesi tercihli ticaret anlaşmalarından serbest ticaret bölgesi, gümrük birlikleri, ortak pazar ve ekonomik birliklere kadar uzanan bir çeşitlilik göstermektedir. Ekonomik entegrasyon türleri sırasıyla şöyle açıklanabilir⁶.

Ekonomik entegrasyon türlerinin derece ve kapsam itibariyle en zayıf olanı tercihli ticaret anlaşmalarıdır.

Tercihli Ticaret Anlaşmaları; Anlaşmaya taraf olan ülkelerin, belirli mallar üzerinde tek taraflı veya karşılıklı olarak gümrük tarifelerini kaldırmalarıdır. İngiltere'nin öncülüğünde, 1932 yılında kurulan ve bu ülke ile eski sömürgeler arasında tercihli ticareti öngören 48 üyeli İngiliz Uluslar Topluluğu bu aşamaya örnek gösterilebilir.

Serbest Ticaret Bölgesi; Üyeler arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen, tarife ve kota gibi sınırlamaların ortadan kaldırıldığı ve üye ülkelerin birlik dışında kalanlara karşı ortak bir tarife uygulama yükümlülüğü altında bulunmadıkları ekonomik entegrasyon türüdür.

Serbest ticaret bölgesi, bölgeye giren ülkelerin mal ve hizmetleri için yaratılan ortak piyasa şeklindedir. Üretim

⁵ Erdoğan ALKIN, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İstanbul 1978, s.82.

⁶ Bkz.: KARLUK, s.233-236.; SEYİTOĞLU, Uluslar..., s.367-368.

faktörlerinin girişine açık değildir. Bu anlaşmalarda, bölge dışı ülkelere ortak bir gümrük tarifesi uygulanmamaktadır. Bu entegrasyon türüne, Avrupa Serbest Bölgesi (EFTA) ile Latin Amerika Serbest Bölgesi (ALADI) örnek gösterilebilir.

Gümrük Birliği; Serbest ticaret bölgesine göre daha ileri bir entegrasyon türü olan gümrük birliği, üye ülkeler arasında tarife ve kota sınırlamaları kaldırılarak, ortak bir piyasa yaratılmasını öngörmektedir. Gümrük birliği, üye ülkeler arasında, yalnızca mal ve hizmetler için ortak piyasa yaratılması öngörülmektedir. Bu aşamaya örnek olarak Alman Gümrük Birliği ve AT. gösterilebilir.

Ortak Pazar; Gümrük birliğinden daha ileri bir ekonomik entegrasyon türüdür. Gümrük birliğinin doğal bir sonucu olarak birliğe üye ülkeler arasında, emek, sermaye, müteşebbis gibi üretim faktörlerinin birlik içinde, serbestçe dolaşımının sağlanmasını öngörür. AT. bu aşamaya örnek olarak gösterilebilir.

Ekonomik Birlik; Ekonomik entegrasyonun en ileri ve en son şeklidir. Ekonomik birlik, birliğe üye ülke ekonomilerinin birleştirilmesini amaçlamaktadır. Ekonomik birlikler, ortak pazar özelliğine sahip ülkeler arasında, aynı zamanda ekonomik ve mali politikaların koordinasyonunuda gerektirmektedir. Özellikle, tek bir para sistemi ve merkez bankası ile birleştirilmiş bir mali sistem ve ortak bir dış ticaret politikasını içerir. Bu anlamda, parasal birliğide kapsamaktadır.

Ekonomik birliklerde, üye ülkelerin bireysel makro ekonomik politika izleme serbestisi, tek bir para ve bankacılık sistemi, ortak mali politikaları belirleyecek ve uygulayacak uluslararası bir resmi organın bulunması gerekmektedir. Bu entegrasyon türüne örnek olmamakla birlikte gelecekte aday olarak AT. gösterilebilir.

Ekonomik işbirliği, sınırlı bir kısım mallar üzerindeki tarife indirimlerinden, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı alanında işbirliği ve buna ilave olarak para, maliye ve ekonomi politikası

alanında işbirliğini içine alan, ekonomik birliklerin kurulmasında kadar çeşitlenebilmektedir.

Jan Tinbergen, uluslararası ekonomik entegrasyonu uluslararası işbirliği alanlarını en uygun şekilde uyumlaştırılması ve birleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır⁷.

Bela Balassa ise, ekonomik entegrasyonu ticaret politikaları üzerindeki engelleri kaldırmaya yönelik işbirliği alanları şeklinde tanımlamaktadır⁸.

Besim Üstünel, ekonomik işbirliğini ekonomik entegrasyon türlerinin en gevşek ve ilk şekli olarak ele almakta, ona göre iktisadi işbirliği anlaşmaları ister bölgesel ister genel nitelikte olsun uluslararası yakınlaşma ve kaynaşma derecesi en zayıf olan işbirliği anlaşması olarak gösterilmektedir. Bu anlaşmalarda amaçlanan sadece ticaret hacmini arttırmak olup, burada anlaşmaya giren ekonomiler arasında ticaretin serbestleştirilmesi ve ortak pazarın kurulması mümkün değildir⁹.

Ekonomik işbirliği anlaşması bir ekonomik entegrasyon olmamakla birlikte, bu anlaşmalar ile uluslararası ticarete konan çeşitli engeller ortadan kaldırılarak, kontroller azaltılmak istenmektedir.¹⁰ Böylece, ekonomik işbirliği ülkeler arasında daha da ileri giderek ekonomik entegrasyon türlerinin oluşumunu sağlayabilir.

Bugün, AT. ülkelerinin ileri derecede işbirliği içinde oldukları, ECO. ülkelerinin ise daha gevşek bir işbirliği içinde olduğu söylenebilir. Ekonomik işbirliği terimi, gerek AT gibi bir entegrasyon

⁷ Jan TINBERGEN, International Economic Integration, Elsevier Publishing Co., Amsterdam, 1965, s.3.

⁸ Bela BALASSA, The Theory of Economic Integration, Printed in Great Britain by Compton, Printing Limited, London, 1973, s.2.

⁹ Besim ÜSTÜNEL, Milletlerarası İktisadi Birleşmeler Teorisi, Ankara, 1960, s.10.

¹⁰ KARLUK, s.234.

türü için, gerekse ECO gibi ekonomik entegrasyonu hedefleyen işbirliği türleri içinde rahatlıkla kullanılabilir.

O halde, ekonomik işbirliği ülkeler arasında en zayıftan en kuvvetlisine kadar çeşitli derecelerdeki ticari, sınai yardımlaşma ve yakınlaşma hareketlerini ve anlaşmalarını kapsamına alan esnek bir terim olma özelliğine sahiptir.

II- EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN AMACI, GELİŞİMİ VE GERÇEKLEŞEBİLME KOŞULLARI

A-Ekonomik İşbirliğinin Amacı ve Önemi

Ekonomik refaha ve sosyal gelişmeye ulaşmak isteyen ülkeler, dışa açılmayı uygun bir yol olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, ekonomik işbirliğine giderken aldıkları tedbirlerle ya ticaret hacmini artırmayı, ya da ticaretin yönünü belirli ülkelere kaydırmayı hedeflemektedirler¹¹.

Ülkeler, ekonomik işbirliğine giderlerken üretim kapasitelerini arttırmayı veya ekonomik etkinliklerini dolayısıyla, toplumsal refah düzeylerini yükseltmeyi amaçlamaktadırlar. Böylece, ülkeler işbirliği nedeniyle yetersiz olan piyasa hacimlerini genişleterek kaynak etkinliklerini yükseltecekler, içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanarak teknolojik gelişmeyi hızlandırmak koşuluyla, dış rekabet düzeylerini arttırabileceklerdir¹².

İşbirliği hareketlerinin diğer bir amacında, bölgesel düzeyde ticareti serbestleştirerek uluslararası uzmanlaşma ve iş bölümünün yararlarını arttırmayı öngörmektedir.

İşbirliğinin en ileri düzeyde amacı ise, ülkeler arasında ekonomik entegrasyona giderek ekonomik gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak,

¹¹ AKTEPE, s.119.

¹² SEYİTOĞLU, Uluslar..., s.366-367.

gelişmelerini hızlandırmak olabilmektedir. Böylece, ülkeler ileri düzeyde işbirliğine giderek entegrasyonun aşamalarını oluşturabilirler.

Günümüzde, ekonomik işbirliği hareketlerinin başarısının, işbirliği anlaşmalarının önemini büyük ölçüde arttırdığı söylenebilir. Özellikle, ileri düzeyde işbirliği anlaşması olan AT'nun başarısı, işbirliği hareketlerinin gerekliliğini önemli ölçüde ortaya koyarak, ülkeler arasında işbirliği hareketlerinin hızlı şekilde artmasına neden olduğu görülmektedir.

Bu önem nedeniyle, ülkeler aralarında gerek siyasi, askeri ve ekonomik gerekse en gevşeginden en ileri aşamaya kadar farklı nitelikte işbirliğine giderek, gelişme hızlarını arttırmak ve refaha ulaşmak için, işbirliği hareketlerini oluşturdukları görülmektedir. Bu işbirliği anlaşmaları; COMECON, NATO, OIC, KEİB, ECO, OECD, GATT, UNIDO, ALADİ, LAFTA, Alman Gümrük Birliği, AT gibi organizasyonlardır.

B-Ekonomik İşbirliğinin Gelişimi

İkinci dünya savaşının sona ermesi ile birlikte, dünyada çok sayıda ekonomik işbirliği hareketlerinin meydana geldiği, özellikle, yirminci yüzyılın son yarısından itibaren ülkeler arasında ekonomik dayanışma ve yakınlaşmaların giderek artmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu dönemden sonra ekonomik işbirliği hareketleri o derece hızlı artmıştı ki 1957'den sonraki döneme ekonomik işbirliği devri adı verilmiştir¹³. Ekonomik işbirliği hareketlerinin bu kadar hızlı gelişmesinde, AT'nun gösterdiği başarıların kuşkusuz büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler, aralarında çok sayıda işbirliği kurma yoluna gittikleri

¹³ S. Ridvan KARLUK, Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, İstanbul, 1990, s.315.

görülmektedir. Bu nedenle, işbirliği hareketlerinin genellikle iki yönde geliştiği görülmektedir¹⁴.

Birincisi, coğrafi bölge esasına dayanan ekonomik işbirliği hareketleridir. İkincisi ise bölge ile sınırlı olmayıp din,dil,siyasal ideoloji, askeri savunma gibi faktörlere dayanan işbirliği hareketleridir.

Günümüzde bölgesel işbirliği hareketlerine AT, EFTA, ALADI, UNCTAD, ECO ve KEİB örnek olarak gösterilebilir. İkinci gruba örnek olarak COMECON, NATO, OAPEC, İslam Konferansı Teşkilatı(OIC) gösterilebilir.

C- Ekonomik İşbirliğinin Gerçekleşebilme Koşulları

Gerek teorik analizler gerekse uygulamadaki gözlemler, ekonomik işbirliğinin gerçekleşebilmesi için, belirli koşulların gerekli olduğunu göstermektedir. Bu koşulları ise, şu şekilde incelemek mümkün olabilmektedir¹⁵.

(a) İşbirliğine gidecek ülkelerde halkın, ortak kültüre sahip olması gerekmektedir. Halkın ortak kültüre sahip olması, tercihlerden benzerliklerden dolayı, işbirliğine giden ülkeler arasında üretim ve tüketim kalıplarında benzer olmasına neden olacaktır.

(b) İşbirliğine gidecek ülkeler arasında, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmış olması, işbirliği fikrinin gerek yönetim kadroları, gerekse halk kitleleri tarafından daha olumlu bakılmasına neden olabilmektedir. Aksi durumda, siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, ülkelerin ekonomik ve siyasal çıkarlarındaki farklılık, işbirliğinin oluşumunu güçleştirebilir.

¹⁴ SEYİTOĞLU, Uluslar..., s.421.

¹⁵ SEYİTOĞLU, "KEİB...", S.103. : Selçuk CINGİ, "Bölgesel Birleşmelerde Başarısızlık Nedenleri", EKONOMİDE ANKARA DERGİSİ, Ş.15, Ankara, (Kasım,Aralık-1990), s.16-17.

(c) İşbirliğini oluşturacak ülkelerin, aynı ve birbirlerine yakın gelişme düzeylerinde bulunmaları gerekmektedir. Ülkeler arasında gelişme farkı işbirliğinin oluşumunu güçleştirebilir.

(d) Ekonomik işbirliği hareketi serbest piyasa ekonomisine bağlı bir kavramdır. Karşılaştırmalı üstünlüklerin avantajlarından yararlanılabilmesi için, etkin işleyen bir fiyat mekanizması zorunludur. İşbirliğine taraf ülkelerin aşırı korumaya yönelmeleri işbirliğine gidecek ülkeler arasındaki ticareti sınırlandırarak işbirliğini engelleyebilir.

(e) Ekonomik işbirliğini oluşturacak ülkelerin aynı bölgede olması, giderleri azaltarak işbirliğinin başarısı üzerinde olumlu etki yapabilmektedir. İşbirliğinin bölge dışı ülkeler arasında olması ise, ülkeler arasındaki ticarete taşıma giderlerinin dolayısıyla maliyetlerin artmasına sebep olabilir.

(f) İşbirliğinin başarılı olmasında diğer bir koşul, ülkelerin ekonomik politikalarının uyumlaştırılmasının sağlanması ve geliştirilmesidir. Ekonomik politikaların uyumlaştırılmasında karşılaşılan güçlükler işbirliğinin başarısını engelleyebilir.

(g) İşbirliğine giden ülkeler arasında, anlaşmaların süreklilik kazanması işbirliğinin başarısı üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Aksi takdirde, işbirliği anlaşmaları arasındaki kopukluk işbirliğinin başarısını engelleyerek oluşumunu güçleştirebilir.

İşbirliği için gerekli olan bu koşullar, işbirliğinin başarılı olmasında gerekli olmakla birlikte bu koşulların gerçekleşmemesi işbirliğinin oluşumunu engelleyerek başarısızlığa neden olabilmektedir.

III-EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN ETKİLERİ

Ekonomik işbirliğinin statik ve dinamik etkileri incelenirken, ekonomik entegrasyonun türlerinden olan gümrük birliğinin statik ve dinamik etkileri göz önüne alınmıştır. Bu nedenle işbirliğinin üye ülkeler üzerinde Gümrük birliğine benzer bir çok etkiler yaratacağı görülecektir

A-Ekonomik İşbirliğinin Statik Etkileri

1- Üretim Etkisi

Ekonomik işbirliği, gümrük tarifelerinin azaltılmasını yada ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir¹⁶.

Gümrük tarifelerinin azaltılması yada ortadan kaldırılması, ticareti işbirliği dışındaki ülkelere, işbirliği ülkelerine kaydırarak üretimi arttırabilir. Üretimin, pahalı üretici durumundaki işbirliği dışındaki ülkelere, ucuz üretici durumundaki işbirliği ülkelerine kayması **üretimin olumlu etkisi** yada **ticaret yaratılması** olarak tanımlanabilirken, üretimin ucuz üretici durumundaki işbirliği dışındaki ülkelere, pahalı üretici durumundaki işbirliği ülkelere kayması **üretimin olumsuz etkisi** yada **ticaret sapması** olarak tanımlanabilmektedir¹⁷.

Üretimin olumsuz etkisi ise, işbirliği çerçevesinde gümrük tarifelerini azaltmaları yada ortadan kaldırmaları sonucunda, pahalı üretici durumundaki ülkelerin maliyetleri ucuz üretici ülkelere göre, eşitlenebilir yada daha da düşebilir.

¹⁶ SEYİTOĞLU, Uluslar..., s.367.

¹⁷ KARLUK, Uluslararası Ekonomi, s.239.

İşbirliğine üye ülkelerin, **tamamlayıcı veya rakip ekonomiler**'den meydana gelmesi, üretimi olumlu ve olumsuz yönde etkilemektedir¹⁸.

İşbirliği ülkelerinin rakip ekonomilerden meydana gelmesi, aynı üretim listesine sahip ülkelerin üretim hacimlerine, maliyetlerine ve en etkili malları üretmelerine göre, işbirliğine üye ülkelerin oluşturduğu pazarı ele geçirmeleri mümkün olabilir. Böylece, daha az etkili ve yüksek maliyetli üretim dalları piyasadan çekilebilirler.

Eğer işbirliği ülkeleri tamamlayıcı ekonomilerden meydana geliyor ise, her ülke farklı malları üreteceğinden bu mallar üye ülke piyasalarına rahatlıkla girebilir. Bunun sonucunda, dünya kaynakları daha düşük etkinlikte yeniden dağıtılabilir ve bundan hem taraf ülke hemde dünya refahı olumsuz yönden etkilenebilir.

Maliyet yapıları arasında önemli derecede farklılık bulunan ülkeler, işbirliği anlaşmalarının üye ülkelere ticaret yaratması koşuluyla, rakip ekonomilerin ülkeler arasında oluşan işbirliği ile daha fazla kazanç sağlaması mümkün olabilecektir. Tamamlayıcı ekonomiler arasındaki işbirliğinin, rakip ekonomiler arasındaki işbirliğinden daha fazla kazançlı olabilmesi için, ticaret yaratıcı özellikte olması gerekli bir koşuldur.

2- Tüketim Etkisi

Ekonomik işbirliğine gidilmeden önce, ülke içi yada diğer ülkelerden ithal edilerek yüksek fiyattan tüketilen mallar, işbirliğine gidilerek gümrük tarifelerinin azaltılması yada sıfırlanmasıyla, üye ülkelerden daha ucuza ithal edilebilir. Fiyatların düşmesi sonucunda, tüketimin genişlemesi işbirliği bölgesi içinde ticaret hacminin artmasına neden olabilecektir. Tüketim etkisinde denilen bu etki, ekonomik refahı olumlu yönde etkilemektedir¹⁹.

¹⁸ Bkz.: KARLUK, Uluslararası Ekonomi, s.244-245.

¹⁹ SEYİTOĞLU, Uluslar..., s.370.

Ekonomik işbirliği anlaşmalarının, dünya kaynaklarının optimum bir biçimde kullanımını etkileyen tarifelerin ortadan kaldırılmasıyla, ülkeler arasında nisbi fiyatları değiştirebilir ve buna bağlı olarak, tüketici tercihlerinde de kaymalar yaratabilir. Bu kaymalar, toplumun refah seviyesini arttırabilir yada azaltabilir. Refah seviyelerini arttırıcı ve azaltıcı yöndeki bu etki, tüketime olumlu veya olumsuz etkisi şeklinde de tanımlanabilmektedir²⁰.

Tüketime olumlu etkisi, Tüketime yüksek maliyetli işbirliği dışındaki ülkelere düşük maliyetli işbirliği bölgesi ülkelere kayması sonucunda, oluşan etkiler şeklinde tanımlanabilirken, **tüketime olumsuz etkisi** ise, tüketime düşük maliyetli işbirliği dışındaki ülkelere yüksek maliyetli işbirliği ülkelere kayması şeklinde tanımlanabilir.

3- İstihdam Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Ekonomik işbirliği anlaşmalarının üye ülkelerin istihdam düzeyleri üzerinde yapabileceği etkiler, bu ülkelerin içinde bulunduğu koşullara bağlı olacaktır. Eğer üye ülkelere biri veya hepsi eksik istihdam düzeyinde bulunuyorlarsa, işbirliği bunların istihdam düzeylerini yükseltebilir. İşbirliği ile, üyelere bir kısmının diğer ülkelere yapacağı ihracat dışarıda kalan ülkeler aleyhine gelişebilir ve bu durum, ihracat malları endüstrisinden başlamak üzere işsizliği azaltıcı etkilere yol açabilir²¹.

Özellikle, işbirliğinin yaratacağı gelişmiş pazarlar ve artan maliyet avantajları, bir taraftan yabancı sermayeyi özendirirken, diğer taraftan da yerli müteşebbislerin yatırım heveslerini kamçılıyarak yatırım harcamalarını arttırabilir. Yatırım harcamalarının artması, noksan istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomi için istihdam düzeyinin yükselmesi ve işsizliğin azaltılmasına sebep olabilecektir.

²⁰ KARLUK, Uluslar..., s.246.

²¹ ÜSTÜNEL, s.88-89.

Üye ülkelerin işbirliği anlaşmaları sonucunda, üretken kapasitelerini bir araya toplamaları büyük ölçekli endüstrilerin kurulmasına neden olacaktır. Bu durum kalifiye elaman ve müteşebbis düzeyini arttırarak tam istihdam düzeyine ulaşmayı kolaylaştırabilmektedir²².

İstihdam düzeyini, yapılan yatırımların niteliğide etkileyebilmektedir. Yapılacak yatırımların sermaye yoğun yada emek yoğun yatırımlar olması, üye ülkelerin istihdam düzeylerine bağlı olacaktır. Eğer üye ülkelerde eksik istihdam sözkonusu ise, emek yoğun yatırımların arttırılması, bu ülkelerde istihdam düzeyini arttırabilir yada bu ülkelerde istihdam fazlası söz konusu ise, istihdam fazlası olan ülkelere eksik istihdam düzeyinde olan ülkelere işgücü transferi yapılabilir.

Yapılan yatırımlar istihdam düzeyini direkt ve endirekt şekilde etkileyebilir. Örneğin üye ülkelerin işbirliği sonucu, yatırımlarını arttırarak mevcut işletmelerini genişletmeleri yada yenilerini kurmaları, ayrıca işbirliği sonucunda yabancı sermayeli işletmelerin bu bölgelere kurulması, istihdam düzeyini direkt olarak arttırabileceği gibi, bu işletmelere girdi sağlanmasında, çıktısının pazara götürülmesinde başta ulaşım sektörü olmak üzere, diğer sektörleride endirekt şekilde etkileyerek istihdamı arttırabilir.

4-Ticaret Hacmi ve Ticaret Hadleri Üzerinde Etkisi

a- Ticaret Hacmine ve Yönüne Etkisi

Ülkelerarası işbirliği anlaşmaları ile gümrük tarifelerinin azaltılması yada kaldırılmasıyla, ticaret, işbirliği dışındaki ülkelere işbirliği ülkeleri lehine geliştirebilir. Böylece ticaretin

²² Tibor SCITOWSKY, Economic Theory and Western European Integration, George Allen and Unwin Ltd, London, 1958, s.19.

işbirliği ülkelerine kayması, bu ülkelerde ticaret hacmini arttıracığı muhtemeldir.

Bu durum ticaret hacmini üye ülkeler lehine, üye olmayan ülkeler aleyhine değiştirebilmekte, üretim merkezlerinin bir yerden diğerine kaymasına ve dolayısı ile dünya ekonomik kaynaklarının optimum büyümesine neden olabilmektedir²³.

İşbirliği ülkeleri arasında gümrük tarifelerinin azaltılması yada kaldırılması, hangi mal hangi ülkelerde ucuza üretiliyorsa o ülkeler lehine ticaret hacmini arttıracığı düşünülebilir.

J.Viner, ekonomik işbirliğinin ticaret arttırıcı ve ticaretin yönünü değiştirici etkilerin, ikisinde bir arada görülebileceği ve hangi etkinin hakim olacağını önceden kestirmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Ancak önceden belirlenecek ilkelere göre ekonomik işbirliği hareketlerinin ne yönde etkili olacağı, işbirliğine üye ülkelerin birbirlerini tamamlayan ekonomiler mi yoksa, rakip ekonomiler mi olduğu esasına dayanmaktadır. Ekonomik yapıları birbirlerine benzeyen endüstriler, birbirlerine rakip mallar üreten ülkeler durumunda bulduklarından, işbirliğine gittiklerinde üye ülkeler arasında ticaret yaratıcı etkinin fazla olacağı, ticaretin yönünü değiştiren etkinin ise zayıf olacağı görülmektedir. Aralarında tamamlayıcı mallar üreten ülkeler ise, işbirliğine gittiklerinde, ticaretin yön değiştirici etkisinin fazla görüleceği özellikle rakip ekonomiler arasında işbirliğinin kurulması ticaret hacmini arttırabilecektir²⁴.

Ticaret hacminin artmasında bir başka neden de, üye ülkeler arasında işbirliğinden önce ticaret mevcut değilse ve işbirliği dışındaki ülkelerle yapıyorsa, işbirliği ile bu ticaretin yönü üye ülkelere kaymışsa bu durum ticaretin yönünü değiştirerek, işbirliği ülkeleri lehine değişim gösterebilecektir.

²³ ÜSTÜNEL, s.30.

²⁴ J.VINER, The Custom Umon Ussur, Newyork, 1950, s.51-52.

İşbirliği uzun dönemde prodüktivite ve gelir artışı sağlayacağından ticaret hacmini arttırabilir²⁵.

b- Ekonomik İşbirliğinin Ticaret Hadlerine Etkisi

Ülkelerarası işbölümü ve ihtisaslaşmanın sağlayacağı refah artışından, hangi ülkelerin ne kadar pay alacağını belirleyen en önemli faktör ticaret hadleri olmaktadır²⁶.

İşbirliği anlaşmaları sonucu ticaretin, işbirliği dışındaki ülkelere işbirliği ülkeleri lehine dönmesi yada yön değiştirmesi ticaret hadlerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, işbirliğine gidilmeden önce ülkelerin bir kısmı işbirliği dışındaki ülkelerle ticarete bulunurken, işbirliğine gidildiğinde, tarifelerin azaltılması yada ortadan kaldırılması sonucu, üye ülkelere ithal etmek onlar için daha ucuz gelebilecektir. Gerçekte maliyetler daha yüksek olduğu halde gümrük vergilerinin azaltılması yada ortadan kaldırılmasıyla malların işbirliği dışındaki ülke mallarına göre daha ucuz duruma gelmesi ticaretin işbirliği ülke malları lehine dönmesini sağlayarak ticaret hadlerinin üye ülkelere lehine gelişmesine neden olacaktır²⁷.

Ekonomik işbirliğinin ticaret hadlerinde meydana getireceği değişimler başlıca üç grupta incelenebilir²⁸.

(a) Pazarlık gücünün değişmesi sonucu ticaret hadlerinde değişim meydana gelmesi,

(b) İşbirliği içinde prodüktivite artışı ve büyüme hızı nedeniyle, ticaret hadlerinde değişimin meydana gelmesi,

²⁵ MANISALI, Uluslararası Ekonomi, İstanbul, 1971, s.46.

²⁶ ÜSTÜNEL, s.42.

²⁷ MANISALI, s.50.

²⁸ ÜSTÜNEL, s.43.

(c) Ödemeler bilançosunun dengelenmesinde, ticaret hadlerinin değişmesi,

Ekonomik işbirliği anlaşmaları, genellikle üye ülkeler açısından büyük piyasa yaratarak, üretim maliyetlerinin düşmesine ve böylece pazarlık gücünü arttırarak işbirliği dışında kalan ülkelerle pazarlık edebilme olanaklarını arttırabilmektedir²⁹.

Pazarlık gücünün artması halinde ise, ticaret hadlerinin işbirliği bölgesi lehine ve dışarıda kalanlar aleyhine değişeceği mümkün olabilecektir³⁰.

Ekonomik işbirliği anlaşmalarının ticaretin yönünü değiştirici etkisi ne kadar kuvvetli olursa, ticaret hadlerinin bu nedenden dolayı dışarıda kalanlar aleyhine değişmesi o derece etkili olacaktır.

İşbirliği anlaşmaları çeşitli sebeplerden dolayı, üye ülkelerde prodüktivite artışlarına yol açacağı ve yeni imkanlar yaratarak, üretim faktörleri arzını ve dolayısıyla, bölgenin gelişme düzeyini arttırması mümkün olabilir. Bu nedenle prodüktivitenin yükselmesi, birçok malların üretiminde daha verimli çalışılması ve dolayısıyla, daha düşük maliyetlerle üretimde bulunulmasını sağlayabilecektir³¹.

İşbirliğinin kurulmasıyla uzun dönem içinde prodüktivite artışı sağlanması, hem arz hemde talep koşulları üzerinde etkili olur. Prodüktivitenin arz üzerindeki etkisi, üretimin artması ve üretimin maliyetlerinin düşmesi şeklinde görülürken, talep üzerindeki etkisi ise, prodüktivite artışı, gelir artışı ve büyümeye sebep olarak dış mallara karşı talebi arttırabilmektedir. Dış mallara karşı talebin ne oranda artacağı ise, birliğin büyüklüğüne ve özelliğine bağlıdır. Birlik ne kadar büyük ve tamamlanma halinde ise, gelir artışının dış mallara karşı talep yaratma etkisi o kadar küçük olacaktır³².

²⁹ ÜSTÜNEL, s.44.

³⁰ SCITOWSKY, s.61.

³¹ ÜSTÜNEL, s.45.

³² MANISALI, s.52-53.

Prodüktivite artışının ticaret hadleri üzerindeki etkileri herşeyden önce, bu artışın hangi tür malların üretiminden meydana geldiğini belirlemekle mümkündür³³.

Eğer prodüktivite artışı işbirliği ülkeleri dışındaki ithalatı ikame edici mallar üzerinde ise, dış mallara talep azalacak ve bu durum işbirliği ülkeleri lehine olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Eğer prodüktivite artışı ihraç mallarında ise, bu durum daha ucuza ihracata imkan sağlayacağından ticaret hadleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir.

İşbirliği anlaşmaları ile ülkeler, ticaretin yönünü değiştirerek ödemeler bilançosunun yeniden düzenlenmesini gerektirebilir. Bu yeniden düzenleme, ticaret hadlerini etkileyebilmektedir. Örneğin, ticaretin yön değiştirmesi sonucu işbirliği ülkeleri arasında ithal mallarının daha ucuza elde edilmesi, ödemeler bilançosu üzerinde olumlu sonuç verebilir ve işbirliği ülkeleri açısından ödemeler bilançosunda fazlanın ortaya çıkması, işbirliği ülkelerini, işbirliği dışındaki ülkelere alacaklı duruma getirebilir. Bu durum, ya işbirliği dışındaki ülkelerin paralarının değerini düşürmelerini yada işbirliği ülkeleri paralarının değerini yükseltmelerine neden olabilmektedir. İşbirliğinin büyüklüğü tamamlayıcı olma veya üye olmayan ülke mallarına ihtiyaç olması durumunda ödemeler bilançosu, ticaret hadlerini etkileyebilmektedir³⁴.

5-Üretim Faktörleri Üzerinde Etkisi

Ekonomik işbirliği anlaşmaları, üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayarak, kıt olan üretim faktörünü ucuzlatabilir veya bol olan üretim faktörünü pahalılaştırabilir. Çünkü, bir ülkede bol olan mal ekonomik işbirliği ile dış ticarete konu olacağından ülke içinde azalma gösterebilir. Bu durum, o malın ülke içinde pahalılaşmasına neden olur. Ülke içinde

³³ ÜSTÜNEL, s.45.

³⁴ ÜSTÜNEL, s.46.

pahalı ve kıt olan malın ekonomik işbirliği ile serbest dolaşımı sağlanacağından, bu mal ülke içindedeki ucuzlama gösterecektir.

Ülkeler arasında değişik üretim atmosferinin mevcut olması durumunda, ekonomik işbirliğine giden ülkeler arasında üretim faktörleri yer değiştirebilmektedir. Burada sözü edilen üretim atmosferi, yalnızca iklim koşullarıyla ilgili olmayıp aynı zamanda, moda, nitelikli eleman, müteşebbis, gelir artışı vb. gibi sosyal ve psikolojik atmosferide içine alan, bir etken olma özelliğine sahip olabilmektedir. Bu durumda, üye ülkeler arasında serbest ticaret yanında üretim faktörlerinin yer değiştirmeside mümkün olabilecektir.

Ekonomik işbirliği ile üye ülkeler arasında faktör dolaşımının sağlanması, ülkeler arasındaki faktör eşitsizliğini azaltabilir yada ortadan kaldırabilir. Örneğin, işgücü, sermaye, müteşebbis gibi üretim faktörlerinin, bol olan ülkelere kıt olan ülkelere dolaşımının sağlanması, faktör eşitsizliğini giderici rol oynayabilecektir. İşbirliği anlaşmaları ile işbirliğine giden ülkeler arasında faktör dolaşımının sağlanmasıyla görülebilecek ilk etki, üye ülkelerdeki ücret düzeyi üzerinde olabilmektedir. Bu nedenle, ücret düzeyi yüksek olan bölgelere işçi akını başlayabilir yada sermaye hareketleri, ücretlerin düşük ve emeğin nisbeten bol olduğu bölgelere doğru kayabilir³⁵.

Bu durum, üye ülkeler arasında reel ücretler ve faiz hadleri her tarafta eşitlendiğinde, emeğin ve sermayenin marjinal prodüktivitesinde yeknesaklık meydana geleceğinden, üretim imkanları en iyi şekilde kullanılmış olabilecektir. Böylece üretim faktörlerine serbestinin sağlanması, meydana gelebilecek kayıpları önleyerek işbirliğinin potansiyel faydasından maksimum derecede faydalanılmasını sağlayabilmektedir.

İşbirliği anlaşmaları ile yaratılan büyük piyasa, prodüktivite artışları, gelir seviyesinde yükselişler gibi etkenler, işbirliği

³⁵ ÜSTÜNEL, s.95.

bölgesinde yapılacak olan yatırımların cazibesini arttırabilecektir. Bu durum sermaye hareketlerini etkilemektedir³⁶.

Özellikle yatırım imkalarının artması yabancı sermaye hareketlerini işbirliği bölgesi lehine değiştirebileceği gibi, bölge içindeki sermayedarların ellerindeki fonları da yatırımlar lehine kullanmalarına neden olacaktır³⁷.

B-Ekonomik İşbirliği'nin Dinamik Etkileri

1- Büyük Piyasa ve Prodüktivite

Ülkeler arasında işbirliği sonucunda meydana gelen büyük piyasa, prodüktivitenin artmasına neden olabilmektedir.

Piyasanın büyümesi prodüktiviteyi arttırabileceği gibi, piyasa büyüklüğü veri iken herhangi bir nedenle, piyasada ortaya çıkan prodüktivite artışıda, piyasanın büyümesine yol açabilir³⁸.

Prodüktivite bir girdi çıktı ilişkisi olup, veri girdi miktarı ile daha fazla çıktı elde edilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir³⁹.

Özellikle işbirliği ile üye ülkeler arasında ticaret hacminin artmasıyla görülebilen, prodüktivite artışı, teknolojik ilerleme, kaynakların yeniden dağılımı, içsel ve dışsal ekonomiler yaratarak üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayabilir. Üretim maliyetlerinin düşmesi üye ülkelerin refah düzeyini arttıracığı gibi, rekabeti dolayısıyla dış ticaret hadlerini üye ülkeler lehine çevirebilir.

³⁶ ÜSTÜNEL, s.51.

³⁷ Ahmet GÖKDERE, Az gelişmiş Ülkelerarası İktisadi Birleşmeler, A.Ü.H.F. Ya.No.248, 1969, Ankara, s.115.

³⁸ Bela BALASSA, The Theory of Economic Integration, London, 1973, s.133.

³⁹ MANISALI, s.72.

Prodüktivite artışı, üye ülkelerde araştırma harcamalarını arttırabilmektedir. Artan bu araştırma harcamaları teknolojik ilerleme sağlayarak, üye ülkelerde üretim girdi oranlarını değiştirebilmektedir. Böylece üretim fonksiyonunda girdi oranlarının değişmesi, sermaye yoğun üretim tekniğinin uygulanmasını sağlayarak, sosyal prodüktivitenin yükselmesine yol açabilir⁴⁰.

2- Büyük Piyasa ve İçsel Ekonomiler

Ülkeler işbirliğine gidilmeden önce kendi küçük piyasaları içerisinde firmaların ve endüstrilerin gerçekleştiremediği yararları, işbirliğine giderek oluşan büyük piyasa sonucu gerçekleştirebilirler. Böylece büyük piyasa sonucu ölçekten istifade sağlanarak, içsel ekonomiler sağlanabilir.

İçsel ekonomiler, ölçek ekonomileri sonucunda meydana gelmektedir. Ölçek ekonomileri ise bir firma veya sanayi dalında tesisleri genişleterek, üretim hacmini ve üretim fonksiyonunun değiştirerek, teknolojik yenilikler getirerek veya dış çevrede meydana gelen maliyet düşürücü faktörlerden yararlanılarak prodüktiviteyi arttırmayı diğer bir deyişle maliyet masraflarında bir düşüş sağlayarak, elde edilen kazançları arttırmayı ifade etmektedir. Ölçek ekonomileri burada belirtildiği şekilde ekonomideki firmaların bulunduğu sanayi dalında meydana gelen değişiklikler sonucu oluşan içsel ölçek ekonomileridir.

İçsel ekonomiler; bir firma veya sanayi dalının iç yapısında meydana gelen değişikliklerin, o firma veya sanayi dalına sağladığı yararlar olarak tanımlanmaktadır.

Belirli bir üretim hacmine ulaşan firma üretimde daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı elde edebiliyorsa, bu firma içsel ekonomilerden yararlanmaktadır. Bu sebeple içsel ekonomiler **ölçeğe göre artan verimler** veya **ölçeği göre azalan maliyetler** şeklinde tanımlamak mümkündür⁴¹.

⁴⁰ MANISALI, s.72.

⁴¹ KARLUK, Uluslararası Ekonomi s.255.

İşbirliği ile oluşan büyük piyasa sonucu ölçek ekonomileri ile içsel ekonomilerin meydana gelmesi, firma ve endüstrinin üretim tekniğinde gelişme sağlayarak maliyetlerin düşmesine neden olabilmektedir. Böylece piyasa hacminin işbirliği ülkesi lehine gelişmesi sağlanarak, dış piyasa ile rekabet edebilme şansını kolaylaştırmaktadır. Bu durum dış ticaret hadlerini bu ülkeler lehine değiştirerek üretimde ihtisaslaşmayı sağlayabilmektedir.

3- Büyük Piyasa ve Dışsal Ekonomiler

Dışsal ekonomilerde, ölçek ekonomilerine bağlı olarak içsel ölçek ekonomileri sebebiyle bir firma veya sanayi dalında meydana gelen gelişme, diğer firma ve sanayi dalında dışsal ekonomilerin doğmasına yol açabilmektedir. Firma veya endüstride meydana gelebilecek bir gelişme sebebiyle oluşan dışsal ekonomiler, başka birimlerde de ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Genel olarak **dışsal ekonomi**, bir üreticinin diğer bir üreticiye yapmış olduğu karşılıksız yararlar yada kayıplar şeklinde tanımlanmaktadır. Dışsal ekonomiler firma karını olumlu ve olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, makro ekonomik açıdan da sosyal hasılanın maksimize edilmesine katkıda bulunacaktır⁴².

Dışsal ekonomiler piyasa dışsal ekonomileri ve piyasa dışı dışsal ekonomiler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

Piyasa dışsal ekonomileri, Özel ve toplumsal prodüktive arasında bir farklılaşmayı doğuran firma ve sanayi dalları arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Piyasa dışsal ekonomileri üreticiler arasında piyasa aracılığıyla sağlanan dışsal ekonomilerdir. **Parasal dışsal ekonomiler** şeklinde de tanımlanabilmektedir. Piyasa dışsal ekonomileri arz ve talep şartlarına bağlı olarak fiyatlarda meydana gelen değişmeler sonucunda ortaya çıkabilir. Sanayiler arasında girdi

⁴² KARLUK, Uluslararası Ekonomi s.257.

çıktı akımlarının doğurduğu dolaysız ilişkiler firmalar ve sanayiler arasındaki arabağıllık sebebiyle birbirlerini etkilemekte ve dışsal ekonomilerin veya eksi dışsal ekonomilerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir

Piyasa dışı dışsal ekonomiler ise teknik ve dinamik dışsal ekonomiler olmak üzere iki kısımda incelenebilir.

Teknik dışsal ekonomiler, üreticiler arasında doğrudan doğruya ortaya çıkan üretim ilişkilerine dayanmakla birlikte üreticilerin üretim fonksiyonları arasındaki piyasaya bağılı olmayarak ortaya çıkan faydalar ve zararlarıdır⁴³.

Örneğin, birbirlerine çok yakın bulunan iki ayrı firmaya ait petrol kuyuları gibi, bu tür dışsal ekonomiler statik yapıya sahiptir.

Dinamik dışsal ekonomiler ise zaman içindeki değişmelere bağılı olarak ortaya çıkar. Ekonomide piyasa dışında en son teknolojik gelişmelerin, yönetim sürecindeki yeniliklerin, iyi nitelikteki, yönetici ve kalifiye işgücünün meydana gelmesi sonucunda oluşan dışsal ekonomilerdir. Ekonomide sosyal sabit sermayenin genişmesi bu tip dışsal ekonomilerin doğmasına yol açabilmektedir.

Bilindiği gibi ekonomide yollar, okullar, köprüler ve şehir merkezleri sosyal sabit sermaye sayılan yatırımların artması, maliyetlerde önemli azalmalara yol açabilmektedir. Diğer bir deyişle demiryolu, karayolu, kanallar, hidroelektrik santralleri, güç istasyonları gibi temel sanayinin ve alt yapının kurulması daha sonra kurulacak sanayilere dışsal ekonomi yaratabilmektedir⁴⁴.

Ekonomik işbirliği ile piyasa hacminin genişlemesi sonucu, kitlesel üretim karşısında endüstriye hammadde sağlayan işletmelerde ileri teknoloji ve büyük ölçekli üretim yöntemleri kullanılabilir. Bu ise hammadde ve ara maddelerin bollaşmasına,

⁴³ MANISALI, s.81.

⁴⁴ KARLUK, Uluslararası Ekonomi s.258.

kalitesinin yükselmesine ve fiyatların ucuzlamasına neden olmaktadır. Piyasa hacminin genişlemesi, ayrıca işletme dışı tasarruflar doğurabilir. Hızla gelişen bir sanayi karşısında eğitim kurumları, çeşitli endüstri dallarının ihtiyacı olan teknik eleman ve yöneticiler yetiştirerek, firmaların teknik işgücünü kendileri eğitmekle yapacakları masraflardan kurtulmuş olurlar. Bu durum firmalar açısından, dışsal tasarruflar yaratabilmektedir. Böylece firmaların gelişmesi o alandaki teknik bilgilerin ilerlemesine ve hızla yayılmasına yol açabilecektir⁴⁵.

Herhangi bir endüstrideki veya firmadaki ekonomik işbirliği ile meydana gelen genişleme, gelir düzeyini arttırarak piyasadaki diğer mallara karşı talebin artmasına yol açabilmektedir. Böylece bir endüstrinin veya firmanın üretmiş olduğu mallara karşı talebin artması, bu endüstri için parasal dışsal ekonomilerin doğmasına neden olabilmektedir.

4-Büyük Piyasa ve Yatay-Dikey Birleşme

Ekonomik işbirliği sonucunda meydana gelen büyük piyasa endüstri dalları içinde yatay ve dikey birleşme olanaklarını kolaylaştırmaktadır. Birleşme ya mevcut tesislerin genişletilmesi ile yada işletmelerin birleştirilmesi ile meydana gelebilir. İştirak suretiyle diğer teşebbüsün sermayesinin bir kısmını elde etmekle de birleşme meydana gelebilmektedir⁴⁶. **Yatay birleşme**, aynı faaliyet dalında çalışan işletmelerin birleşmeleridir. Bu tür birleşmelerde genellikle ölçek ekonomilerinden ve mevcut fonksiyonel uzmanlıklardan en iyi şekilde faydalanma imkanları doğurmaktadır⁴⁷.

⁴⁵ SEYİTOĞLU, s.373-374.

⁴⁶ Orhan OĞUZ, Genel İktisat Teorisi, 1968, Eskişehir, s.43-44.

⁴⁷ Arthur R.WYATT- Donald E.KIESD, Business Combination:Planing and Action, (Pennsylvania: Textbook Company Seranton, 1969), s.22'den, Nurhan AYDIN, İşletmelerin Birleşmelerinde Finansal Analiz, TOBB. Ya.No:150, Ankara, 1990, s.11.

Yatay birleşmede işletme, aynı üretim dalında faaliyetlerini geliştirir ve genişletir. Örneğin nişasta fabrikasının mevcut tesislerini genişleterek yılda 10.000 tonluk üretimini 50.000 tona çıkarması yatay birleşmeyi göstermektedir. Böylece işletmelerin gelişmeleri ve genişlemeleri büyük ölçekli işletmeleri oluşturarak, küçük işletmelere göre bazı avantajlar sağlayabilir⁴⁸. Bu avantajlar büyük işletmelerin küçük işletmelere göre, daha ucuz ve kaliteli hammadde satın almaları, genel giderlerin küçük işletmelere göre çok daha az olması, pazarlamada etkinlik, teknik ilerleme, rekabet gibi unsurlar olabilmektedir.

Dikey Birleşme ise, herhangi bir malın yada hizmetin üretiminden satışına kadar farklı aşamalarda faaliyette bulunan işletmelerin bir teşebbüs halinde birleşmeleridir. Genelde bu tür birleşmelerde, aynı ürünleri farklı aşamalarda üreten işletmeler söz konusudur⁴⁹. Otomobil üreticisi ile çelik üreticilerinin birleşmeleri gibi.

Dikey birleşmelerde işletme ya geriye doğru kendine girdi sunan işletmelerle yada ileriye doğru çıktısını alan işletmelerle birleşmektedir⁵⁰. Örneğin geriye doğru birleşmede kumaş üretimi ile uğraşan bir fabrikada boyama, dokuma, iplik haline getirme, yıkama ve temizleme gibi ayrı ayrı üretim evrelerinin biraraya getirilmesi durumudur. İleriye doğru birleşmelerde ise mamül kumaş işlenerek konfeksiyon sanayinde kullanılabilir yada kumaştan farklı eşyalar yapılabilir⁵¹. Birleşmeler, ucuz girdi sağlanması, üretimde rasyonalizasyon, kalite çeşitlendirme, ihtisaslaşma gibi faydalar sağlayabileceği gibi, kartel, tröst gibi piyasaya hakim olan monopoller meydana getirebilirler.

⁴⁸ Orhan OĞUZ, s.45.

⁴⁹ Robert JOHNSON-Ronald MELICHER, Financial Management, Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1982, s.632-633'den, Nurhan AYDIN, s.11.

⁵⁰ Zeyyat HATIPOĞLU, İşletme Finansmanı, Temel Araştırma Yayınları No:6, İstanbul, 1986, s.170.

⁵¹ Orhan OĞUZ, s.47.

Bu koşullar, işbirliği bölgesi içinde anti-tröst kanunlarının ortaya çıkmasına yol açabilmektedir⁵².

5- Büyük Piyasa ve Yatırımlar

Büyük piyasa, küçük piyasaya oranla gerek girdi sağlamada gerekse dışa bağımlılık yönünden belirsizliği azaltıcı koşullara sahip olabilmektedir.⁵³ Bu durum yatırımları etkileyebilir.

Özellikle ülkeler arasında, yol liman, baraj, büyük enerji santralleri, eğitim sağlık gibi altyapı yatırımları yarattıkları dışsal tasarruflarla ve sağladıkları kolaylıklarla üretken yatırımları destekleyebilir ve özendirirler⁵⁴.

Ekonomik işbirliği sonucunda, gerek ülkeler arasında piyasanın büyüklüğü, gerekse altyapı yatırımlarının geliştirilmesi üretken yatırımları uyararak, ulusal sermayeyi ve uluslararası sermayeyi bu ülkeler lehine geliştirebilir. Yatırımların gelişmesi sonucunda, piyasa hacminin gelişmesi ve işbirliği bölgesi içinde üretimin daha etkin ellerde toplanması, bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımlarının çekilmesine neden olabilecektir. Ekonomik işbirliğinin ileri bir aşaması olarak görülen AT'na 1960'lardan sonra akan Amerikan sermayesi bunun açık bir örneği olarak gösterilebilir.

Yapılan yatırımların niteliğide üretimi etkileyerek üretim faktörlerine hareket kazandırabilmektedir. Özellikle emek yoğun yatırımlar istihdam düzeyini artırırken, sermaye yoğun yatırımlar istihdam düzeyini azaltabilmektedir. Bu nedenle ülkeler arasındaki yatırımlar, işbirliği sonucunda faktör dolaşımını sağlayarak üye ülkeler arasında faktör eşitsizliğini azaltabilmektedir.

⁵² MANISALI, s.94.

⁵³ MANISALI, s.95.

⁵⁴ Ergül HAN, Azgelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi, Kütahya, 1991, s.291.

İkinci Bölüm

BİR EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRNEĞİ OLAN KEİB'İN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ÜYE ÜLKE EKONOMİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

I-KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

A-KEİB'in Doğuşuna Yol Açan Sebepler

1990'lı yılların başlarında dünyada önemli ekonomik ve siyasal değişimler yaşanmıştır. Sözü edilen bu değişimlerin odak noktasını, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen köklü değişiklikler oluşturmaktadır.

1988 yılı içinde ve sonrasında Sovyetler Birliği'nde açıklık ve yeniden yapılanma politikaları çerçevesinde, başlatılan liberal reform hareketleri Doğu Avrupa ülkelerini etkileyerek, bu ülkelerin politik, askeri ve ekonomik yapılarında farklı düzeylerde de olsa değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerin altında yatan temel faktörler ise, daha çok ekonomik nedenlerle ilgili bulunmaktadır¹.

¹ Osman ZORHAN, "Bir Entegrasyon Örneği olarak KEİB", İTO RAPORU, Şubat 1992, s.10.

Bu köklü değişikliklerin altında yatan ekonomik etkenlere gelince, merkezi planlamaya dayanan ekonomilerde kendi kendine yeterlilik ve dışa kapalılık politikaları sonucunda arz-talep dengesizlikleri, mal kıtlıkları, teknolojik gerilik, maliyetlerin yüksek, kalitenin düşük olması ve tüketim yetersizliği gibi nedenler, nisbi büyüme performansının hızla kötüleşmesine ve bu ülkelerdeki hayat standardının piyasa ekonomisini benimseyen, gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmasına neden olduğu görülmektedir.

Merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş, çoğu defa oldukça uzun sayılabilecek bir süreyi gerektirmekte ve aynı zamanda pazar ekonomisinin dayandığı, kurum ve kuralların oluşturulmasına ihtiyaç göstermektedir. Bu dönüş aşamasında, makro ekonomik istikrar politikaları zorunlu olmakla beraber etkinlik ve esnekliği arttırmak için, ekonomik sistemle ilgili değişmelerde gerekli bulunmaktadır. Çünkü, bu ülkeler özel müteşebbislik ve işletmecilik deneyimi ile piyasa ekonomisi sistemi için, gerekli olan kurumlardan yoksun bulunmaktadır².

Bu nedenle, BDT. ve Doğu Avrupa ülkelerinde, piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde bir takım değişiklikler görülmektedir. Bu değişiklikler fiyatların libere edilmesi, özelleştirme, konvertibiliteye geçiş, dış ticaret, gümrük, yabancı sermaye, kambiyo rejimleri vb. gibi reform sürecinde önemli adımları oluşturmaktadır. Söz konusu ülkelerin bu geçiş aşamasında, piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla uygulamaya koyabilmeleri, önemli ölçüde dış yardıma ihtiyaç gösteren yapısal değişmeleri gerektirmektedir.

Dünyadaki son gelişmeler karşısında sanayileşmiş ülkeler, BDT. ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkileri yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Bu arada Türkiye'de, katalizör niteliğinde daha aktif bir rol yüklenerek, KEİB fikrini ortaya atmıştır.

Bu fikir ilk olarak 1990 yılı Ocak ayı içinde "Dünyadaki Değişmeler ve Türkiye" konulu bir panel toplantısında ileri

² Osman Z. ORHAN, s.10.

sürülmüş³ ve aynı toplantıda hazır bulunan Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyükelçisi, tarafından da desteklenmiştir. Başlangıçta bu fikre, hükümet çevreleri ve bürokrasi tarafından hiç de sıcak bakılmayarak, özellikle Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan ağır bir tehdit altında olduğu görüşü, bu fikre hükümet çevreleri tarafından olumsuz bakılmasına neden olmuştur. Türkiye'de akademik çevreler KEİB fikrini benimsemişler, fakat bu fikrin ortaya çıkması politik destek gerektirdiğinden, bu destek 1990 Ağustos'unda Cumhurbaşkanı tarafından verilerek⁴, o zamanki hükümetinde sahip çıkması ve Dışişleri Bakanlığı'nında devreye girmesiyle, KEİB belirgin bir hal almıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı başkanlığında yapılan hazırlık toplantılarında KEİB projesi ülkeler arasında müzakere konusu olmuştur⁵.

B-KEİB Anlaşması Müzakereleri

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi anlaşması ile ilgili, ilk temaslar Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu temaslar sonucu, sağlanan prensip anlaşması çerçevesinde 19-21 Aralık 1990 tarihlerinde Ankara'da Türkiye Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla yapılan ilk toplantıyı, 12-13 Mart 1991 tarihlerinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da, 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova'daki toplantılar izledi. Bu toplantıya Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moldavya ve Ukrayna Sovyetler Birliği'nden ayrı olarak katıldılar.

3 Şubat 1992'de İstanbul'da parafe edilen KEİB anlaşması, 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da Yunanistan ve Arnavutluk'un

³ Bu fikir, ilk olarak Washington eski Büyük Elçisi Şükrü ELEKDAĞ tarafından Henkel firmasının düzenlediği "Dünyadaki Değişmeler ve Türkiye" konulu panel toplantısında ileri sürülmüş ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyük elçisi Albert CHERNISHEV tarafından desteklenmiştir.

⁴ KEİB projesine Devlet tarafından ilk destek, Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL tarafından verilmiştir.

⁵ Şükrü ELEKDAĞ, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Raporu", 25.2.1992, s.2-3.

kurucu üye olarak katılımıyla, 11 ülkenin Devlet ve Hükümet başkanları düzeyinde imzalanarak, yürürlüğe girmiş oldu⁶.

Müzakereler genellikle ilk toplantıdan itibaren, Türkiye tarafından hazırlanmış olan anlaşma taslakları ve diğer tarafların bunlara getirdiği çok sayıda öneriler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir⁷.

Ankara'daki toplantıya Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'den katılan Dışişleri Bakan Yardımcıları düzeyindeki resmi delegeler, Türkiye tarafından hazırlanmış olan KEİB taslak belgesi üzerinde, iki gün çalışmak suretiyle önerilen işbirliğinin temel ilkelerini özetleyerek, Ankara konferansı sonucunda, Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerin Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesinin kurulması konusunda, anlaşmaya varmışlardır. Bükreş'te ve Sofya'da, uzmanlar düzeyinde sürdürülen toplantılar sırasında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi'nin temel amaçları ve ilkeleri doğrultusunda ortak bir anlaşma sağlanarak, bu çalışmaların sonuçları, 11-12 Temmuz tarihlerinde Moskova'da dört ülkenin Dışişleri Bakan Yardımcıları düzeyinde yapılan toplantıda 8 aydan beri devam eden çalışmalar sonucunda, bir deklarasyon metni üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Yunanistan ile Yugoslavya'nında gözlemci olarak izledikleri Moskova toplantısına, yine gözlemci statüsü ile katılan BDT Cumhuriyetlerinden Moldavya, Rusya Federasyonu, Ukranya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan biran önce kurulmasını arzu ettikleri KEİB'e ilişkin ana belgeyi, Sovyetler Birliği'nden ayrı olarak imzalamak istediklerini belirtmek suretiyle, KEİB'e katılmaya son derece arzulu olduklarını ortaya koydular. Bu durum, Sovyetler Birliği açısından bir egemenlik sorunu ortaya çıkardıysa da, kısa bir süre sonra meydana gelen gelişmeler bu sorunun ortadan kalkmasına yol açtı.

⁶ "Karadeniz Ekonomik Projesi Hakkında Özel Bilgiler", DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RAPORU, Ankara, 5 Aralık 1991, s.1.

⁷ Şükrü ELEKDAĞ, "KEİB Raporu", s.3.

Moskova toplantısında taraflar, yakın bir gelecekte KEİB'in kuruluşuna ilişkin ana belgeyi Türkiye'de düzenlenecek bir törenle mümkün olan en üst düzeyde imzalamak ve böylece Karadeniz Havzasında ekonomik işbirliğini sürdürecektir kurumsal yapıyı fiilen ve hukuken ortaya çıkarmak konusunda anlaşmaya vardılar.

Ancak bir taraftan Sovyetler Birliği'nin dağılması, diğer taraftan Türkiye'deki seçimler bu işbirliği projesinin gerçekleştirilmesinin ertelenmesine yol açtı. Ortamın belirginlik kazanmasından sonra, Türkiye'nin girişimiyle 3 Şubat 1992'de İstanbul'da, projeye katılan ülkelerin dışişleri bakan ve bakan yardımcılarının düzeyinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği temel belgesi parafte edildi. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin katıldığı İstanbul toplantısı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlere işbirliğine katılım taahhütlerini yenileme imkânını sağlayarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği anlaşmasının imza tarihini ve prosedürü saptanarak ana belge geçici olarak imzalandı.

Bundan sonraki aşamada ise 25 Temmuz 1992 tarihinde, Yunanistan ve Arnavutluğun kurucu üye olarak kabul edildiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği deklarasyonu, 11 ülkenin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanarak, KEİB uluslararası bir kuruluş olarak hayata geçirildi.

C-KEİB'nin Amacı, Kapsamı ve Önemi:

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, Karadeniz'i çevreleyen Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldavya, Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve anlaşmaya son anda üyeliği kabul edilen Yunanistan ve Arnavutluk arasında kısa vadede hükümetlerarası ve hükümetlerdışı işbirliğine giderek, özel sektörlerarası işbirliği için uygun koşulları yaratmak amacıyla iken, uzun vadede, insanların, sermayenin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak kurum ve kuralların yaratılmasını amaçlayan bölgesel bir ekonomik işbirliği anlaşması niteliğinde bulunmaktadır⁸.

⁸ Şükrü ELEKDAĞ, "KEİB Raporu", s.1.

Diğer bir deyişle KEİB, üye ülkelerinin coğrafi yakınlık ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmaları nedeniyle, doğan avantajları etkin bir şekilde kullanmak suretiyle, taraf ülkeler arasında ekonomik ilişkileri daha da geliştirerek ve çeşitlendirerek, bir barış işbirliği ve refah bölgesi haline getirilmesini öngörmektedir.

KEİB'in önde gelen amaçları arasında, bölgeye dünyanın artan ölçülerde açılması ve dünya ekonomisiyle kaynaştırılmasıyla, çevrenin korunması alanında geniş bir işbirliğine gidilmesi, yer almaktadır. KEİB'in uzun vadeli amacı ise, üye ülkeler arasında bir serbest ticaret bölgesinin aşamalı olarak kurulmasıdır.

KEİB deklarasyonu, üye ülkeler arasında tüm dış ticaret engellerini kaldırmak suretiyle çifte vergilendirmeyi önlemek, yatırımların korunması ve karşılıklı tutum anlaşmalarını en kısa sürede sonuçlandırarak ve yürürlüğe koyacaktır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesinin kurulması, Karadeniz bölgesindeki tüm üye ülkeler arasındaki ticaret, ekonomik ve yatırım ilişkilerini ortak bir çabayla geliştireceğini, mevcut engelleri kaldırılarak uygun bir iş ortamı yaratacağı beklenmektedir⁹.

Karadeniz Ekonomik İşbirliğine üye ülkeler arasında ticaret hacminin ve yatırımların gelişmesi, finansman alanında karşılaşılan sorunların çözülmesiyle doğrudan orantılıdır. Bu bakımdan hem bölge içindeki ticareti, hemde bölge ülkelerinin üçüncü ülkelerle ticaretini finanse edecek ve aynı zamanda sermaye fazlası olan A.B.D., Batı Avrupa ülkeleri, Arap ülkeleri ve Japonya'dan bölgeye kaynak transferine yardımcı olacak, Karadeniz Dış ticaret ve Yatırım Bankasının kurulması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi için önemli bir fayda yaratacaktır¹⁰.

⁹ Şükrü ELEKDAĞ, "The Black Sea Economic Cooperation Region Project" TURKEY ECONOMY S.6, MAYIS-1991, s.32.

¹⁰ Şükrü ELEKDAĞ, "KEİB", Dünya Gazetesi, 3 Şubat 1992, s.12.

Daha da önemlisi, üye ülkelerin beraberce oluşturacakları deniz, hava ve kara taşımacılığı, haberleşme, tarım ve gıda endüstrisi, sınır ve kıyı ticareti, ortak serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve yönetimi, altyapı alanlarında alınan tedbirler, ortak ve yararlı bir işbirliği için zemin hazırlayacaktır¹¹.

Aynı zamanda KEİB ülkelerinin ekonomik yönden birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmaları, bu işbirliğinden sağlanacak kazancın artmasına yol açabilir. Böylece dış ticarete konu olan malların ilgili ülkelerde pahalı olarak üretilmesi, işbirliği ile dış ticaretin gelişimine katkıda bulunabilir.

Diğer taraftan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesi ekonomik alan dışında sosyal ve kültürel bakımdan da tüm Karadeniz ülkelerinin yararına sonuçlar doğuracağı açıktır. Böylece, bu ülkelerde işbirliği ile kültürel ve turizm hareketleri daha da canlanacak ve ayrıca enerji, ekoloji, haberleşme imkanlarının gelişmesiyle çeşitli şirketler arasındaki ticari ilişkiler daha da gelişme şansına kavuşacaktır¹².

Dünyadaki entegrasyon örneklerinde olduğu gibi, KEİB'in de ticaret ve yatırımlar üzerindeki engeller ve kısıtlamalar kalktıkça ticari değişim ve bunun üye ülkelerin refahı üzerinde olumlu etkileri görülecektir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesi, ticari alışveriş ve yatırım potansiyeli bakımından o kadar caziptir ki, bu nedenle KEİB'in önde gelen bir rolüde, bölgede iş üretilmesi için gerekli olan bu ortamı yaratmaktır.

Karadeniz havzasındaki ülkelerin bir çoğu, KEİB'e kendileri için batıya açılan bir ana cadde, ekonomilerinin dünya ekonomisiyle kaynaşmasına olanak sağlayacak bir köprü olarak bakmaktadırlar¹³.

¹¹ Şükrü ELEKDAĞ, "Turkey...", s.33.

¹² ORHAN, s.13.

¹³ Şükrü ELEKDAĞ, "KEİB Raporu", s.3.

Ayrıca KEİB, kapalı bir bölge olmayıp ekonomik işbirliğine ilgi duyan her ülkeye açık bir bölgesel işbirliği anlaşmasıdır. 25 Haziran 1992'de Devlet ve Hükümet başkanları düzeyinde imzalanan KEİB anlaşmasına, Yunanistan ve Arnavutluk kurucu üye olarak katılmışlardır.

D-KEİB Deklarasyonu Ana Belgesinin İçeriği

Söz konusu belge Giriş, Amaç ve İlkeler, Hükümetlerarası İşbirliği, Hükümetler-Dışı İşbirliği, Kurumsal Yapı ve Üyelik olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır¹⁴.

1-Giriş, Amaç ve İlkeler

Avrupa'daki değişim sürecinin önemi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği projesinin buna katkısı, üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, projenin uygulanmasında gözönünde bulundurulacak ilkeler gibi hususları kapsamaktadır. Bu nedenle, işbirliğini sürdürürken taraflar şu hususlara özen göstereceklerdir.

-İşbirliği kısa sürede geliştirilecektir. Öncelikler saptanırken, üye ülkelerin ekonomik durumları ile özellikle pazar ekonomisine geçiş sürecinde olan üyelerin sorunları dikkate alınacaktır.

-Ekonomik işbirliği, tarafların önceki uluslararası yükümlülüklerine zarar getirmeden ve Avrupa Topluluğu'nda dahil olmak üzere, uluslararası kuruluşlar, diğer bölgesel girişimler ve üçüncü ülkeler ile ilişkilerinin geliştirilmesini engellemeyecek şekilde yürütülecektir.

-Ortak çıkarları yansıtan projelere, üye ülkeler, onların ekonomik ve mali kuruluşları, firmaları ile bölgesel ve uluslararası nitelikteki ekonomik ve mali kuruluşlarda katılabileceklerdir.

¹⁴ "KEİP Hakkında Özel Bilgiler", DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RAPORU, 5 Aralık 1991, s.1-2.

2-Hükümetlerarası İşbirliği

Bu tür işbirliği, üye ülke hükümetlerinin gerçekleştirebilecekleri ortak projeler için ulaştırma ve haberleşme, enformatik, istatistik, ekonomik ve ticari bilgi teatisi, enerji, tarım ve tarımsal sanayi, veteriner ve sağlık korunması, ilaç sanayii, çevre gibi işbirliği alanları örnek olarak gösterilmiştir.

3-Hükümetlerdışı İşbirliği

Bu tür işbirliği ile, işbirliğine taraf olan firma ve işadamları arasındaki işbirliği üzerinde durulmakta ve bu işbirliğinin hükümetlerce nasıl kolaylaştırılabileceği belirlenmektedir. Bu çerçevede işbirliği, vize ve ikamet rejimleri, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek, mal ve hizmet ticaretindeki tüm engellerin giderek kaldırılması, yatırımlar için uygun koşulların sağlanması, ihalelerde ve serbest bölgelerde işbirliğinin teşvik edilmesi, bir dış ticaret ve yatırım bankasının kurulması imkanlarının araştırılması vs. gibi alanları kapsamaktadır.

4-Kurumsal Yapı ve Üyelik

Bu çerçevede KEİB'e taraf ülkelerin Dışişleri Bakanlarının, yılda en az bir kere toplanmaları ve kurulacak adhoc veya sürekli çalışma guruplarının faaliyette bulunmaları öngörülmüştür. Üyelik konusunda ise KEİB'in bütünü için ve ortak projeler açısından ayrı koşullar tesbit edilmiştir. KEİB üyeliğine, anlaşmanın üye ülkeler için belirlediği yükümlülükleri aynen üstlenmeyi taahüt eden her ülke, oy birliğiyle kabul edebileceklerdir.

E-KEİB Deklarasyonu Metni ve Boğaziçi Bildirgesi

1-KEİB Deklarasyonu Metni

25 Haziran 1992'de devlet ve hükümet başkanları düzeyinde imzalanan KEİB deklarasyonunda şu gibi konulara yer verilmiştir¹⁵.

¹⁵ "KEİB İstanbul Deklarasyonu Tam Metni", Dünya Gazetesi, 26.6 1992, s.12.

(1) Avrupa'daki hızlı ve kapsamlı değişmeler ile Helsinki nihai senedi, onu izleyen Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı (AGİK) belgeleri ve yeni Avrupa'ya ilişkin, Paris Şartı'nda içerilen prensiplere dayanarak, kıta halklarının yeni bir barış ve güvenlik dönemi oluşturmaya kararlı oldukları,

(2) Müreffeh ve Birleşmiş bir Avrupa'nın temel özgürlüklere ve insan haklarına dayanan bir demokrasi, sosyal adalet ve ekonomik özgürlük yoluyla refah ve bütün üye ülkeler için eşit güvenlik gibi ortak değerleri tanıyarak,

(3) Üye ülkelerin potansiyelleri ile coğrafi yakınlık ve reform süreciyle yapısal değişimlerin olanak tanıdığı karşılıklı yarar sağlayıcı ekonomik işbirliğini geliştirecek fırsatları dikkate alarak,

(4) Karadeniz'in çevre sorunlarının bölge halklarının refahı açısından öneminin bilincinde olarak ve ekonomik kalkınmada doğal çevrenin korunmasının hayati önem taşıdığını, dikkate alarak,

(5) Ekonomik işbirliğinin AGİK sürecine, Avrupa çapında ekonomik bir alan oluşturulmasına, aynı zamanda üye ülkelerin dünya ekonomisiyle daha üst düzeyde bütünleşmesine katkı olarak geliştirilmesi yolundaki niyet teyid edilerek,

(6) Üye ülkelerin ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeyi desteklemek ve özel teşebbüsü teşvik etmek için, kendi aralarında ve diğer ilgili ülkelerle hem ikili, hem de çok taraflı işbirliğinin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin sağlanmasını ortak amaç olarak benimseyerek,

(7) Üyeler arasındaki ekonomik işbirliğinin bunların yükümlülüklerini yerine getirmelerini ve üçüncü ülkelerle, uluslararası kuruluşlarla ve AT ile diğer bölgesel girişimlere katılmalarını engellememesi konusunda görüş birliğinde olarak,

(8) Dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirerek, Karadeniz'in bir barış, istikrar ve refah denizi olmasını temin etmeyi amaçlayarak,

(9) Üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin Helsinki Nihai Senedi'nde yer alan prensipler, onu izleyen AGİK bölgelerindeki kararlar ve evrensel kabul gören uluslararası hukuk kuralları temelinde geliştirileceğini beyan ederek,

(10) Ekonomik işbirliğinin aşamalı olarak geliştirileceği ve bu süreçte öncelikler belirlenirken, üye ülkelerin belirli ekonomik koşullarının, çıkarlarının ve ilgi alanlarının ve özellikle pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerin sorunlarının dikkate alınacağı konusunda görüş birliği içinde olunarak,

(11) Bu belgenin koşullarını kabul etmek kaydıyla üye ülkeler arasındaki tüm ekonomik işbirliğinin ilgili diğer devletlerin katılımına da açık olduğu teyid edilirken, üye ülkeler onların ekonomik ve mali kuruluşları, işletmeler, firmalar ile bölgesel ve uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar da ortak çıkarlar doğrultusundaki projelerin gerçekleştirilmesinde yer alabileceklerdir,

(12) Aşağıda belirtilen çeşitli etkinlik alanlarını içeren kapsamlı bir çoktarafli ve ikili Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin geliştirilmesine karar vererek,

(13) Üye ülkeler, ticari ve sınai işbirliğini de içermek üzere ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında bütün olanaklardan ve fırsatlardan en iyi şekilde yararlanacaklarına ilişkin kararlarını teyid ederek, şirketlerinin, kuruluşlarının ve işletmelerinin aşağıdaki alanlardaki ortak çıkarlar doğrultusundaki projelere katılımlarıyla, bu süreç içinde somut adımlar atacıklarını beyan ederler;

-Altyapı da dahil olmak üzere ulaştırma ve haberleşme,

-Enformatik,

-İstatistiği de içermek üzere ekonomik ve ticari bilgi değişimi,

- Ürünlerin sertifikalandırılması ve standardizasyonu,
- Enerji,
- Madencilik ve mineral hammaddelerin işlenmesi,
- Turizm,
- Tarım ve Tarıma dayalı sanayiler,
- Veterinerlik ve sıhhi koruma,
- Sağlık ve eczacılık,
- Bilim ve teknoloji.

(14) İşbirliğinin geliştirilmesi için üye ülkeler, ticari ortamın iyileştirilmesi, firma ve işletmelerin bireysel ve ortak girişimlerinin teşvik edilmesi amacıyla;

-İkili müzakereler yoluyla, işadamlarının birbirlerinin ülkelere giriş, kalış ve buralarda serbest dolaşımını, firma ve işletmeleri arasında doğrudan ilişki kurulmasını kolaylaştırarak,

-Küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlayarak,

-Mal ve hizmetlerin karşılıklı ticaretinin arttırılmasına katkıda bulunarak ve üçüncü ülkelere yönelik yükümlülüklerini ihlal etmemek kaydıyla, her türlü engelin aşamalı olarak ortadan kaldırılması yada azaltılması çabaları sürdürülerek, bu yöndeki gelişmenin uygun koşulları temin edilerek,

-Yakın bir gelecekte çifte vergilendirmenin önlenmesi ile yatırımların korunması ve teşvik edilmesi konularındaki anlaşmaların sonuçlandırılarak ve yürürlüğe koyularak yatırım, sermaye hareketi ve sınıai işbirliğinin değişik şekillerine ilişkin uygun koşullar temin edilerek,

-Ulusal kurallar ve uygulamalara uygun olarak, üye ülkelerin katılımcı firma ve işletmelerine imkan yaratılması amacıyla, üye ülkelerde düzenlenen uluslararası ihalelere ilişkin bilgi değişimi teşvik edilerek,

-Serbest bölgelerde işbirliği desteklenerek,

(15) Üye ülkeler özellikle, Karadeniz'deki doğal çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve bio-üretken potansiyelin korunması, kullanılması ve geliştirilmesi konularında, çevre korunması yolundaki ortak projelerin hazırlanması da dahil olmak üzere, gerekli adımları atacaktlardır.

(16) Üye ülkeler, karşılıklı ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek ve Karadeniz Bölgesi'nde ortak çıkarlar doğrultusundaki, belirli projeleri uygulamak amacıyla, hükümetler ve hükümetler dışı kuruluşlar düzeyinde, uygun kredi ve mali sözleşmelerinin sonuçlandırılmasını teşvik edecek yada gözönünde bulundurarak ve uluslararası kuruluşlar ile üçüncü taraflar yoluyla olanlar da dahil olmak üzere, kaynakların harekete geçirilmesi yollarını arayacaklardır.

(17) Yeni hedeflerin belirlenmesi ve gelişmelerin izlenmesi amacıyla en az yılda bir kez olmak üzere, üye ülkelerin dışişleri bakanları arasında, dönüşümlü olarak düzenli toplantılar yapılacaktır. Değişik alanlardaki işbirliğine yönelik gerekli düzenlemelerin önerilmesi için, uzmanlardan oluşan geçici ve kalıcı çalışma gurupları oluşturacaklardır. Üye ülkeler, işbirliğinin şu anki aşamasında, kurumsal esnekliğin sağlanmasının gerekli olduğu görüşündedirler. Uygulamadaki deneyimlerden yararlanılabilmesi amacıyla iş camiasının temsilcileri de bu sürece katılmaya davet edilmelidirler.

(18) Üye ülkelerin onayı alınmak kaydıyla, mevcut belgedeki koşullara uyacaklarını taahhüt eden ülkeler, bu işbirliği sürecinde yer alabilirler. Üçüncü ülkelerin işletmeleri, kuruluşları ve firmaları da ortak çıkarlar doğrultusunda hazırlanan projelere ilgilerini belirtebilecekler ve uzlaşma sağlanması halinde uygulama aşamasında yer alabilecekler. Bölgesel ve uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlarda, bu projelerin yürütülmesine katkı sağlayabilecekler.

2-Boğaziçi Bildirgesi

KEİB Deklarasyonu'nun imzalanmasından sonra üye ülkeler, dışişleri bakanları düzeyinde toplanarak, Boğaziçi anlaşması adıyla ortak bildiri yayınladılar¹⁶.

Liderler bu bildiriye, taraf ülkelerin halkları arasında BM ana sözleşmesinde ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) belgelerinde yer alan prensipler çerçevesinde daha barışçı ve yapıcı ilişkiler kurulması gerektiği konusunda görüş birliğinde olduklarını belirttiler.

Bildiriye, taraf ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin daha da artırılması için, somut ve etkin mekanizmalar oluşturulması gereğine işaret edilerek, deklarasyonun imzalanmasının taraf ülkeler arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerlerine dayanan, yeni bir ortaklığın başlangıcını simgelediği belirtildi. Liderler, KEİB aracılığıyla bölgede barış, istikrar ve yakınmayı arttıracak bir dönemin başlayabileceğini ifade ederek, bu amaç için çaba göstereceklerini, Boğaziçi açıklamasında Karadeniz girişimi sayesinde işbirliğinin daha somut biçimde geliştirilebileceğini belirten devlet ve hükümet başkanları, deklarasyonda belirtilen alanlarda işbirliğine gidilebilmesi için, aktif çaba göstereceklerini kaydettiler.

Bölgenin hali hazırda ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu ve bu sorunların daha da gerginleşme tehlikesinin bulunduğunu ifade eden liderler, bu sorunların, 11 ülkenin de taraf olduğu AGİK belgelerindeki prensipler çerçevesinde barışçı bir çözüme kavuşturulması gereğinin altını çizdiler.

Açıklamada, geleceğe ortak bir bakış ve karşılıklı işbirliği yoluyla Karadeniz'in bir barış, özgürlük, istikrar ve refah denizine çevrilmesini istediklerini bildiren liderler, yeni bir Avrupa mimarisinin kurulması gereğini vurgulayarak, Karadeniz Ekonomik

¹⁶ "Boğaziçi Anlaşması". Dünya Gazetesi, 26 Haziran 1992, s.12.

engebeli ve dik olmasıda nehirler üzerinde ulaşımı engellemektedir. Doğal liman yönünden yalnız Ege denizi elverişlidir.

Türkiye'de Karadeniz'de bulunan Trabzon, Samsun, Sinop, Zonguldak, Marmara denizinde İstanbul, Ege denizinde İzmir, Akdenizde bulunan Mersin, İskenderun, Antalya limanları önemli ticari limanlardır.

Ülkede iklim çok değişik özelliğe sahiptir Bununla birlikte, üç ana iklim tipi etkisini göstermektedir. Bunlar Akdeniz, Karadeniz ve Kara iklimleridir.

Bu Ülkede çok değişik iklimlerin hüküm sürmesi, ülkede çeşitli toprak ürünleri yetiştirilmesine olanak vermektedir. Karadeniz kıyısında fındık, çay, üzüm, incir ve pamuk üretilmektedir. Doğal kaynakları bakımından taşkömürü, linyit, krom, bor tuzları, demir, antimuan, civa, bakır, çinko, hampetrol rezervlerine sahiptir.

1990 yılı itibariyle nüfusu 56.473.035 olan Türkiye'de, şehirli nüfus 33.326.351 ile %59, kırsal nüfusu 23.146.684 ile %41'i oluşturmaktadır. Nüfus artış hızı %2.2'dir. Nüfusun %60'ını aktif nüfus oluşturmaktadır. Km² başına 73 kişi düşen ülkede okur-yazar oranı 90.7, işsizlik oranı 8.1'dir. Ülkede işgücü 1990 yılına göre 20.450.000 kişi olup istihdam edilen 18.794.000 kişidir. 1.656.000 kişi işsiz durumdadır. İstihdamın %51'i tarımda, %15.2'si sanayide, %36.8'i hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Hizmetler sektörünün %4.6'sı inşaat, %4.2'si ulaştırma, %10.7'si ticaret, %2.2'si mali müesseseler, %14.3'ü diğer müesseselerde istihdam edilmektedir.

2-Bulgaristan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri^{1 8}

Balkan yarımadasının tam ortasında yer alan Bulgarasitan'ın yüzölçümü 110.912 km² dir. Kuzeyinde Romanya, batısında

¹⁸ Bu özelliklerle ilgili olarak, İKV, TOBB, İGEME, İSO, ülke raporlarından yararlanılmıştır.

Yugoslavya, doğusunda Karadeniz, güneyinde ise Yunanistan ve Türkiye ile çevrilidir. Ülkede iklim yönünden birbirinden değişik kesimler görülür. Ülkenin kuzeyi kuru kara iklimi, Karadeniz kıyılarında ise ılıman iklim görülür. Ormanlar ülkenin 1/3'ünü kaplar. Ülkenin başlıca ırmağı olan Tuna ulaşılabilir olup ticari faaliyetlerde önemli rol oynar. Tuna nehri üzerinde Vidin ve Rousse limanları bulunmaktadır. Tuna'nın güneyinden balkanlara kadar uzanan meriç ovası son derece verimlidir. Bulgaristan'ın Karadenize kıyı şeridi uzunluğu 378 km olup, Karadenizin kuzeyinde Varna, güneyinde Burgaz limanları ticarete önemli rol oynar.

1989 sonu itibariyle 8.985.844 nüfusu olan Bulgaristanda, Nüfusun %67'sini şehirli, %33'ünü kırsal nüfus oluşturmaktadır. Km²'ye 97 kişi düşmektedir. Nüfus artış oranı %1.3 tür. Başkenti Sofya olan Bulgaristan'ın önemli kentleri; Sofya, Flibe, Varna, Burgaz, Ruscuk, Plevne'dir.

Bulgaristan'da kişi başına gelir 1989 rakamlarıyla 5.095\$'dir. Tam istihdamın yaşandığı Bulgaristan'da çalışma yaşındaki nüfus, toplam nüfusun %68'ini oluşturmaktadır. Bulgaristan'da istihdam edilen nüfus 1988 yılı itibariyle 4.5 milyon dolayındadır. 1988 yılı itibariyle, istihdamın %46.7'si sanayi-inşaat, %19.2'si tarım-ormancılık, %6.6'sı ulaştırma-iletişim, %8.8'i ticaret-dağıtım, %18.3 ise aktif olmayan nüfusu oluşturmaktadır.

3-Romanya'nın Doğal ve Beşeri Özellikleri¹⁹

Balkan yarımadasının kuzey kesiminde, 237.500 km²'lik bir alana sahip bir ülkedir. Kuzey ve doğuda Ukrayna, batıda Macaristan, güneybatıda Yugoslavya, güneyde Bulgaristan, doğuda Karadeniz ile çevrilidir.

Ülkenin iklimi, ılıman iklim ve karasal iklim kuşakları arasında farklılık göstermektedir. Ormanlar ülke topraklarının 1/4'ünü

¹⁹ Bu özelliklerle ilgili olarak., ITO, İKV, İGEME, TOBB ülke raporlarından yararlanılmıştır.

kaplamaktadır. Romanya'da bütün ırmaklar Tuna nehri ile birleşir. Tuna nehri Romanya için sulamada ve ticarete önemlidir. Karadeniz kıyısında bulunan Köstence limanı önemli ticaret merkezi durumundadır.

Nüfusu 1988 sayımına göre 23.112.000 olan Romanya'da, aktif nüfus 11.070.000'dir. Üretken olmayan nüfus ise %13.8'dir. Km² başına 97 kişi düşmektedir. Nüfus artış hızı % 0.9'dur. Nüfusun %51'i şehirlerde %49'u kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Tarımsal nüfus oranı %48.7, tarımsal istihdam oranı %28.6'dır.

Tarımsal nüfusun %20'lik bir bölümü tam istihdamın bulunduğu bir ülkede nerede istihdam edildiği bilinmemektedir. Sanayi istihdam oranı ise %44.8 dir. Bu durumda, %73.2'lik nüfus tarım ve sanayide kalırken, üretken olmayan %13.8 ile %97 oranına ulaşılmaktadır. %3'lük bir bölümü hizmet sektörüne kalmaktadır.

Romanya'da kişi başına gelir 1989 rakamlarıyla 3.029\$'dır. Başkenti Bükreş olan ülkenin, başlıca şehirleri; Bükreş, Braşov, Constanta, Temeşvar, Laşi, Napoca, Galati'dir.

4-KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Doğal ve Beşeri Özellikleri²⁰

a-A z e r b a y c a n' ı n D o ğ a l v e B e ş e r i Ö z e l l i k l e r i

Yüzölçümü 76.600 km² olan Azerbaycan bir özerk Cumhuriyet (Nahçevan) ve birde özerk bölgeye (Karabağ) sahiptir. Doğusunda Hazar denizi, kuzeyinde Rusya Federasyonu, kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan ve Türkiye, güneyinde İran sınırı bulunmaktadır. Petrol doğalgaz, demir cevheri, kobalt gibi doğal kaynaklara sahiptir.

²⁰ Bu özelliklerle ilgili olarak, IGEME, ITO, DEIK, USSR-90 ülke raporlarından yararlanılmıştır.

1990 yılına göre 7.145.000 nüfusu olan Azerbaycan'ın nüfus artış hızı %1.6'dır. Nüfus yoğunluğu km² başına 81 kişidir. Başkenti Bakü'nün nüfusu 2 milyondur. 1989 yılına göre ülkede şehirli nüfus %54, kırsal kesim nüfusu ise %46' dır. Ülkede çalışan nüfus 1987'ye göre, 2.115.000 kişidir. Çalışan nüfusun %18.6'sı sanayi, %27.1'i tarım, %55.3'ü hizmetler kesimindedir.

b- Ermenistan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri

Yüzölçümü 29.800 km² olan Ermenistan'ın batısında, Türkiye ve Nahçıvan, kuzeyinde Gürcistan, doğusunda Azerbaycan, güneyinde İran sınırı bulunmaktadır. %70'i ormanlarla kaplı olan ülkede tropik iklim görülür. Bakır, çinko, boksit, molibden, mermer gibi doğal kaynaklara sahiptir.

1990 yılına göre 3.580.000 nüfusu olan Ermenistan'ın nüfus artış hızı %1.2'dir. Nüfus yoğunluğu km² başına 110 kişidir. Ülkenin başkenti Erivan'dır. Toplam nüfus içinde şehirli nüfusun payı %68, kırsal nüfusun payı ise %32'dir. 1987 yılı itibariyle, çalışan nüfus 1.452.000 kişidir. Nüfusun %32.2'si sanayi, %13.8'i tarım, %54'ü hizmetler kesiminde yer almaktadır.

c-Gürcistan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri

Yüzölçümü 69.700 km² olan ülkenin, kuzeyinde Rusya Federasyonu, güneydoğusunda Azerbaycan, güneyinde Ermenistan ve Türkiye, batısında da Karadeniz sınırı bulunmaktadır. İklimi çok değişik olmakla birlikte BDT'nin en çok yağış alan kesimidir. Kışları ılık, yazları ise sıcak geçer. Karadeniz kıyısındaki Batum limanı önemli ticari merkez durumundadır. Ülke, dünyanın en büyük Magnezyum yataklarına sahiptir. Başlıca doğal kaynaklar arasında kömür, magnezyum, petrol gelmektedir.

1990 yılı itibariyle nüfusu 5.456.000 olan Gürcistan'ın nüfus artış oranı %1.7'dir. Şehirli nüfus %56 kırsal nüfus %44 dolayındadır. Ülkede km² başına 78 kişi düşmektedir. Ülkenin başkenti Tiflis'dir. 1987 yılına göre çalışan nüfus sayısı 2.525.000 kişidir. Bu nüfusun %22.3'ü tarım, %20.2'si sanayi, %57.5'i hizmetler kesiminde yer almaktadır.

d-Moldavya'nın Doğal ve Beşeri Özellikleri

Yüzölçümü 33.700 km² olan Moldavya'nın kuzey, doğu ve güneyinde Ukrayna, batısında Romanya sınırı bulunmaktadır. İklim ılıman ve sıcaktır. Tarım ülkesi olan Moldavya, doğal kaynaklar bakımından linyit ve alçı taşı rezervlerine sahiptir.

1990 yılı itibariyle nüfusu 4.362 000 kişi olan Moldavya'da, nüfus artış oranı %1.8'dir. Şehirli nüfus %47 kırsal nüfus %53 dolayındadır. Ülkede km² başına 129 kişi düşmektedir. Ülkede 1987 yılı itibariyle çalışan nüfus sayısı 1.917.000 kişidir. Bu nüfusun %32.6'sı tarımda, %21.4'ü sanayide, %46'sı hizmetler kesiminde yer almaktadır.

e-Rusya Federasyonu'nun Doğal ve Beşeri Özellikleri

Yüzölçümü 17.075.400 km² olan Rusya Federasyonu coğrafi konum itibariyle, ülkenin batısında Karadeniz, Ukrayna, Beyaz Rusya, kuzey batısında Baltık Cumhuriyetleri, Baltık denizi, Finlandiya, Norveç, kuzeyinde Atlas okyanusu, doğusunda Pasifik okyanusu, güneyinde Gürcistan, Azerbaycan, Hazar denizi, Kazakistan, Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore bulunmaktadır.

Ülke, çok farklı iklim çeşitlerine sahip olmasına rağmen, daha çok karasal iklim görülür. Ülkenin başlıca doğal kaynaklarını petrol, doğalgaz, kömür rezervleri oluşturur.

Rusya Federasyonu'nun Karadeniz kıyısındaki Novosyok, Tuapse, Yalta, Suicky ticaret limanları bulunmaktadır. Karadenize dökülen Don nehri ulaşıma elverişli olup, ticari faaliyetlerde önemli rol oynamaktadır

1990 yılı itibariyle nüfusu 148.041.000 kişidir. Rusya Federasyonu'nun nüfus artış oranı % 1.5'tir. Nüfusun %74'ünü şehirli, %26'sını kırsal nüfus oluşturmaktadır. Km² başına 9 kişi düşmektedir. 1987 yılı itibariyle çalışan nüfus 72.062.000 kişidir. Bunun %13.2'si tarımda, %30.9'u sanayide, %55.9'u hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

f-Ukrayna'nın Doğal ve Beşeri Özellikleri

Yüzölçümü 603.700 km² olan Ukrayna'nın, batısında Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, kuzeyi Beyaz Rusya, Kuzeydoğu ve doğusu Rusya Federasyonu, Moldavya ve Romanya sınırı bulunmaktadır. Dünya mineral ve madenlerinin %5 dolaylarındaki kısmı, Ukrayna topraklarında çıkmaktadır. Ülke zengin kömür, demir rezervleri, manganez, titanyum, brom ve grafit cevherleri bulunmaktadır. İliman iklime sahip olan Ukrayna tarıma elverişli olup, Cumhuriyetler arasında önemli sanayi ve tarım ülkesi olarak bilinmektedir. Karadeniz kıyısında bulunan Odessa limanı, ülkenin ticari merkezi durumundadır. Dinyeper nehri ulaşıma elverişli olup ticari faaliyetlerde önemli role sahiptir.

1990 yılı itibariyle nüfusu 51.839.000 olan Ukrayna'nın, nüfus artış oranı % 0.5'tir. Km² başına 86 kişi düşmektedir. Nüfusun %67'si şehirde, %33'ü kırsal kesimde yaşamaktadır. 1987 yılı itibariyle çalışan nüfus 24.445.000 kişidir. Bu nüfusun %20.6'sı tarımda, %30.8'i sanayide %48.6'sı hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Ortalama aylık ücret 217.7 Ruble'dir.

5-Yunanistan'ın Doğal ve Beşeri Özellikleri²¹

Yunanistan'ın yüzölçümü 131.957 km² olup Avrupa'nın güney doğusunda, balkanların güney ucunda bir Akdeniz ülkesidir. Kuzeyinde Arnavutluk, Yugoslavya, Bulgaristan, kuzeydoğusunda Türkiye, doğusu Ege denizi, güneyinde Akdeniz, batısında İonya denizi bulunmaktadır. Ege denizinde irili-ufaklı birçok adaya sahip olan ülkenin, üç yanı denizlerle çevrilidir.

Yunanistan kışlar, ılık ve yağışlı, yazları sıcak olan tipik bir Akdeniz ülkesi iklim özelliği göstermektedir. Ülkenin %20'si ormanlarla kaplıdır Başlıca doğal kaynakları boksit, linyit, petrol ve manganez'dir.

1989 yılı itibariyle Yunanistan'ın nüfusu 10.041.414 tür. Nüfus artış hızı % 0.3'tür. Ülkede Ortalama km² başına 75 kişi düşmektedir. Ülke nüfusunun %56'sı şehirde %44'ü kırsal kesimde yaşamaktadır. Ülkede modern eğitim sistemi uygulanmaktadır. Yunanistan'ın Selanik ve Batı Trakya kesiminde ise önemli oranda yerleşik Türk nüfusu bulunmaktadır. Yunanistan'da 1989 yılı itibariyle, 4 milyon üzerinde faal işgücü bulunmaktadır. Faal işgücünün %29.4'ü çiftçilik, balıkçılık ve ormancılık %19'u madencilik, imalat, inşaat ve kamu sektöründe ve %42.8'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Tarımdan sonra istihdam yoğunluğu bakımından önemli sektörler, imalat %19, ticaret (parekende ve toptan ticaret-otelcilik) %14.5 olmaktadır.

6-Arnavutluk'un Doğal ve Beşeri Özellikleri²²

Yüzölçümü 28.748 km² olan Arnavutluk, Avrupa'nın güneydoğusunda Balkan Yarımadasının batısında yer alır. Coğrafi konumu itibariyle, kuzeyinde Karabağ, doğusunda Sırbistan, güneyinde Yunanistan, batısı Adriyatik ve İonya denizi ile çevrilidir. Ülkede Akdeniz ikliminin etkisi görülür. Kışlar ılık ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçmektedir. Ülkenin %50'si ormanlarla kaplıdır.

²¹ Bu özelliklerle ilgili olarak, TOBB, İGEME, İTO ülke raporlarından yararlanılmıştır.

²² Bu bölümle ilgili olarak, İGEME ülke raporu ve Albania Country Profile'den yararlanılmıştır.

Nüfusu 1990 yılı itibariyle 3.5 milyon dolayında bulunan Arnavutluk'ta, km² başına 120 kişi düşmektedir. Nüfusun %33.7'si şehirlerde %66.3'ü kırsal kesimde yaşamaktadır. Ülkede aktif nüfus, nüfusun %34.8'ini oluşturmaktadır. Nüfus artış hızı %2 dolayındadır. Başkenti Tiran olan ülkenin, diğer önemli kentleri Dıraç, İşkodra, Elbasan, Avlonya'dır.

B-Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikler

1-Türkiye'nin Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri^{2 3}

Türkiye'de 1980 sonrasında yabancı sermayenin yararlarına paralel olarak EK-1' de de görüleceği gibi bir dizi kararlar çıkarılmıştır. 1980 sonrasında alınan bu kararlar sonucu, ülkeye yabancı sermaye girişi hızlanmıştır.

1980'li yıllarda, Türkiye'de yabancı sermaye artışı dünya genelindeki artıştan daha hızlı olmuştur. Bu nedenle, toplam yabancı sermaye yatırımlarının, 1983 yılında %0,4'ü Türkiye'ye yapılırken 1990'lı yılların başlarında bu oran %1 dolaylarına çıktığı tespit edilmiştir. 1992 Ocak ayı itibariyle yabancı sermayeli firma sayısı 2025 dolaylarında bulunduğu, toplam yabancı sermaye yatırımlarının 8.329.milyon \$ olduğu görülmektedir.

TABLO- 1

Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları

<u>Yıllar</u>	<u>Kümülatif (Mil\$)</u>	<u>Yıllık İzinler</u>	<u>Gerçekleşen (Mil\$)</u>
1987	2.339	537	171
1988	3.164	825	387
1989	4.635	1471	738
1990	6.419	1784	789
1991	8.329	1909	820

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler.

²³ Bu özelliklerle ilgili olarak, DPT, ITO, DEİK raporlarından yararlanılmıştır.

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının genelde hizmetler sektöründe yoğunlaştığı ve bu sektörde yapılan yabancı sermaye yatırımlarının 1989 yılında %58, 1990 yılında %55 olduğu, imalat sanayinin payı ise 1989'da %38, 1990'da ise %40 olarak gerçekleştiği görülmektedir

TABLO- 2

Türkiye'de Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı

<u>Sektörler</u>	<u>İzin Adedi</u>			<u>Y.Sermaye (Mil\$)</u>		
	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>
Tarım	21	26	9	9.80	65.08	20.88
Madencilik	17	20	9	10.63	45.46	37.73
İmalat Sanayi	376	376	179	900.99	1143.12	1053.59
Hizmetler	<u>576</u>	<u>521</u>	<u>239</u>	<u>549.04</u>	<u>530.62</u>	<u>797.23</u>
Toplam	990	943	436	1470.46	1784.28	1909.43

Kaynak: ITO, DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1992.

Yabancı sermaye yatırımları ülkeler itibariyle incelendiğinde, OECD ülkelerinin, verilen toplam izinler içinde en büyük paya sahip olduğu görülür. 1980 yılında %87 olan bu pay 1991 yılı ilk 6 ayı itibariyle %89.5'e çıkmıştır. Bu ülkeleri sırasıyla İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere izlemektedir. İslam ülkeleri arasında, Irak ve Libya uyrukluların başvurularında bir artış görülmektedir.

TABLO- 3

Türkiye'de Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	İzin Adedi			Y.Sermaye (Mil\$)		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991
OECD Ülkeleri	678	664	661	1290.98	1608.38	1742.80
AT Ülkeleri	494	476	455	9073.08	1248.58	4024.72
Almanya	194	186	191	120.47	1370.89	187.85
İngiltere	93	91	55	279.16	279.92	69.28
Fransa	60	72	64	251.23	655.03	245.25
Diğer OECD Ülk.	184	188	206	383.90	359.80	718.08
ABD	74	69	91	130.42	118.60	456.34
İslam Ülk.	192	117	109	104.52	55.04	107.39
Diğer Ülk	<u>120</u>	<u>162</u>	<u>175</u>	<u>74.96</u>	<u>120.86</u>	<u>59.24</u>
Toplam	990	943	436	1470.46	1784.28	931.50

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1992.

Türkiye'nin teşebbüs yapısına bakıldığında, kamu ve özel teşebbüsün ekonomide birlikte yer aldıkları görülmektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, sanayileşmenin devlet öncülüğünde gerçekleştirilmesi düşüncesi birçok kamu kurumunun faaliyete geçmesi sonucunu doğurmuştur. Özel kesimin sanayi faaliyetine başlaması, 1950'lerden sonra gerçekleşmiştir. 1963 yılına kadar aile işletmesi şeklinde olan özel teşebbüs, ekonomik gelişmeler sonucu, bu yıldan itibaren büyük çaplı işletmeler şekline dönüşmüştür..

Türkiye'deki özel teşebbüsün genel görünümü 1990'lı yıllara kadar şahıs işletmelerinden aile işletmelerine, aile işletmelerinden ise çok ortaklı ve büyük çapta faaliyette bulunan şirketlere doğru olmuştur. Özellikle anonim ve limited şirketler ekonomik hayatta büyük oranda yer almışlar ve ekonomik gelişme ile birlikte büyük üretim ve yatırım artışı sağlanmıştır. Devletin ise, üretimde rolü özel setörün girmediği alanlarda kendini göstermektedir. Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) adı verilen bu teşebbüsler özel teşebbüsleri teşvik etmete ve özel kesimin yatırım yapmadığı alanlara yatırım yaparak faaliyette bulunmaktadır. 40 adet olan KİT'lerin geri

teknoloji ve aşırı istihdam vb. gibi nedenlerle yüksek maliyetle üretim yaptığı ve zarar ettiği görülmektedir. 1990 yılının başlarında ve devam eden zaman içinde KİT'lerde, bir taraftan reorganizasyona gidilmekte bir taraftanda özelleştirme çalışmaları sürdürülmektedir. Sonuç olarak, günümüzde Türk ekonomisinde özel teşebbüsün, devlet kesimine oranla daha ağırlıklı olduğu ve gittikçe ağırlığının arttığı görülmektedir. 1991 yılı itibariyle Türkiye'de kurulan işletme sayısı 20.000'in üzerindedir.

TABLO- 4

Türkiye'de Yeni Kurulan İşletmeler

<u>Yıllar</u>	<u>Kurulan Şirket Sayısı</u>
1980	7527
1981	6340
1982	6579
1983	7004
1984	10.250
1985	13.917
1986	16.043
1987	21128
1988	20481
1989	14882
1990	18699

Kaynak: DİE (İstatistik Yıllıkları-1992)

2-Bulgaristan'ın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri²⁴

Bulgaristan parlamantosunu 1991 yılında sistem değişikliğine yönelik, EK-2'de de görüleceği gibi bir dizi ekonomik kanunu kabul etmiştir. Şubat 1991'den itibaren yabancı yatırımlara ve şirketlerin ekonomik faaliyetlerine müdahaleyi önlemek, pazar ekonomisinin temel unsurlarını devreye sokmak amacıyla ekonomik reform programları uygulamaya sokulmuştur.

²⁴ Bu özelliklerle ilgili, Bulgaristan Yab. Yat. Kanunu, ISO, TOBB,HDTM,İGEME raporlarından yararlanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

Bulgaristan'da Şubat-1991 itibariyle, 600'ün üzerinde yabancı sermayeli şirket kurulmuştur. Kurulan bu şirketlerin 28 adedi ortak yatırım olarak 194'ü sınırlı sorumlu şirket, 23'ü Anonim şirket, 128'i yabancı şirket şubeler, 280'den fazla şirket Bulgaristan'da bağımsız ticari büro kurmuştur.

Bulgaristan'da 1991 bütçe kanunu ile, ürün vergisi%14.6, toprak kullanma vergisi %03, kurumlar vergisi %58.5 olarak belirlenmiştir.

Bulgaristan'da özelleştirme ile ilgili olarak EK-2'de açıklandığı üzere bir takım kanuni düzenlemelere gidilmiştir.

Bulgaristan'da Mart-1991 yılı itibariyle 96.000 kayıtlı firma bulunmaktadır. Bunların 42394' ü 1991 yılı içerisinde kurulmuştur. Mart-1992 yılı itibariyle ise, 101.000 özel firma kurulduğu saptanmıştır. Bulgaristan'da Mart-1991 yılı itibariyle, şirketlerin dağılımı aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 5

Bulgaristan'da Şirketlerin Dağılımı (Mart-1991)

<u>Şirket Türü</u>	<u>Şirket Sayısı</u>
Devlet Şirketi	1881
Belediye Şirketi	833
Kamu Kuruluşları Şirketi	236
Anonim Şirket	152
Sınırlı Sorumlu Şirket	567
Sınırsız Sorumlu Şirket	20
Joint Venture	28
Yab. Ort. Sınırlı Sorumlu Şirket	224
Bireysel Şirket	83.465
Kollektif Şirket	1275
Yabancı Temsilcilik	137
Kooperatif	296
Kollektif Çiftlik	1075
Bireysel Çiftlik	12

Kaynak: Bulgaristan Ekonomi ve Ticari Müşavirliği-1992.

3-Romanya'nın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri²⁵

Romanya'da 1990'lı yılların başlarında, siyasi ve ekonomik değişim süreci ile başlayan yeni ekonomik sistem çerçevesinde yabancı sermayeye ve özel teşebbüse önemli yer verilmektedir.

Romanya'da, yabancı sermaye ve yatırımlara ilişkin mevzuat 1990 yılında serbest piyasa ekonomisi koşullarına göre yeniden düzenlenmiş, yabancı sermayeyi teşvik etmek amacıyla EK-3' te de görüleceği gibi, yeni kanun ve kanun hükmünde kararnameler kabul edilmiştir. 1991 yılında yeniden düzenlemeye gidilmiştir.

Romanya'da dış yatırım politikası,yabancı ve yerli yatırımcılara aynı hakların tanınması, değişik pazarlara ve ekonomik alanlara yatırım serbestisi tanınması ve devletin bunların faaliyetlerine göre asgari müdahalesi gibi ilkelere dayanmaktadır. Devlet dış yatırımların ekonomiye yararlı olması amacıyla, 1991 Mart ayında Romanya Kalkınma Teşkilatı'nı kurmuştur. Bu teşkilat resmi bir hüviyeti ve kamu kuruluşu olmasıyla doğrudan hükümete bağlıdır. Teşkilatın amacı, hükümetin reformları ve ekonomik kalkınma programını, yabancı sermayeyi kanalize ederek ve kullanılmasını sağlayarak yürütmektir.

Romanya'da 1990 yılında 1500'den fazla şirket ya tamamen yabancı sermaye ile ya da Romanya'nın resim ve özel kişiliğe sahip kuruluşlarıyla ortak olarak kurulmuştur. 1991 yılı itibariyle yabancı sermaye ile kurulan firmaların sayısı 1000'in üzerindedir. 1992 yılı başında ise firmaların sayısı 4800'e ulaşmıştır. Yapılan yatırımlar başta ticari faaliyetler olmak üzere turizm, taşımacılık, tatil ve eğlence alanlarında olduğu görülmektedir.

²⁵ Bu özellikle ilgili olarak Romanya Ekonomik ve Ticari Ateşeliği yabancı Yatırımlar Kanunu, TOBB, ITO, İGEME, HDTM, raporlarından yararlanılmıştır.

Romanya'da özel ve kollektif teşebbüs teşvik edilerek özel mülkiyete hak tanınmıştır. Ülkede özel teşebbüs için gerekli ekonomik ve sosyal ortamı oluşturma çalışmaları başlatılmıştır.

Bu dönemde, ekonomik gelişmeler çerçevesinde özelleştirme programı birçok kamu kuruluşunu ve tarımsal alanları kapsamakta fakat çelik sanayi, madenlerin işletilmesi, savunma sanayi özelleştirmenin dışında tutulmaktadır.

Ülkede iç talebi karşılamak, doğal kaynakların verimli şekilde kullanılmasını sağlamak, istihdamı yaratmak amacıyla, özel iştirakler kurulmasına izin verilmiştir. Bu şirketlerin, en fazla 20 işçi çalıştıran küçük işletmeler, kar amacı güden kuruluşlar, aile şirketleri, özel kişiler tarafından izin alınarak kurulan işletmeler şeklinde olduğu görülmektedir. Özelleştirme sırasında her Romen vatandaşı 5000 Ley tutarında hisse senedi alabilecek ancak bu hisselerin ilk yıl satışı yasak olacaktır.

Romanya hükümeti ülkede, bir rekabet yaratma ve yabancı yatırımı özendirmek amacı ile son derece liberal bir özelleştirme yasasını parlamentodan geçirmiştir. Bu yasa yabancı şirketlerin, Romanya'da şirket hisselerinin tamamına sahip olmalarını mümkün kılmakta ve yabancı yatırımcılar için önemli vergi muafiyeti getirmektedir.

Romanya'da, son 45 yıldır uygulanan rejim sırasında özel teşebbüse yer verilmediğinden ülkede müteşebbis bulunmamaktadır. Ülkede bankacılık ve sigortacılık sektörü yetersizdir ve etkin değildir. Mesleki kuruluşlar, henüz tam olarak örgütlenmemiş, Bölgesel Ticaret ve Sanayi Odaları yeni kurulmuştur.

Romanya'daki gelişmeler sonucunda 1990 yılında 98.000 özel teşebbüs kurulmuştur. Bu rakam 1991 başlarında 100.000'in üzerine

çıkacağı görülmektedir. Bunların çoğu 10 kişiden az istihdam düzeyi olan, küçük hizmet sektörü firmalarıdır.

Kurulan özel teşebbüsün %34'ü imalat sanayinde faaliyet göstermekte olup, çoğunluk küçük işletmeler ve firmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yeni kurulan firmaların %66'sı hizmet sektöründedir.

Romanya'da özelleştirme işlemleri sürdürülmektedir. Kamu işletmelerinin ticarileştirilmesi sürdürülmektedir. 1993 yılı sonuna kadar %50 özelleştirme hedeflenmektedir.

TABLO- 6

Romanya'da Özel Teşebbüsün Dağılımı (Adet-1990)

	<u>Toplam</u>	<u>Küçük İsl.</u>	<u>Kar Amacı</u> <u>Gözeten Firmalar</u>	<u>Aile Sir.</u>	<u>Fert Firması</u>
Gen.Top.	97.499	23.026	3.996	20.045	50.432
İmalat San.	32.850	7.023	940	12.097	12.790
Hizmetler	66.649	16.003	3.056	7.548	37.642

Kaynak: ITO. 1991.

4- KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri²⁶

1986 yılından bu yana BDT'da yabancı sermaye ve özelleştirme sonucunda düzenlemelere gidilmektedir. Bu dönemde, bir yandan cumhuriyetler kendi mevzuatlarını oluştururken, bir yandan da BDT çapında yabancı sermaye ve özelleştirme sonucunda uygun bir yasanın hazırlanması üzerinde çalışılmıştır. 1991 yılında kabul edilen

²⁶ Bu özelliklerle ilgili olarak IGEME, ISO, EBSO, HDTM, raporlarından yararlanılmıştır.

yabancı sermaye ve özelleştirme yasası ile yerli ve yabancı kişiler EK-4' te görüleceği gibi BDT'da mülk sahibi olabilecekleri gibi ticari faaliyetlerde de bulunabileceklerdir.

KEİB'e üye BDT Cumhuriyetlerinden Ukrayna ve Moldavya'da özelleştirme ve yabancı sermayeye ilişkin kanunlar parlamentoda kabul edilmiştir. Bu kanunlar 1992 sonu veya 1993 başında uygulamaya geçecektir. Diğer Cumhuriyetlerde de özelleştirme ve yabancı sermaye işlemlerine büyük ağırlık verilmekte, yakın zamanda yasa tasarılarının parlamentodan geçmesi beklenmektedir. Halen bu ülkelerde BDT adı altında çıkarılan yasalar geçerlidir.

KEİB'e üye BDT ülkelerinde yabancı sermayeyi ve teknolojik girişimi teşvik etmek amacıyla, yabancı şirketlerin cumhuriyetlerde teşebbüs kurmalarına imkan tanınmıştır. 1987 yılından itibaren, ülkede teşebbüs kurulmaya başlanmış olup, 1991 yılı itibariyle 2905 ortak şirket kurulduğu görülmektedir. Kurulan bu şirketlerin 1027'si faaliyete geçmiş durumdadır ve KEİB'e üye BDT Cumhuriyetleri arasındaki dağılımı şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 7

KEİB'e Üye BDT Cumhuriyetlerinde Yab. Ser. Şirketlerinin Dağılım (1991)

<u>Cumhuriyetler</u>	<u>Ortak Sayısı</u>
Rusya Federasyonu	1072
Ukrayna	99
Moldavya	14
Gürcistan	41
Ermenistan	10
Azerbaycan	10

Kaynak: A Study of the Soviet Economy-1992.

Bu kurulan şirketlerin bir çoğu mühendislik, danışmanlık, dış ticaret gibi üretim ile doğrudan ilişkisi olmayan sektörlerde yoğunlaşmıştır.

KEİB'e üye BDT ülkelerinde, teşebbüslerin %40'ının özelleştirildiği %60'ının devletin elinde bulunduğu ve 1991 yılı başlarında özel teşebbüsün 14.000 dolayında bulunduğu belirtilmektedir.

5-Yunanistan'ın Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri²⁷

1980'li yıllarda Yunan ekonomisinin yapısal zayıflığının bir sonucu olarak, yatırımlarda önemli ölçüde bir azalma görülmüştür.

1983-87 yılları arası 5 yıllık planda kamu sektörüne önemli ölçüde yer verilmiştir.

Ekonomide yapısal değişiklikler yapmaya yönelik olan bu plan, belli sektörlerin devletleştirilmesini, ekonominin merkezileştirilmesini, sanayide devletin rolünün arttırılmasını amaçlamaktadır.

1988-92 ikinci 5 yıllık plan hedefinde yatırımların yıllık artış oranı %6, kamu yatırımlarının yıllık artış oranı %11 olarak hedeflenmektedir.

1990 yılında özel sektör mali yöneticilerine, daha geniş çalışma alanı sağlamak için en az iki yıllık asgari ücret anlaşması yaparken, hükümet kamu çalışanlarına sıkı gelir politikası uygulamıştır. Ülkede 200.000 dolayında tarım ve sanayi teşebbüsü bulunmaktadır. Yunanistan'da yatırım kanunu ile yabancı uyrukluların yatırım

²⁷ Bu özelliklerle ilgili olarak, TOBB, İGEME, İTO raporlarından yararlanılmıştır.

yapmalarına, bu amaçla sanayi ve ticari kuruluşların denetimini ellerine geçirmelerine izin verilmektedir. İhracata yönelik, ithal ikamesi yada teknoloji transferi sağlayacak yabancı yatırımlar, kanunla garanti altına alınmıştır. Anayasal garanti sağlayan 2687/53 nolu yasaya göre, savaş hali dışında yatırımların zorunlu kamulaştırılması önlenmekte, yatırımların şartları ve normal faaliyet süresi garanti edilmekte; sermayenin yıllık %10'nun, dönem sonu karların %12'sinin kendi ülkesine dönüşünü güvence altına alınmaktadır. Yabancı yatırımcılar Yunanistan'da yerli yatırımcılarla eşit olarak tüm yatırım teşvik mevzuatı hükümlerinden yararlanmaktadırlar. Yatırım teşvik mevzuatı ülkeyi dört bölgeye ayırmaktadır. Ayırım, gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere doğru yapılmış olup, azgelişmiş bölgeler için daha fazla teşvik uygulanmaktadır.

Bir diğer düzenleme ise kıyı şirketleri "Offshore Companies" ile ilgili olanıdır. Bu düzenleme ile ülke dışında faaliyet yürüten şirketler, özellikle deniz taşımacılığı faaliyetleriyle ilgili şirketlerin, merkez olarak Yunanistan'ı seçmelerini sağlamak için yapılan düzenlemelerdir.

6-Arnavutluk'un Sermaye ve Teşebbüs Faktörü ile İlgili Özellikleri

31 Temmuz 1990'da kabul edilen iki kanunla, Arnavutlukta İki kanunla EK-2'de görüleceği gibi Arnavutluk'ta yabancı yatırımlar serbest bırakılmıştır.

Arnavutluk'ta piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde yabancı sermaye ve özelleştirme ile ilgili düzenlemelere gidilmektedir. Ülkede belirsizlikler nedeniyle yabancı sermaye yatırımcıları yatırım yapmakta çekimser davranmaktadırlar.

Ülkede sermayesi 100.000 ile 10.000 dolar arasında olan 1500 dolayında özel şirket bulunmaktadır. Küçük çaplı olan bu işletmeler ülke içi üretime yönelik faaliyet göstermektedirler.²⁸

C-Üretim ile İlgili Özellikleri

1-Türkiye'nin Üretimi ile İlgili Özellikleri²⁹

Türkiye'nin üretim yapısına bakıldığında, 1980'den önce tarımın ekonomideki payı önemli düzeyde iken, 1980'den sonra bu payın azaldığı, sanayi sektörünün payının ise arttığı görülmektedir. Hizmet sektöründe ise önemli bir değişiklik görülmemektedir.

Türkiye'de 1991 yılı itibariyle GSMH, cari fiyatlarla 630.785 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. GSMH içinde sektörlerin payı % olarak şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 8

Türkiye'de GSMH'nın Sektörel Dağılımı (% olarak)

<u>Sektörler</u>	<u>1985</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>
Tarım	18.7	17.3	18.6	17.3
Sanayi	22.3	25.6	23.5	23.7
Hizmetler	59.0	57.1	57.9	59.0

Kaynak: HDTM; Başlıca Ekonomik Göstergeler-1991.

Ülkenin coğrafi yapısı itibariyle, çeşitli iklimlere sahip olması nedeniyle, çok değişik ürünlerin yetiştiği görülmektedir.

²⁸ Selahattin DİŞA, "Arnavutluk'a İhracat Bavul Ticareti Düzeyine Geriledi", Dünya Gazetesi, 7 mart 1992. s8.

²⁹ Bu özelliklerle ilgili olarak HDTM, ITO, ekonomik raporlarından ve Türkiye Ekonomisi kitaplarından yararlanılmıştır.

Türkiye'de 1990'lı yılların başlarında tarımsal üretimin yaklaşık %80'ini çiftçilik, %7'sini ormancılık ve %5'ini kara avcılığı-su ürünleri oluşturmaktadır. Ülkede 6500'den fazla bitki türü yetiştirilmektedir.

Türkiye'de belli başlı ürünler itibariyle tarımsal üretimin yıllara göre dağılımı şöyle sıralanmaktadır:

TABLO- 9

Türkiye'nin Tarım Üretimi-Temel Ürünler (Bin Ton)

<u>Ürün Adı</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991⁽¹⁾</u>
HUBUBAT				
Buğday	20.500	16.200	20.000	20.400
Arpa	7.500	4.500	7.300	7.800
Mısır	2.000	2.000	2.100	2.100
BAKLAGİLLER				
Mercimek	1.040	520	850	750
Nohut	778	683	860	860
Kuru Fasulye	211	193	210	220
SANAYİ BİTKİLERİ				
Şeker Pancarı	11.534	10.929	13.986	14.900
Pamuk	673	585	635	616
Tütün	214	270	288	247
YAĞLI TOHURLAR				
Pamuk Tohumu	1077	995	1015	984
Ayçiçeği	1150	1250	860	800
Yerfıstığı	60	50	63	53
MEYVELER				
Üzüm-Incir	3.700	3.709	3.800	3.920
Turunçgiller	1.445	1.443	1.474	1.474
Fındık	403	550	375	375
Elma	1.950	1.850	1.900	1.900

Kaynak: DİE.

(1) 1991(Birinci Tahmin.)

Türkiye'nin sanayi üretiminin yapısına bakıldığında, 1980'den önce ithal ikamesi sanayi üretimine ağırlık verildiği, 1980'den sonra ise ihracata yönelik sanayi üretimine yönelindiği görülmektedir. Ülkede, üretim malları sanayinin üretimdeki payı yüksektir. Türkiye'nin sanayi üretimini daha çok tarıma dayalı işlenmiş ürün, deri-kösele, dokuma sanayi oluşturmaktadır. 1980'den 1992 yılına kadar olan dönemde, Türkiye'de imalat sanayi içinde tüketim malları sanayinin üretimdeki payı azalırken ara ve yatırım malları sanayinin üretimdeki payı artmıştır.

Türkiye'de madencilik üretimi içinde, özel kesimin payı %25, kamu kesiminin payı ise %75 dolayında bulunmaktadır. Madencilik sektörünün milli gelirden payı %1.5 ile %2 arasında değişmektedir. Maden kaynakları çok zengin bir ülke için düşük bir rakamdır. Enerji üretiminde Türkiye'de 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde yetersiz kaldığı görülmektedir.

Başlıca sanayi üretimi yıllar itibariyle şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 10

Türkiye'nin Sanayi Üretimi

	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991*</u>
MADENCİLİK				
Taşkömürü (Bin ton)	6.688	6.259	5.604	3.310
Linyit (Ton)	39.025	51.863	45.826	35.242
Ham Petrol (Bin ton)	2.565	2.877	3.720	2.976
Bor Tuzları (Bin ton)	2.044	1.975	2.101	1.208
Doğal Gaz (Bin m ³)	99.166	173.822	212.488	125.043
İMALAT SANAYİ				
Pamuk İpliği (1) (Ton)	49.916	42.138	44.858	12.125
Yün İpliği (1) (Ton)	4.338	3.958	4.378	2.738
Filtreli Sigara (Ton)	55.598	56.450	56.480	44.732
Rakı ve Bira (Mil Lt)	322	375	432	310
Gazete Kağıdı (Bin Ton)	107	135	166	63
Kraft Kağıdı (Bin Ton)	83	95	103	59
Sülfirik Asit (1) (Bin Ton)	732	617	716	294

	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991*</u>
Azotlu Gübreler (Bin Ton)	4.018	2.806	3.035	1.546
Fosforlu Gübreler (Bin Ton)	3.822	2.796	3.175	1.272
Polietilen (Ton)	232.515	234.032	285.599	172.677
PVC (Ton)	130.829	129.454	136.655	82.019
LPG (Bin Ton)	706	684	692	471
NAFTA (Bin Ton)	1.830	1.582	1.525	759
Benzin (Bin Ton)	2.504	2.582	2.855	1.822
Motorin (Bin Ton)	6.555	6.170	6.558	4.146
Fueloil (Bin Ton)	8.993	8.007	8.243	5.616
Şişe ve Cam eşya (Bin Ton)	312	334	377	532
Ham sıvı demir (Bin Ton)	4.462	3.523	4.827	3.116
Sıvı çelik (Bin Ton)	8.009	7.854	9.413	6.242
Bilster bakır (Ton)	12.910	21.306	18.840	17.567
Aliminyum (Ton)	181.662	200.560	177.915	128.115
Çimento (Bin Ton)	22.650	23.800	24.416	16.886
Traktör (Adet)	31.327	19.602	30.739	14.163
Otomobil (Adet)	120.796	118.095	166.222	110.957
Kamyon (Adet)	12.766	11.581	16.679	9.405
Otobüs ve Minibüs (Ad)	8.913	8.846	14.331	9.079
ENERJİ				
Elektrik Enj. (Mil. kwh)	44.353	52.043	57.542	38.355

Kaynak: DPT, DİE.

(1) Kamu Kesimi

(*) Ocak-Ağustos

2-Bulgaristan'ın Üretim ile İlgili Özellikleri³⁰

Bulgaristan'da, 1979 yılından itibaren sürdürülen ekonomik reformlarla, verimli alanların değerlendirilmesi ve böylece sanayi sektöründe büyümenin sağlanması hedeflenmiştir. 1980'li yıllarda sanayide ortalama %3.4 oranında artış görülürken, tarımsal üretimde 1983 yılından beri ortalama %7.5 oranında düşüş görülmektedir. 1987 yılından itibaren, başta tarım sektörü olmak üzere bir dizi reform uygulamaya girmiştir.

³⁰ Bu özelliklerle ilgili olarak İKV, İGEME, TOBB raporlarından yararlanılmıştır.

1988 Ocak ayında yürürlüğe giren, yeni ekonomik mekanizma olarak adlandırılan reform paketiyle, o tarihe kadar devletin elinde bulunan üretim araçları devlet tekelinden çıkarılmaya başlanmış, kuruluşlara üretim etkinliklerine ilişkin plan ve çalışmaları bağımsız olarak yürütmeleri, alacakları karardan bizzat sorumlu olmaları prensibi getirilmiştir.

1988 yılında ülkenin yurtiçi net hasılası bir önceki yıla göre %62 oranında artmıştır. Ancak aynı yıllarda, özellikle tarım sektöründe meydana gelen fiyat dalgalanmaları ve düşük performans, bu büyümeyi negatif olarak etkilemektedir.

Ülkede 1988 yılında enerji tüketiminde kısıtlamaya gidilerek, net enerji üretimi %5.9, metallerde ise %3 oranında artış göstermiştir. Bu yılda brüt sanayi üretimi, 1987'ye göre %5.1 oranında artmıştır. 1989 yılında da toplam sanayi üretimi %1.1 oranında artarken tarım sektöründe üretim %0.4 oranında düşmüştür.

Öncelikli sanayi sektöründe ise, oldukça olumlu sonuçlar alınmıştır. Brüt üretim artışı elektronikte %18.1, ağır mekanik sanayide %8, kimyada %5 olarak gerçekleşmiştir. Madencilik alanında %4.1 ve tarım sanayi ürünlerinde %3.3 ile bu ortalamanın altında kalmıştır.

Resmi istatistiklere göre Bulgaristan'ın sanayi ve tarım üretiminde, kömür, çelik, dökme demir, çimento, yük arabaları, otobüs, biçer döver, şeker, tereyağı gibi kalemlerde, düşüş olduğu dikkati çekmektedir. Çeşitli sektör kalemlerinde değer olarak birbirlerinden farklı sonuç alınması ve birçok temel sanayi ürünlerinde miktar olarak zayıf bir artış meydana gelmesi, enflasyonu bozucu etki yapan yeni ürünlerdeki fiyat belirleme sistemine dayanmaktadır. 1989 yılında Bulgaristan'ın GSMH'sı 87.920 Milyon Leva'dır. GSMH'ın sektörel dağılımı aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 11

**Bulgaristan'da GSMH'nın Sektörlere Göre Dağılımı
(Milyon Leva)**

<u>Sektör Adı</u>	<u>Değer</u>	<u>GSMH'nın Payı (%)</u>
Sanayi	58.684	70.3
İnşaat	6.942	8.2
Tarım	9.094	10.2
Ormancılık	114	0.1
Ulaştırma	3.716	4.4
Haberleşme	657	0.6
Tic. ve Tek. Yönelik Üretim	3.747	4.4
Diğer	1.717	2.0

Kaynak: İGEME-1990.

Bulgaristan'da 1988 yılı itibariyle sanayi üretimi ile ilgili kalemler aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 12

Bulgaristan'ın Sanayi Üretimi-1988

	<u>Birim</u>	<u>Miktar</u>	<u>1988-1987(%)</u>
Elektrik enerjisi	Milyar kwh	45	3.6
Kömür (çıkarm)	Milyon ton	35.7	-7.0
Çelik	1.000 ton	2.700	-5.6
Demir haddeleri	1.000 ton	3.266	2.9
Dökme demir	1.000 ton	1.437	-13.0
Kok kömürü	1.000 ton	1.261	11.2
Çimento	1.000 ton	5.397	-1.9
Kiremit	Milyon birim	1.036	0.3
Betonarme elemanları	1.000 m ³	2.278	-5.1
Sudkostik	1.000 ton	130	23.4
Kireçli sud	1.000 ton	1.100	2.8
Plastik maddeler	1.000 ton	239	12.5
Yapay deri	1.000 m ²	14.272	5.7
PVC kaplama	1.000 m ²	30.370	5.2

	<u>Birim</u>	<u>Miktar</u>	<u>1988-1987(%)</u>
Araba lastiği	1.000	980	1.2
PVC boruları	1.000 ton	32.8	-4.7
Diş macunu	1.000 ton	40.8	0.1
Elektirikli taşıma araçları	Birim	47.415	-0.7
Motorlu taşıma araçları	Birim	35.069	-6.1
Özel taşıma araçları	Birim	2.212	x4.4
Dağıtım araçları	Birim	6.691	-3.3
Özel ağır vasıtalar	Birim	1.999	13.4
Otobüs	Birim	2.400	-11.2
Trolleybüs	Birim	67	x3.3
Biçer-döver	Birim	20.674	-9.5
Traktör	Birim	5.320	12.0
Vinç	Birim	25	25.0
Gemi	Birim	21	0
Bilgisayar	Birim	38	65.2
Hesap makineleri	Birim	16.330	53.1
Telefon santralleri	1.000 hat	37	x7.4
Renkli televizyon	1.000 birim	124.3	-12.5
Karton	1.000 ton	71	11.2
Kağıt	1.000 ton	396	7.9
Pamuklu dokuma	Milyon m ²	369	3.3
Yünlü dokuma	Milyon m ²	67	0.6
İpekli dokuma	Milyon m ²	50	5.5
Örme konfeksiyon	Milyon birim	138	1.7
Ayakkabı	Milyon çift	31	2.0
Cam tabak	Milyon m ²	18	-9.2
Et	1.000 ton	561	4.7
Beyaz peynir	1.000 ton	113	13.6
Tereyağı	1.000 ton	24	-9.6
Un	1.000 ton	1.217	0.2
Rafine şeker	1.000 ton	360	-7.1
Konserve sebze	1.000 ton	245	5.8
Şarap	Milyon litre	337	-4.3

Kaynak: La Documentation Française, "L'URSS et l'Europe de l'Est", 1989.

Bulgaristan'da tüketim malları üretimi (%5.9) nisbi olarak üretim mallarının üretiminden (%4.5) daha hızlı artmış olmasına rağmen, bu alanda yetersizlik ve kıtlık hakimiyetini korumaktadır. Özellikle renkli televizyon, buzdolabı, çamaşır makinası, fırın, yünlü dokuma,

çimento gibi ürünlerde hissedilir derecede ihtiyacın olduğu gözlenmektedir. Bu alanda üretimin yetersizliği, talebi karşılayamamaktadır.

Bulgaristan'da mühendislik, metalurji, kimyasal ürünler, elektrik üretimi gibi alanlarda önemli başarılar sağlanmıştır. Son yıllarda, ülkede elektronik ve bioteknoloji sektörü ağırlık kazanmış, endüstriyel üretimde mekanik kaldırma taşıma araçları, belli kimyasal maddeler ve elektrikli aletler gibi dallarda önemli derecede ihtisaslaşma gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'da tarım sektöründe devlet yardımlarının güçlü olmasına karşın 1988 yılında tarım üretimi, mısır, tütün, şeker pancarı, pamuk, meyve ve sebze gibi ürünlerde düşüş göstermiştir. Bulgaristan'ın tarımsal kalemleri şu şekilde sıralanmaktadır.

TABLO- 13

Bulgaristan'ın Tarımsal Üretimi

	1988 (Bin Ton)	1988-87 (%)	1981-85 Yıllık Ort. (bin ton)
Tahıllar	7.965,4	7.7	8.357,2
Buğday	4.712,9	13.6	4.173,4
Arpa	1.305,6	19.6	1.193,6
Mısır	1.625,0	-12.5	2.655,5
Ayçiçeği tohumu	367,1	-10.5	449,7
Tütün	91,5	-15.7	109,0
Şeker pancarı	676,8	-8.1	1.064,4
Üzüm	928,8	-1.5	1.079,6
Domates	808,9	-2.2	821,5

Kaynak: La Documentation Française, "L'URSS et l'Europe de l'Est", 1989

3-Romanya'nın Üretimle İlgili Özellikleri³¹

Romanya'nın GSMH'sı 1991 yılı itibariyle 26.1 Milyar \$'dır. GSMH'nin sektörel dağılımında en büyük pay sanayiye aittir. İkinci büyük sektör ise tarım ve gıda sanayidir.

TABLO- 14

Romanya'da GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (1989 Cari Fiyatlarıyla)

<u>Sektörler</u>	<u>Milyar Ley</u>	<u>% Dağılımı</u>
GSYİH	798.0	100.0
Sanayi	421.9	52.9
İnşaat	50.6	6.3
Tarım ve Gıda San.	110.9	13.9
Ulaştırma ve Hab.	60.0	7.5
Ticaret	42.8	6.0
Araş. ve Ev End.	26.2	3.3
Sosyal ve Kül. Hiz.	36.8	4.6
Maliye ve Bank.	11.6	1.5
Diğer Hiz.	12.1	1.5
Savunma Hiz.	19.7	2.5

Kaynak: ITO-1991.

Romanya 1980'li yıllardan itibaren ithal ikameci sanayileşme modelini uygulamaktadır.

Ülkede, sanayi üretimi büyük ölçüde ithal teknoloji ve hammaddeye bağımlı olarak gelişmiş, bazı dönemlerde imalat sanayinde düzenleme ve modernleşme programlarının uygulanması ve yeni teknolojilerin devreye girmesi ile üretim artmıştır. Ancak, son yıllarda sanayi sektörü de dahil olmak üzere, çeşitli sektörlerde darboğazlara girilmiştir.

³¹ Bu özellikle ilgili olarak ITO, IKV, HDTM, DEİK raporlarından yararlanılmıştır.

Romanya'da uygulanmaya başlamış olan yeni ekonomik sistemde, özellikle yurtiçi talebi karşılamaya yönelik üretim dallarının geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu amaçla tüketim malları üreten sanayilerin tarım sektörü ile birlikte milli gelirden önemli bir pay oluşturmaktadır. Belli başlı sanayi üretimi ile ilgili alanlar aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 15

Romanya'da Başlıca Sanayi Mamülleri Üretimi (1989)

<u>Sektörel Üretim</u>	<u>Birim</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>
Elektrik Üretimi	(Milyar Kwh)	75.3	75.8
Petrol Üretimi	(Milyon ton)	9.4	9.2
Gaz Üretimi	(Milyar m ³)	33.0	34.2
Kömür Üretimi	(Milyon ton)	9.1	9.3
Çelik Üretimi	(Milyon ton)	14.3	14.1
Plastik Maddeler	(Bin ton)	654	651
Kimyasal Elyaf	(Bin ton)	298	273
Çimento Üretimi	(Milyon ton)	12.4	12.2
Aluminyum Üretimi	(Bin ton)	279	280
Kurşun Üretimi	(Bin ton)	42	41
Bakır Üretimi	(Bin ton)	32	33
Kereste Üretimi	(Bin m ³)	3.889	3.784

Kaynak: Strany SEV V.Cifrah (1989), HDTM 1991.

Romanya sanayi üretimiyle ilgili, belli başlı alanlarda Doğu bloku ülkeleri arasında oldukça iyi bir duruma sahiptir. Özellikle Petrole dayalı ürünler ve Petrokimya üretiminde önemli bir yere sahiptir. Ancak kullanılan teknolojinin geriliği, ülkenin uluslararası pazarda rekabet edebilme şansını önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Bu nedenle, Romanya'nın uluslararası piyasalarda rekabetçi bir duruma gelebilmesi ve dünya pazarlarında kendine yer edinebilmesi, geniş ölçüde mevcut sanayilerini modernleştirmekte göstereceği başarıya bağlı bulunmaktadır.

TABLO- 16

Romanya'nın Belli Başlı Sanayi Ürünlerdeki Üretimi

<u>Ürün Üretimi</u>	<u>Birim</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
Kamyon	(Bin Adet)	17.4	17.2	17.4
Otomobil	(Bin Adet)	121	122.8	123.4
Dizel ve Elek. Lok.	(Adet)	165	156	159
Radyo	(Bin Adet)	648	627	623
TV	(Bin Adet)	484	511	518
Buzdolabı	(Bin Adet)	420	418	418.6
Çamaşır Mak.	(Bin Adet)	242	239	241
Kağıt	(Bin ton)	712	706	709
Kumaş	(Milyon m ²)	1255	1262	1266
Ayakkabı	(Milyon çift)	119	121	122.4

Kaynak: IKV-1990, HDTM-1991.

Romanya sanayi üretimi ürünlerinde, BDT'nin arkasından gelirken hemen hemen tüm kalemlerde Bulgaristan ve Macaristan'dan daha iyi durumdadır. Romanya son yıllarda ciddi bir tüketim malları talebine cevap verememek gibi bir sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Romanya'da ağır sanayi, hizmet sektörü ve tarıma dayalı bir ekonomi yürürlüktedir. Ülke topraklarının yarıya yakını elverişli olup, aktif nüfusun %29'unu istihdam eden tarım sektörünün toplam üretime katkısı yaklaşık %15.2 dir. Başlıca tarım ürünleri mısır, buğday, çavdar, arpa, patates ve şeker pancarıdır. Ayrıca gelişmiş meyve, sebze üretiminin yanısıra koyun ve sığır yetiştiriciliği önemli bir gelir kaynağıdır.

Romanya 1980'li yıllarda beslenme sıkıntısı içine düşmüştür. Bunun temel nedeni, bir süre üretime dönük olmayan büyük projelere kaynakların aktarılması ve dış borçların hızlı bir şekilde ödenmesi yönünde bir politikanın izlenmiş olmasıdır. Romanya için diğer önemli bir sorunda elde edilen tarımsal üretimin eşit ve dengeli bir biçimde

dağıtımının sağlanamamış olmasıdır. Ülkede 1986 yılından sonra tarım sektöründe önemli gelişmeler sağlanmış, sulanan arazi miktarının artmasıyla tarımsal üretimde hızla yükselmiş, tarımsal arazilerin daha iyi düzenlenmesine ve istikrarlı bir tarımsal üretimin sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak, yine de çeşitli tarım programları çerçevesinde yeterli etkinlikle çalışılmaması ve üretimde depolamaya kadar geçen süre içinde çeşitli kopuklukların olması tarımda arzu edilen sonuca ulaşılmasını engellemiştir. Yeni ekonomik yapılaşma çerçevesinde, tarımın ekonominin itici gücünü oluşturacak bir sektör olmasına ve bu sektörde yeni ve modern teknolojilerin uygulanması ile verimliliğin artması beklenmektedir.

TABLO- 17

Romanya'da Tarımsal Üretim Miktarı (Bin ton)

<u>Tarımsal Ürün</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>
Toplam Huhubat	19.297	18.379
Buğday ve Çavdar	8.634	7.935
Arpa	3.202	3.436
Mısır	7.193	6.769
Ayçiçeği	705	656
Soya	295	304
Şeker Pancarı	4.868	6.771
Patates	3.620	4.420
Sebze	4.141	3.727
Üzüm	1.196	915
Meyve	1.508	1.580

Kaynak: HDTM-1991.

4-KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Üretim ile İlgili Özellikleri^{3 2}

KEİB'e üye BDT ülkelerinin, üretim yapısına bakıldığında tarım üretiminin son 20 yılda önemli ölçüde gerilediği görülmektedir. Bunun

³² Bu özellikle ilgili olarak IGEME, DEİK raporlarından yararlanılmıştır.

nedenini ise, organizasyon bozukluğu, teknoloji eksikliği, toprağın kötü kullanımı, yedek parça eksikliği ve yetersizliği gibi faktörler oluşturmaktadır. 1990'lı yılların başlarında yeniden yapılanma süreci ile birlikte tarım sektöründe de önemli ölçüde reformlara gidildiği görülmektedir.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin sanayi sektörünü daha çok ağır sanayi ve savaş sanayine dayalı sektörü oluşturulduğu görülmektedir. 1990 yılının başlarında getirilen düzenlemeler ile bu sektörlerin halkın ihtiyaçlarına yönelik tüketim malları ve hafif sanayi ürünleri üreten bir hale getirilmesine çalışılmaktadır. KEİB'e üye BDT ülkelerinin içerisinde Rusya Federasyonu ve Ukrayna üretiminin %68'ini gerçekleştirmektedir. Bu ülkelerin net maddi üretimleri şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 18

KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Net Maddi Üretimi-1990

<u>Ülkeler</u>	<u>Milyar Rbl.</u>	<u>%</u>	<u>Sanayi(%)</u>	<u>Tarım(%)</u>
Ermenistan	5.800	0.9	1.2	0.2
Azerbaycan	10.900	1.7	1.7	2.2
Gürcistan	10.200	1.6	1.4	2.1
Moldavya	7.700	1.2	1.0	1.8
Rus. Fed.	385.400	61.1	61.9	18.0
Ukrayna	102.500	16.3	16.7	17.1

Kaynak: İGEME-1992.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin madde bazında üretimlerinin yapısına bakıldığında;

-Rusya Federasyonu; petrol, doğalgaz, çelik, kağıt, çimento, kömür, demir dışı metaller, tahıl.

-Ukrayna; petrol rafinasyon, kömür, çelik, demir dışı metaller, tahıl, patates, şeker pancarı.

-Gürcistan; petrol rafinerileri, çelik boru, tüp, şarap, çay, üzüm, narenciye, yaş sebze-meyve.

-Azerbaycan; petrol, petrol rafinasyon, doğalgaz, dayanıklı tüketim malları, pamuk elyafı, kostik soda, tahıl, pamuk, narenciye, hayvancılık.

-Ermenistan; elektrikli motorları, örgü-giyim, tahıl sebze ve meyve.

-Moldavya; çelik hammadde mamulleri, konserve-gıda, bitkisel yağlar, şeker, tütün, üzüm, sebze üretiminde önemli yere sahiptir.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin başlıca madde ve madde grupları itibariyle üretimlerinin dağılımları şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 19

**KEİB'e üye Ülkelerin Madde ve Madde Grupları İtibariyle
Üretimi 1989 (% olarak)**

<u>Üretim</u>	<u>Rus. Fed.</u>	<u>Ukr.</u>	<u>Gürc.</u>	<u>Azerb.</u>	<u>Mold.</u>	<u>Erm.</u>
Elektrik Enj.	62.5	17.2	0.9	1.4	1	1
Petrol	90.9	0.9	0.08	2.2	- -	- -
Doğal gaz	77.3	3.9	0.01	1.4	- -	- -
Kömür	55.4	24.3	0.2	- -	- -	- -
Pik demir	54.0	40.8	0.6	- -	- -	- -
Çelik	57.9	34.2	0.9	0.5	0.4	- -
D/Ç Hammade.	57.1	34.5	1.0	0.6	0.4	- -
Çelik boru	60.7	33.5	2.5	2.8	- -	- -
Demir cevheri	44.4	45.5	- -	0.3	- -	- -
Elektrikli Mot.	22.6	35.8	2.5	3.9	1.9	2.3
Petrol Ekipman	81.6	16.8	- -	- -	- -	0.6
Kimyasal Ekip.	63.1	28.5	0.1	0.8	0.7	- -
Tarım Al.Mak.	57.1	27.9	0.2	0.4	1.2	0.4
Kostik soda	73.0	14.8	- -	6.9	- -	- -

<u>Üretim</u>	<u>Rus. Fed.</u>	<u>Ukr.</u>	<u>Gürc.</u>	<u>Azerb.</u>	<u>Mold.</u>	<u>Erm.</u>
Gübreler	51.1	15.0	0.5	0.8	- -	0.6
Kimyasal ely.	46.9	12.3	2.4	- -	- -	- -
Oto Las.	69.2	16.3	- -	1.9	- -	- -
Kereste	91.6	3.1	0.1	- -	- -	0.7
Kağıt	84.5	5.6	0.4	- -	- -	1.5
Çimento	60.2	16.2	1.2	0.7	1.6	0.8
Pamuk ely.	- -	- -	- -	8.1	- -	- -
Örgü-giyim	39.2	18.3	2.5	2.2	3.5	4.7
Ayakkabı	45.7	23.4	2.6	2.1	2.8	2.2
Renkli TV	37.4	37.7	1.6	- -	1.9	- -
Buzdolabı	55.6	13.6	- -	5.5	3.2	- -
Ç. Makinası	67.2	9.7	- -	- -	4.2	1.8
Mobilya	56.3	18.7	1.3	1.1	1.9	1.0
Şeker	31.6	52.6	0.2	- -	3.3	- -
Bitkisel Yağ.	34.7	33.2	0.3	1.5	3.6	0.2
Konserve	39.1	23.2	3.4	3.5	8.3	1.9
Hububat	53.0	26.2	0.25	0.4	2.0	0.1
Et	50.1	21.3	0.8	0.7	1.9	0.5
Balık	74.0	10.1	1.3	0.5	0.08	0.07
Pamuk	- -	- -	- -	0.8	- -	0.2
Patates	66.1	23.2	1.2	0.8	0.8	0.2
Tahıl	52.9	24.3	0.3	0.6	1.2	0.2
Meyve	27.7	26.5	6.9	4.5	3.8	2.4
Sebze	39.0	26.2	2.1	3.0	4.6	1.9
Çay	- -	- -	95.0	- -	- -	- -
Narenciye	- -	- -	95.8	- -	- -	- -

Kaynak: IGEME-DEİK-1992

5-Yunanistan'ın Üretim ile İlgili Özellikleri³³

1980'li yıllar, Yunan ekonomisi açısından bir duraklama hatta gerileme olmuştur. Bu dönemde, sınai ve tarımsal üretim düşmüş, 1988'de GSYİH'daki artış %5.2 olarak gerçekleşmiş, fakat büyüme hızı 1989'da %2'ye düşmüştür. 1981'de AT'a giren Yunanistan 1983-87 kalkınma planı, Yunan sanayiinin AT'na uyum sağlayabilecek ve diğer üyelerin sanayileri ile rekabet edebilecek düzeye ulaştırılmasını amaçlamıştır. Özellikle üretkenliği ve kaliteyi arttırmaya yönelik

³³ Bu özelliklerle ilgili olarak IGEME, TOBB, İTO, EU Country Profile raporlarından yararlanılmıştır.

olarak modern teknoloji kullanılması ve daha büyük ölçekli sanayi tesisleri kurulması planlanmıştır.

1988-92 devresinde, gayri safi dahili üretimin ortalama artış oranı %3 olarak hedeflenmiştir. 1988 yılı itibariyle 35 Milyar \$ olan GSMH'nin %32'sini sanayi, %14'ünü tarım, %54'ünü hizmet sektörü oluşturmaktadır. Ülke topraklarının sadece % 14'ünde tarımsal üretim yapılabilmesine rağmen ülke ekonomisi içerisinde önemli bir sektör konumundadır. Verimin düşük olduğu tarım kesiminde emek yoğun üretim ve makina yetersizliği en büyük problemdir. Hayvansal ürün dışında kendi kendine gıda yönünden yeterlidir.

TABLO- 20

**Yunanistan'da Başlıca Tarımsal ve Hayvansal Ürünlerin
Üretimi (1988 Milyon ton)**

<u>Ürün Adı</u>	<u>1988</u>
Tahıl	5.5
End. Ür.(pamuk-tütün)	0.6
Meyve	2.1
Şeker Pancarı	1.8
Patates	1.1
Domates	2.4
Et	0.5
Süt	1.7
Peynir	1.5
Yumurta	0.1
Balık	0.1

Kaynak: EU. Country Profile

GSMH içinde sanayi üretiminin payı %32 dolayında bulunmaktadır. Bu payın %14'ü montaj sanayi, %18'i ise imalat sanayiinde bulunmaktadır. Başlıca sanayi üretimi içinde çimento ve çelik üretimi ilk sıralarda yer alırken, diğer üretim kalemlerini ise tekstil, kimya,

metal, şarap, gemicilik oluşturmaktadır. 1988 yılı itibariyle sınai mamülleri üretimi şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 21

Yunanistan'da Başlıca Sınai Mamül Üretimi-1988

<u>Üretim</u>	<u>% olarak</u>
Gıda-İçki-Sigara	19
Tekstil	18
Metal Ür. Mak.-Elek. Alet.	13
Kimyasal Ürünler	7.2

Kaynak: EU. Country Profile.

6-Arnavutluk'un Üretim Yapısı³⁴

Arnavutluk en az gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, ülke tahıl konusunda kendine yeterli olup, büyük doğal zenginliklere sahiptir.

Ülkede 1951 yılından beri planlı kalkınma geçerlidir. 1971-75 yıllarında uygulanan Beşinci Plan sabit sermaye yatırımları yoluyla sınai tesislerin arttırılması ve sınai üretimin büyütülmesini hedef almıştır. 1976-80'de uygulanan Altıncı Plan'da tarımsal üretim ve ihracat artışı öncelikle öncelik kazanmıştır.

1981-85 yıllarını kapsayan Yedinci Plan döneminde ise öngörülen hedeflerin gerisinde kalmıştır.

1986-90 yıllarında geçerli olan Sekizinci Plan ise enerji ve maden kaynaklarının geliştirilmesine öncelik tanımış, sınai üretimin %29-31, tarımsal üretimin %35-37 ve dış ticaret hacminin %34-36 artmasını öngörmüştür. Arnavutluk'un önemli tarımsal üretimlerinin seyri şöyledir.

³⁴ Bu özellikle ilgili olarak ITO ve Albania E.I.U Country Profile raporlarından yararlanılmıştır.

TABLO- 22

Arnavutluk'un Tarımsal Üretim (Bin ton)

<u>Ürün Adı</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>
Buğday	524	583	600
Mısır	342	366	400
Patates	101	136	137
Sebzeler	182	184	188
Üzüm	80	82	183
Şeker pancarı	319	320	320

Kaynak: ITO-1988.

Bunlara ilaveten pirinç, arpa, yulaf, çavdar, fasulye, pamuk, ayçiçeği, zeytin, elma, erik, tütün de üretilmektedir. Hayvancılık açısından ise koyun, sığır ve keçi varlığı önemlidir.

Sanayi üretiminde önemli olan sektörler, tarımsal hammaddeleri işleme sanayileri, makina ve teçhizat imalatı, inşaat malzemeleri üretimi, tekstil ve gübre sanayileridir. Arnavutluk'un önemli bazı mallarda sınai üretiminin yıllar itibariyle dağılımı aşağıdadır.

TABLO- 23

Arnavutluk'ta Belli Başlı Sınai Üretimi (Bin ton)

<u>Ürün Adı</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
Zeytinyağı	3.000	2.000	7.000
Ham şeker	25.000	25.000	20.000
Azotlu gübre	73.000	70.800	73.000
Fosfatlı gübre	6.000	22.800	25.000
Benzin	155.000	250.000	250.000
Fuel oil	250.000	350.000	350.000
Asfalt	1.200.000	1.400.000	1.500.000
Çimento	1.088.000	1.088.000	1.088.000
Bakır	10.000	12.000	12.500

Kaynak: ITO-1988.

D-Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri İle İlgili Özellikler

1-Türkiye'nin Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri

24 Ocak 1980 yılı başlarında uygulamaya konan kararlar ile dış ticaretteki sınırlamaların kaldırılması doğrultusunda, EK-1'de açıklandığı üzere çeşitli önlemler alınmıştır. Kota uygulaması kaldırılmış ihracat teşvik edilmiş, ithalatta ise liberasyona gidilerek yerli sanayiye sağlanan koruma bir ölçüde kaldırılmış, rekabet sağlanmaya çalışılmıştır.

1980'li yılların başından itibaren alınan kararlarla ihracat sorununun çözülmesi, ekonomik politikanın öncelikli hedeflerinden biri olmuştur. Bu amaçla serbest piyasa ekonomisinin dış ticaret alanında gerektirdiği tedbirler alınmış, dış ticaret üzerinde kısıtlamalar kaldırılmış, ihracatı arttırmak ve ekonominin döviz kazandırıcı potansiyelini harekete geçirmek için, döviz kuru başta olmak üzere teşvik politikalarına ağırlık verilmiştir. Bu politikalar sonucunda 1980 yılında 3 Milyar \$ olan ihracatımız, 1991'de 13 Milyar \$'a ulaşmış, 1980 yılında %40 civarında olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 1989'da %74'e yükselmiş, 1990'da 58.1, 1991'de 64.6 olmuştur. Türkiye'nin yıllar itibariyle dış ticareti şöyle incelenebilir.

TABLO- 24

Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon \$)

<u>Yıllar</u>	<u>ihracat</u>	<u>ithalat</u>	<u>denge</u>	<u>ihr/ith(%)</u>
1985	7.958	11.343	3.385	70.2
1986	7.457	11.105	3.648	67.1
1987	10.190	14.158	3.968	72.0
1988	11.662	14.335	2.673	81.4
1989	11.625	15.792	4.167	73.6
1990	12.960	22.302	9.342	58.1
1991	13.597	20.038	7.441	64.6

Kaynak: DİE, İTO

Türkiye'de ihracat ve ithalat yapısal olarak incelendiğinde, 1980'den önce Tarım ürünleri ihracatta ağırlığını korurken, 1980

sonrası ve günümüze kadar olan dönemde ise, sanayi ürünleri ihracatı %75-80 gibi önemli boyutlara ulaşmıştır.

İthalatta ise 1980'den önce Tüketim mallarının payı önemli oranda iken, 1980 sonrası ve günümüze kadar olan dönemde, hammadde ve yatırım mallarının payının önemli oranda arttığı söylenebilir. İthalatın ve ihracatın sektörel dağılımı şöyle incelenebilir.

TABLO- 25

Türkiye'de İhracatın Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

<u>Ürün Adı</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>
TARIM	2.341	2.126	2.379	2.683
Bitkisel Ür.	1.989	1.785	2.065	2.405
Huhubat	241	83	11	280
Baklagiller	371	210	292	242
Sanayi Bit.	472	686	655	795
Meyveler	769	687	958	853
Sebzeler	98	89	109	192
Hayvansal Ür.	286	276	215	218
Canlı Hay.	250	253	203	204
Su ürünleri	51	53	57	50
Orman Ür.	15	12	12	10
MADEN. VE TAŞ OC.	377	413	331	286
Met. Olmayan Ür.	263	279	242	227
Maden cevheri	97	132	82	55
SANAYİ	8.943	0.088	10.263	10.625
Tarıma Dayalı İş Ür.	885	918	940	1.212
Gıda Sanayi Ür.	760	781	815	1.113
İşlenmiş Orm. Ür.	21	20	17	13
Dok. Elverişli Ely.	88	106	78	71
İşlenmiş Pet. Ür.	331	254	287	277
Sanayi Ür.	7.728	7.915	9.054	9.135
Çimento	7	33	77	111
Kimya	735	774	616	463
Lastik-Plastik	352	313	238	316
Deri-Kösele	514	604	749	620
Orman Ür.	22	16	21	16
Dokuma-Giyim	3.201	3.504	4.061	4.328
Cam-Seramik	233	258	326	358
Demir-Çelik	1.457	1.349	1.612	1.451
Demir Dışı Metaller	226	266	262	174
Madeni Eşya	52	23	26	33
Makina	333	195	205	232
Elek. Mak. ve Cih.	294	234	440	533
Taşıt	118	154	211	255

Kaynak: DİE.

TABLO- 26

Türkiye'de İthalatın Sektörel Dağılımı (Milyon\$)

<u>Ürün Adı</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>
TARIM	499	1.041	1.318	808
Bitkisel Ür	174	769	856	377
Hububat	56	570	561	103
Yağ. Toh.	14	25	33	32
San. Bit.	81	148	189	182
Hay. Ür.	212	205	325	288
Canlı Hay	34	21	109	108
Yün-Kıl	97	83	84	60
Ham Deri	78	100	129	116
Su Ür.	4	3	11	10
Orm. Ür.	109	64	126	133
MAD. VETAŞ OCAK.	2.857	2.902	3.989	2.992
Metalik Olm. Ür.	88	89	91	87
Maden Cev.	67	89	82	111
Yakıt Mad.	2.702	2.723	3.817	2.793
SANAYİ	10.979	11.847	16.995	17.248
Tar. Day. İş Ür.	738	843	1.403	1.172
Gıda San. Ür.	294	350	686	522
Gıda San. Yan Ür.	14	41	53	76
İşl. Tütün Ür.	170	197	316	298
Dok. Elv. Elyaf	135	146	260	196
İşl. Petrol Ür.	344	522	805	962
Sanayi Ür.	9.897	10.482	14.787	15.113
Çimento	50	11	45	22
Kimya	1.984	2.102	2.449	2.446
Lastik-Plastik	525	484	804	841
Deri-Kösele	51	73	125	117
Orman Ür.	9	9	22	22
Dokuma-Giyim	260	297	579	557
Cam-Seramik	141	126	183	181
Demir-Çelik	1.655	2.217	1.933	2.010
Demir Dışı Met.	412	421	535	451
Madeni Eşya	62	57	106	121
Makina	2.400	2.189	3.751	3.756
Elek. Mak ve cihaz.	1.075	1.280	1.572	1.858
Taşıt	690	796	1.603	1.558

Kaynak: DİE.

Türkiye'nin dış ticaretinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında, OECD ülkelerinin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla İslam ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri izlemektedir.

TABLO- 27

**Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülkelere Göre Dağılımı
(Milyon\$)**

Ülkeler	İHRACAT		İTHALAT	
	1990	1991	1990	1991
OECD ÜLKELERİ	8.795.9	8.856.0	14.219.7	14.048.4
AT Ülkeleri	6.881.5	7.041.9	9.331.7	9.220.1
Diğer OECD Ülk.	1.914.4	1.814.1	4.888.0	4.828.3
İSLAM ÜLK.	2.495.6	2.729.6	3.939.4	3.198.2
DOĞU AVR. ÜLK.	985.8	1.135.6	2.256.9	2.020.1
DİĞER ÜLKELER	545.2	876.6	1.886.3	1.765.1

Kaynak: DPT-1992.

**2-Bulgaristan'ın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri
ile İlgili Özellikleri^{3 5}**

1947 yılında Sosyalist Halk Cumhuriyetini kurarak Sovyet Modelini benimseyen Bulgaristan Cumhuriyeti, 1989'da rejim değişikliği ile bir dizi ekonomik reform programını uygulamaya koymuştur. Bu yılda 56 sayılı kararname ile dış ticarete devlet tekeli kaldırılarak, bütün şirketlere uluslararası piyasalarda serbestçe iş yapabilme hakkı tanınmıştır. 1991 yılında da bir dizi ekonomik reform uygulanmıştır. Bu uygulamalara göre, ülkede üretilen malların fiyatlarının serbestçe üretici yada ithalatçılar tarafından belirlenmesine, ihraç ürünlerinde fiyatların ihracatçı ile ithalatçı tarafından serbestçe tespit edilmesine karar verilmiştir. 1990 yılından beri dış ticaret ve gümrükler serbest piyasa kurallarına göre yürütülmektedir.

³⁵ Bu özellikle ilgili olarak HDTM, İGEME, İSO, TOBB, İKV, Bulgaristan Ticaret ve Ekonomi Müşavirliği. şubat-1991 raporlarından yararlanılmıştır.

Bulgaristan Ticaret Teknik Engelleri, Sübvansiyonlar, Gümrük Değerleri, İthalat Lisansları ve Anti-Damping anlaşmalarına gözlemci olarak katılmaktadır. Uluslararası Süt Mamülleri düzenlemeleri ve Uluslararası Sığır Eti düzenlemelerine imzacı ülke olarak katılmıştır.

Bulgaristan'a Avustralya, Avusturya, Kanada, Yeni Zellanda, Noveç, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve Japonya tarafından genelleştirilmiş preferanslar sistemi kolaylığı sağlanmıştır. 1 Şubat 1991 tarihinden itibaren Bulgaristan, AET'nin GSP kapsamına alınmıştır. Bulgaristan'da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere GSP uygulamaktadır.

1991 yılından itibaren, SSCB hariç diğer COMECON üyesi ülkelerle, ticarete mal listesi uygulaması kaldırılmış, SSCB ile yapılan ticarete kullanılan mal listesi ise zorunlu değil, yol gösterici nitelikte olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır. 10 Ocak 1991 tarihinden beri COMECON ülkeleri ile Bulgaristan arasındaki ticaret, serbest döviz esasına göre yürütülmektedir.

Bulgaristan, gümrük rejiminde Brüksel Nomanktürünü kabul etmiştir. İkili anlaşmalar çerçevesinde sosyalist ülkelerden ithalat, gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır. Bunun dışında, en az gelişmiş ülke diye adlandırılan ülkelerden yapılan ithalat da gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır. Bu gruba girmeyen diğer az gelişmiş ülkelere tercihli gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bulgaristan'a en fazla "Müsaadeye Mashar Devlet" ilkesini uygulayan ülkelerden yapılan ithalatta alınan gümrük vergileri bir diğer grubu oluşturmaktadır. Son grupta da, Bulgaristan'a yüksek oranda gümrük vergisi uygulayan ülkelerden yapılan ithalatta, karşılık ilkesi gereğince yüksek oranda gümrük vergisi alınmaktadır. Gümrük vergileri "Avalorem" esasına göre hesaplanmaktadır.

Bu gümrük rejimine göre ana üretim olarak makina ve teçhizat imal eden ve bunları ihraç eden kuruluşların yapmış oldukları bu ihracatları karşılığında tüketim malları ithal etmeleri de %50 indirimli gümrük vergisine tabi tutulmuştur. Gümrüksüz olarak geçici

ithalat yapılması, altı ay içinde bunların yurt dışına çıkarılması koşuluyla serbest bırakılmıştır. Gıda maddeleri ithalatı ile canlı hayvan, zirai tohum, ilaç ve ilaç hammaddeleri ithalatı özel hükümlere ve izne tabidir.

Bulgaristan'ın dış borçlarının 1990 yılında 10.7 Milyar \$ olduğu, dış ticarete önemli finansman sorunuyla karşılaştığı görülmektedir. Döviz darboğazı ile karşı karşıya bulunan Bulgaristan 1990 Eylül'ünde Dünya Bankası ve IMF'ye üye olarak, dış ticaretteki tıkanıklıkları IMF'den alacağı kredilerle rahatlatmayı hedeflemektedirler.

Dış ticarete ilişkin kesin sonuçlar alınamamakla birlikte, ihracatın 1988 yılında %4 oranında arttığı, ithalatın ise %1.8 oranında düştüğü görülmektedir. 1989 yılında da ülkenin ihracatında bir önceki yıla göre %6.3 oranında, ithalatta ise %9.8 oranında azalma olmuştur. 1990 yılında 1989'a göre ihracatın %9.8 oranında azaldığı, ithalatın ise %10.2 oranında arttığı görülmektedir.

TABLO- 28

Bulgaristan'ın Dış Ticareti (Milyon\$)

<u>Yıllar</u>	<u>ihracat</u>	<u>İthalat</u>	<u>Denge</u>	<u>Hacim</u>
1985	13.339	13.656	317	26.995
1988	16.961	16.385	576	33.346
1989	16.277	15.233	1.044	31.510
1990	13.286	12.861	425	26.147

Kaynak: ISO-1991.

Bulgaristan'ın başlıca ihraç ürünleri sigara, konserve, sebze ve meyve, tütün, çeşitli gıda maddeleri, tıbbi cihazlar, inşaat malzemeleri, metaller ve mineraller vb.'den oluşmaktadır.

Bulgaristan'nın başlıca ithal ürünleri; gıda maddeleri, gıda işlerinde kullanılan makinalar, kimyasal maddeler, yakıt ve hammaddeler, tekstil ürünleri, kağıt, çeşitli makina ve teçhizat vb.'den oluşmaktadır. İhracatın ve İthalatın madde gruplarına göre dağılımı aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 29

Bulgaristan'da İhracatın ve İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon\$)

<u>Üretim</u>	<u>İHRACAT</u>		<u>İTHALAT</u>	
	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
Mak. Alet Ür.	9.674	7.843	6.499	6.005
Yakıt İşlm Miner., Metal.	1.248	1.018	5.351	4.292
Kim. Güb. Mad., Kauçuk Ür.	561	509	761	577
Hammad. ve Yan Ür.	293	209	799	562
Gıda San. Kull. Hammad.	359	327	608	252
Gıda Ür.	1.895	1.611	202	177
San. Tüketim Mad.	1.809	1.373	796	830

Kaynak: ISO-1991

Bulgaristan dış ticaretinin yaklaşık %80'ini BDT ağırlıklı olmak üzere, Doğu Bloku ülkeleriyle yapmaktadır. Gelişmiş batılı ülkelerle olan ticaretinde genellikle açık veren Bulgaristan, gelişmekte olan ülkelerle ticaretinde ise daima fazla vermiştir. Bulgaristan'da ihracat ve ithalatın ülke gruplarına göre dağılımı aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 30

Bulgaristan'da İthalatın ve İhracatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (% olarak)

<u>Ülke Grupları</u>	<u>İHRACAT</u>	<u>İTHALAT</u>
	<u>1990</u>	<u>1990</u>
BDT	65.8	53.6
Almanya	5.6	5.8
Çekoslavakya	4.4	5.0
Polanya	3.9	4.9
Romanya	2.0	4.8
Sosyalist Ülk.	86.3	75.9
Gelişmiş Ülk.	7.3	17.0
Gelişmekte Olan.Ülk.	6.4	7.1

Kaynak: Estimate (The Economic Intelligence Unit-1991)

Bulgaristan'da 8 Şubat 1991'de, 15 sayılı kararname ile açıklanan 13 Şubat 1991'de yürürlüğe giren kur politikasıyla EK-2' de de görüleceği üzere düzenlemelere gidilmektedir. Bulgaristan Döviz karaborsasını önlemek ve ulusal para Leva'nın konvertibl hale gelmesi için, gerekli koşulları hazırlamak amacındadır.

Bulgaristan piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde alınan kararlar sonucu, yıllık enflasyon oranı %570 ücretlerdeki ortalama artış %200 olduğundan piyasada durgunluk görülmüştür. Resmi kur 1991 yılının Ocak ayında 1\$=2.8 Leva, serbest piyasa kurunda ise 1\$=14 Leva olmuştur. 19 Şubat 1991 tarihinde Leva %400 oranında devalüe edilerek 1\$=28.25 Leva olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle, Bulgaristan'da günlük olarak kur belirlenmesi sonucu serbest piyasa ortadan kaldırılmıştır.

Bulgaristan para birimi Leva'nın aşama aşama konvertibiliye geçiş süreci başlatılmış, yakın bir gelecekte Levanın konvertibl dövizler karşısında, belli sabit kura sahip olması başlıca amaçlar arasındadır.

3-Romanya'nın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri ile İlgili Özellikleri^{3 6}

Romanya'da, 1989 öncesi dönemde dış ticaretin tamamı devletleştirilmiş bulunmakta, ihracat ve ithalat faaliyetleri madde gruplarına göre yetki verilen ve Dış Ticaret ve Uluslararası Ekonomi İşbirliği Bakanlığının kontrolü altındaki dış ticaret kuruluşları aracılığı ile yürütülmekteydi. 1989 yılı sonunda uygulanan dış ticaret politikası ile ürettiğini ihraç etmek ve zorunlu ihtiyaçları dışında ithalata yönelmemek ilkesinden hareket edilmiştir. Bu dönemde, dış ticaret politikasının esasını dış borçların biran önce tasfiyesi amacıyla ithalatın kısıp, ihracatın arttırılması oluşturulmaktadır.

³⁶ Bu özelliklerle ilgili olarak İGEME, DEİK, İTO, HDTM, TOBB raporlarından yararlanılmıştır.

Romanya'nın 1986 yılından itibaren, dış ticarete takas yoluna gittiği, batılı ülkelerle ticaretinde serbest döviz esası uygulamasına karşın, doğu bloku ülkeleriyle olan ticaretinde ise klirink esası benimsemektedir.

1990 yılı başlarında, siyasi ve ekonomik yapılanma süreci içerisinde Romanya Hükümeti dış ticaret rejiminde liberalleşmeye yönelik kararlar almıştır. Alınan kararlarla ithalat ve ihracat liberalleştirilmiş, Her türlü ihracat ve ithalat faaliyetleri, Ticaret ve Turizm, Bakanlığı'nın iznine bağlı olarak yürütülmektedir.

Dış ticaret rejimi ile toplumun tüketim ihtiyaçları ve yerli üretim kaynaklarının korunması amacıyla, iç üretime zarar verebilecek mallar üzerine geçici vergiler konmuştur. Romanya'da silah, patlayıcı ve zehirli maddeler, ilaç ve uyuşturucular, Askeri teçhizat v.b gibi malların ithalatı yasaklanmıştır.

Romanya'dan dış ülkelere yönelen ihracat dört grupta toplanmaktadır. Bunlar ihracatı tamamıyla serbest ürünler, ilgili Bakanlığın onayından sonra ihraç edilen ürünler, ihracatı kotaya bağlı ürünler, geçici olarak ihracatı yasaklanan ürünler şeklindedir.

TABLO- 31

Romanya'nın Dış Ticareti (Milyar\$)

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat (CIF)</u>	<u>İthalat (CIF)</u>	<u>Denge</u>
1985	12.1	11.2	0.9
1986	9.7	11.4	1.7
1987	10.4	8.9	1.5
1988	11.3	8.2	3.1
1989	10.4	9.1	1.3
1990	5.8	9.8	4.0
1991	4.2	6.1	1.9

Kaynak: ITO-1992.

Başlıca ihraç ürünleri; otomotiv sanayi ürünleri, traktör, tarım makinası, kamyon, lokomotif, demiryolu araçları, demir-çelik mamülleri, Alüminyum ve bileşikleri, çimento, kimyasal maddeler, canlı hayvan, ağaç mobilya, dokuma, ayakkabı, cam eşya v.b'dir. Başlıca ithal ürünleri ise, mineral hammaddeler ve metaller, kükürt, işlenmemiş şeker, pamuklu iplik, elektririk enerjisi, doğal gaz, bakır teller, düşük ve orta voltajlı elektrik kabloları, bakır levhalar, deterjan, sabun, ev kullanımına uygun sanayi ürünleri, TV, beyaz eşya, tekstil ürünleri v.b'dir.

Romanya'nın 1990 yılı toplam ihracatında en büyük payı çeşitli makinaların ihracatı almaktadır. İkinci sırada, kimya ve petro-kimya ürünlerinin ihracatı, daha sonrada metalurji ürünlerinin ihracatı gelmektedir. 1991 yılı tahmini rakamlarına göre, özellikle tekstil ve deri ürünleri ile tarım ürünleri ve gıda sanayi ürünlerinin toplam ihracat üzerindeki payları hızla artacaktır.

TABLO- 32

Romanya'da İhracatın Madde Grupları İtibariyle Dağılımı (% olarak)

<u>Madde Grupları</u>	<u>1990</u>
Toplam	100.0
Metalurji	12.3
Makina İml.	25.0
Elektronik	6.7
Kimya-Petr Kim.	23.9
Kereste	9.4
Tekstil-Deri	11.0
Gıda Sanayi	1.1

Kaynak: İTO raporu.

Romanya'da, 1990 yılı ithalatının %80'in tutarındaki kısmı hammadde ithalatına aittir. 1991 yılına ait ithalat takvimlerinde toplam ithalat itibariyle sermaye malları ithalatının azalacağı, buna karşılık hammadde ve tüketim malları ithalatının artacağı tahmin edilmektedir.

TABLO- 33

**Romanya'da İthalatın Madde Grupları İtibariyle Dağılımı
(% olarak)**

<u>Madde Grupları</u>	<u>1990</u>
Toplam	100.0
Hammadde	80.0
Sermaye	11.0
Tüketim	9.0

Kaynak: İTO raporu

1991 yılında dış ticaret açığı 1.9 Milyar \$'a ulaşan Romanya'nın, COMECON ülkeleri ile ticari ilişkileri hemen hemen durma noktasına gelmiş; ihracat %53, ithalat %78.5 oranında düşüş göstermiştir. Dış ticaretinde gelişme yolundaki ülkelerin 1/5 paya sahip olduğu Romanya'nın AET ile ilişkileri COMECON'dan ayrı olarak, 1980'de imzalanan ticaret anlaşması temelinde yürütülmektedir. 1991 yılının ilk altı ayında, Batı ile yapılan ihracatta %16.1, ithalatında %4.5 düşüş kaydedilmiştir.

TABLO- 34

Romanya'nın Ülkeler İtibariyle Dış Ticaretin Dağılımı-1990

<u>Ülkeler</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>
BDT	25.2	23.6
Almanya	10.2	11.4
İtalya	8.8	1.2
ABD	5.8	4.6
Fransa	3.4	1.9
Çekoslavakya	3.2	2.1
Türkiye	2.8	0.9
Çin	2.6	2.5
Maceristan	2.6	2.4
İngiltere	2.2	1.9
Mısır	1.4	3.6
Polonya	1.4	4.3
İran	1.3	5.9
S.Arabistan	- -	8.3

Kaynak: İTO 1992.

Romanya'nın para birimi olan Ley, diğer Doğu Avrupa ülkelerinin para birimleri gibi konvertibl değildir. Konvertibilite çalışmaları başlamıştır. 1980'li yıllarda Romen parası Ley'e ticari olan ve ticari olmayan iki ayrı kur uygulandığı görülmektedir. Ticari olmayan oran, turizm ve kişisel ödemelerde kullanılırken, konvertibl paralarla olan bütün dış ticaret ve sermaye hareketleri ticari orana göre yapıldığı görülür. 1987 yılında, resmi kurda 1\$=14.23 Ley'iken 1990 başında 1\$=21 Ley'e çıkararak %32.24 oranında devalüe edilmiştir. Turistik işletmelerde uygulanan döviz kurunda ise %58.38 oranında, bir devalüasyon yapılarak 1\$=8.74 Ley'den 1\$=21 Ley'e ulaşmıştır. Dolayısı ile iki kur eşitlenmiştir. Romen Hükümeti'nin 1991 yılında aldığı karar ile Romen Merkez Bankası'na serbest kurun piyasaya girmesini organize etmesi için, ticari bankaları ve ekonomik birimleri yönetme yetkisi verilmiştir. Ortaya çıkacak sonuçlar, Romen para birimi Ley'in döviz kurunu oluşturmada temel olacaktır.

Yeni ekonomik uygulamalar çerçevesinde ülkenin para sisteminde gözden geçirilmiştir. Daha önce Romen parasına uygulanan ikili kur yeni ekonomik plan çerçevesinde kaldırılarak, yeni kur 1992 yılı içinde 1\$=20.60 Ley olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu yeni kur ile karaborsada oluşan kur arasında fark vardır. Aynı dönem itibariyle karaborsa kuru 1\$=70-100 Ley arasındadır. Nisan 1992 itibariyle Resmi kur 1 ABD\$=200 Ley iken karaborsa kuru 400 Ley olmuştur.

Romanya'da kambiyo rejiminde EK-3'te de görüleceği gibi yapılan düzenlemelerle liberalleşme yoluna gidildiği görülmektedir.

4-KEİB'e BDT Ülkelerinin Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri ile İlgili Özellikleri³⁷

KEİB' e üye BDT'nin yazılı bir ihracat ve ithalat rejimi bulunmamaktadır. Bu ülkeler arasında Şubat-1991 yılında kabul edilen dış ticaret rejimi kullanılmaktadır. Bu cumhuriyetler ithalat ve ihracat mevzuatlarını bir taraftan oluşturmaya çalışırken, bir taraftanda parlamentodan geçirme ve uygulama çalışmalarını sürdürmektedirler.

³⁷ Bu özellikle ilgili olarak HDTM, DEİK, İGEME raporlarından yararlanılmıştır.

Yeni gümrük ve tarifeler sistemleri, BDT ile GATT üyesi ülkeler arasında farklılıkların giderilmesi için, uygun bir ortam yaratacak, bu çerçevede etkin gümrük tarifeleri, devlet gümrüksüz eşya yönetmelikleri ile devlet gümrük istatistiklerinden oluşan bir gümrük ve tarife sistemi oluşturulacaktır.

BDT'de yürürlükte bulunan tarife uygulamaları üç kategoride toplanmaktadır. Bunlar; Madde bazında gümrük muafiyeti uygulaması, minimum gümrük hadleri uygulaması, maksimum gümrük hadleri uygulanması şeklindedir.

Diğer taraftan, KEİB'e üye ülkelerinde BDT dış ticarete yapılan nisbi bir liberalleşmenin yanında, 1989 ve 1990 yıllarında uygulanmak üzere bazı maddelerin ithalatı ve ihracatı lisansa bağlanmış, madde grupları ile ülke ve ülke grupları bazında ithalat ve ihracata açılmıştır. Lisans listelerinde yer alan mal ve hizmetler, ulusal önemi haiz olarak nitelendirilmekte ayrıca, kotaların uygulandığı mal ve hizmetlerde lisansa tabi tutulmaktadır. Lisans uygulamalarında sadece BDT kredilerinin geri ödenmesinde kullanılan maddeler ile BDT'da inşa edilen projeler için ithali gereken mallar, joint venture'ların kendi ürettikleri malların ihracatı ve uluslararası teşkilatların kendi ihtiyaçları için yapacakları ithalat, kısıtlamalarının dışında tutulmaktadır.

KEİB'e üye BDT'da yeniden yapılanma ile birlikte oluşturulmaya çalışılan piyasa ekonomisi'ne geçiş döneminde, BDT'nun para birimi olan Ruble'ye farklılaştırılmış döviz kuru uygulanmaktadır. Bunlar resmi kur, ticari kur, Turistik kur ve karaborsa kuru şeklindedir.

31 Ekim 1990 tarihinden itibaren, Ruble devalüe edilerek döviz kuru resmi işlemler için 1.8 Ruble ticari işlemler için 1 ABD\$=27.6 Ruble olarak belirlenmiştir. BDT'da birçok malın, ülke içindeki ve dünya piyasalarındaki fiyatları arasındaki çok büyük farklar olduğundan, dış ticarete ortak ve tek bir döviz kuru belirlenememekte, döviz cinsinden yapılan sözleşmelerin fiyatları, ithalat ve ihracata mal ve döviz cinslerine göre farklılaştırılan çok sayıda döviz katsayılarının yardımı ile hesaplanmaktadır. Farklılaştırılmış döviz katsayıları ekonomik olarak Ruble'nin resmi

kuru üzerinde düzeltmeler niteliğindedir. 1991 yılı başından itibaren, mevcut farklılaşmış döviz katsayıları yerine, yeni bir döviz kuru sistemine geçilmesini kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede BDT'da bir döviz piyasası oluşturulmasına karar verilmiştir. 1991 yılından itibaren tüzel kişilğe sahip bütün kuruluşlar, bankalar arası ilişki ile belirlenecek bir kurdan, Sovyet Ruble'si ile döviz alma satma hakkına sahip olacaklardır. BDT'da, gerek Merkez Bankası işlemleri gerekse ticari bankacılık hizmetleri devlet bankası olan GOSBANK tarafından yürütülmüş ticari bankacılık hizmetleri 1961'kurulan dış ticaret bankasına devredilmiştir. 1988 yılında yürürlüğe konan, kanun ile ticari bankalarda döviz ve dış ticaret işlemleri yapabileceklerdir.

BDT ülkeleri, 1992 yılı içinde aldıkları orta kararlarla Ruble'nin her türlü işlemlerde ortak para birimi olarak kullanılmasını kararlaştırmışlardır. Ayrıca, bu Cumhuriyetler kendi döviz piyasalarını oluşturma çabalarını sürdürmektedirler.

Ruble'nin konvertibl olmaması dış ticaret ve yabancı sermaye akımlarını engellemektedir. Bu nedenle, Ruble'nin konvertibl olması için çalışmalara başlanılmıştır. BDT Merkez Bankası tarafından Mart-1992 tarihinden itibaren piyasa kuru 1ABD\$=55 Ruble olarak belirlenmiştir.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin, ticaret sistemi daha önce merkezi yönetimin elinde, sıkı bir şekilde devlet kontrolü altında bulunan dış ticaret kuruluşları tarafından yürütülmekteydi. Ancak, perestroika ile birlikte ekonominin her alanında yaşanan değişim dış ticarete de kendini göstererek yeni oluşturulmaya çalışılan liberal bir dış ticaret modelinin elemanlarını taşıyan, yeni bir dış ticaret sistemi yapılandırılmaktadır. Bu amaçla dış ticaret sektörünün üst seviyedeki denetimi de yeni oluşturulan dış ekonomik komisyonu üzerindedir. Dış Ticaret Bakanlığı'nın yürüttüğü sıkı kontrol mekanizması gerçekte oldukça gevşemiştir. 1988'de yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile dış ticaret sisteminde en radikal değişiklikler yapılmıştır. Bu kararname ile, Sovyet teşebbüslerine, birliklerine, kooperatiflerine ve diğer kuruluşlarına kendi dış ticaret kuruluşlarını kurma hakkı verilmiştir. BDT'nin dış ticaret sistemi, her an için yeni

tip kuruluşlar oluşturduğu ve bir anda eski kuruluşların Lavedildiği bir süreç yaşadığı için, halen bir istikrar kazanamamıştır.

KEİB'e BDT ülkelerinin dış ticaret eğilimleri, Batı dünyası ile ilişkilerindeki yakınlaşmayı ve dünya petrol fiyatlarındaki dalgalanmaları yansıtacak şekilde, 1990 yıllarının başlarında değişim göstermiş ve genelde batılı ülkelerin bu ülkelere yönelik dış ticaret hacimlerindeki payı yükseltilmiştir. COMECON ülkelerinin dış ticaret hacmindeki payında azalmıştır. Daha önceleri COMECON ülkeleri ile transferable Ruble ile yapılan ticaret 1991 yılından itibaren, serbest dövizle yapılmaya başlanmıştır. KEİB'e üye BDT ülkelerinin, dış ticaretinde son yıllarda önemli ölçüde dış ticaret açığı görülmektedir. Serbest dövizle yapılan ticarete ortaya çıkan bu açığın, dış borç ödemelerini sarsacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu ülkelerde kaşılaşılan döviz kaynaklarında güçlük nedeniyle sıkı bir ithalat ve ihracat planlamasına gidileceği açıklanmıştır.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin 1990 yılı itibariyle dış ticaretleri şöyle incelenebilir.

TABLO- 35

KEİB'e Üye Ülkelerin Dış Ticaret Yapısı-1990 (Milyon Ruble)

Ülkeler	Top.İth	Cumh.ith	Diğer Ülk.	Top.ihc.	Cumh.ihc.	Diğer Ülk.
Rusya Fed.	135.86	68.96	66.90	102.54	69.23	33.01
Ukrayna	49.86	36.43	13.43	46.94	40.06	6.88
Gürcistan	6.49	5.22	1.27	5.90	5.50	0.40
Azerbaycan	5.70	4.30	1.40	6.80	6.40	0.40
Moldavya	6.10	5.00	1.10	4.90	4.50	0.40
Ermenistan	4.88	4.02	0.86	3.76	3.68	0.08

Kaynak: İGEME-1992.

* KEİB'e üye BDT ülkelerinin madde bazında dış ticaretlerine bakıldığında, başlıca ihraç ürünleri petrol ve petrol türevleri, doğal

gaz makinaları, taşıtlar ve donanımı, hammaddeler, kimyasal gübre, ağaç ürünleri v.b olduğu görülmektedir. İthalat ürünleri ise makinalar, taşıtlar ve donanımları, hammadde mamülleri, tüketim malları v.b'dir.

KEİB'e üye BDT ülkelerinin, ihracat ve ithalatları madde bazında şöyle sıralanmaktadır.

TABLO- 36

KEİB'e Üye BDT Ülkelerinin Madde Bazında İthalat ve İhracatları-1990

<u>Ürün Adı</u>	<u>Birim</u>	<u>Rus.Fed.</u>	<u>Ukr.</u>	<u>Azar.</u>	<u>Gürc.</u>	<u>Erm.</u>	<u>Mold.</u>
Kağıt İth.	(Bin ton)	280	700	55	80	30	65
Kağıt İhr.	(Bin ton)	1.890	160	--	5	10	--
Kumaş İth.	(Milyon m)	550	1.165	195	125	120	95
Kumaş İhr.	(Milyon m)	2.300	190	115	80	85	110
Örgü Giy.İth.	(Milyon ad.)	300	40	2	5	2	2
Örgü Giy.İhr.	(Milyon ad.)	5	2	8	30	67	20
Ayakkabı İth.	(Milyon çift)	105	15	2	4	1	2
Ayakkabı İhr.	(Milyon çift)	5	25	1	8	13	6
Kereste İth.	(Bin m ³)	7	7.619	363	682	269	699
Kereste İhr.	(Bin m ³)	35.168	26	--	--	--	0.05
Çimento İth.	(Bin ton)	1.649	641	723	1.033	666	92
Çimento İhr.	(Bin ton)	5.880	2.793	--	--	--	292
Kim.Güb.İth.	(Bin ton)	1.978	2.270	122	53	83	161
Kim.Güb.İhr.	(Bin ton)	5.845	1.972	135	86	--	--
Plas.Mad.İth.	(Bin ton)	516	319	27	34	40	33
Plas.Mad.İhr.	(Bin ton)	766	244	--	5	2	--
Dikiş Mak. İth.	(Bin ad.)	9.390	3.929	113	109	93	455
Dikiş Mak. İhr.	(Bin ad.)	3.675	6.903	--	--	--	--
Tarım Mak. İth.	(Bin ad.)	--	8.962	606	94	150	606
Tarım Mak. İhr.	(Bin ad.)	24.169	--	--	--	--	--
Hammad. Mak. İth.	(Bin ad.)	7.485	4.513	404	461	803	491
Hammad. Mak.İhr.	(Bin ad.)	10.984	8.252	--	--	647	--
Aydınlat.Mlz.İth.	(Myn Rb.)	88.5	102.4	19	23.2	18.6	12.2
Aydınlat.Mlz.İhr.	(Myn Rb.)	237.4	28.5	0.1	--	0.1	--
Traktör İth.	(Adet)	108.194	50.355	8.873	2.941	1.535	6.071
Traktör İhr.	(Adet)	94.009	66.947	--	--	--	9.147
Otomobil İth.	(Adet)	69.389	115.148	13.179	21.296	9.855	12.961
Otomobil İhr.	(Adet)	717.341	110.927	--	--	--	--
Metalurji Mak.İth.	(Adet)	42.889	15.263	785	750	1.265	1.077
Metalurji.Mak.İhr.	(Adet)	24.603	24.742	364	1.440	7.883	--

<u>Ürün Adı</u>	<u>Birim</u>	<u>Rus.Fed.</u>	<u>Ukr.</u>	<u>Azar.</u>	<u>Gürc.</u>	<u>Erm.</u>	<u>Mold.</u>
Kamyon ith.	(Adet)	57.299	112.042	13.115	4.758	2.982	3.935
Kamyon ihr.	(Adet)	285.159	24.320	3.201	3.134	6.068	--
Oto las.ith.	(Bin ad.)	8.142	6.234	485	982	516	577
Oto las.ihr.	(Bin ad.)	16.849	7.994	1.010	--	937	--
Hammad.Mam.ith.	(Bin ton)	15.944.50	5.511.20	988.5	674	603.7	418.8
Hammad.Mam.ihr.	(Bin ton)	18.012.50	18.012.50	22.8	767	--	461.5
Kömür ith.	(Bin ton)	18.927.80	18.927.80	801.4	865	521	4.579
Kömür ihr.	(Bin ton)	20.036.10	20.036.10	--	271	--	--

Kaynak: HDTM-1992.

Ülkelerin 1989 yılı itibariyle BDT'nin dış ticaret hacmi içindeki payları şöyledir.

TABLO- 37

BDT'nin Dış Ticaretinde Ülkelerin Payı-1989 (Milyar Ruble)

<u>Ülkeler</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1989(%)</u>
COMECON			
İhracat	39.1	38.0	55.2
İthalat	39.8	40.6	56.3
END.BATI ÜLEKELERİ			
İhracat	14.7	16.4	23.8
İthalat	16.3	20.5	28.4
AZ.GEL ÜLKELER			
İhracat	9.6	10.1	14.7
İthalat	5.3	7.0	9.7

Kaynak: İGEME-1991.

5- Yunanistan'ın Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri ile İlgili Özellikleri^{3 8}

GATT, IBRD, IFC, IMF, OECD, ve AT üyesi olan Yunanistan dış ilişkilerini bu kuruluşların ilkelerine göre yürütür. 1970'li yıllarda uygulamaya başlanan talebi özendirici ekonomik politikanın bağımsız etkileri ağırlığını hissettirmeye başlayınca 1985 yılında ithalatı kısarak ihracatı ve yatırımları arttırmaya yönelik istikrar tedbirleri uygulamasına geçilmiştir. Bu tedbirlerden olarak, bazı ithalata %40-80 arasında değişen oranlarda faizsiz teminat uygulamasıyla ithalat kısıtlanmaya çalışılmaktadır.

Özellikle son yıllarda ülkenin dış ticaret verilerinin iç açıcı durumda olmadığı aşağıdaki tablodan da rahatlıkla görülebilmektedir. Mal bazında ihracatın ithalatı karşılama oranı 1988 dönemi itibariyle yaklaşık 44,3 dolayında bulunmaktadır. Dış ticaret dengesinin de giderek açıldığı dikkati çekmektedir.

Dış ticarete Yunanistanın dezavantajı, ihracat yapısında değişen dünya talebine göre düzenlemeler yapamayarak; endüstriyel ürünlerdeki pazar payını artıramaması ve üretimde kaynak-emek yoğun kullanılan ve ayrıca dünya talebi gittikçe düşen mallarda yoğunlaşmasıdır. Yunanistan'ın dış ticareti aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 38

Yunanistan'ın Dış Ticareti (Milyar\$)

<u>Yıllar</u>	<u>Ihracat</u>	<u>İthalat</u>	<u>Denge</u>
1988	5.9	13.6	7.7
1989	6.0	15.0	9.0
1990	6.3	18.6	12.3

Kaynak: İGEME-1991.

³⁸ Bu özellikle ilgili olarak İGEME, TOBB, ELU Country Profile raporlarından yararlanılmıştır

TABLO-39

Yunanistan'ın Belli Başlı İthal Ürünleri-1990

<u>Ürün Adı</u>	<u>% olarak</u>
Ham petrol	11.6
Petrol Ürünleri	1.6
Karayolu Araçları	4.1
Demir-Çelik	8.1
Tarımsal Makinalar	0.7
Eczacılık Ürünleri	1.4
Pulp, Kağıt ve Kereste	2.9
Et	5.7

Kaynak: İGEME-1991

TABLO- 40

Yunanistan'ın Belli Başlı İhraç Ürünleri-1990

<u>Ürün Adı</u>	<u>% olarak</u>
Giyim Eşy.-Ayakkabı	24.5
Tekstil	5.8
Petrol Ürünleri	5.4
Kimyasallar- Plastik	2.0
Çimento	2.4
İşlenmemiş Tütün	4.2
Zeytin ve Yağı	4.0
Domates- Salça	5.3

Kaynak: İGEME-1991

Yunanistan'ın ithalatında belli başlı ülkeler aşağıda sıralanmıştır.

TABLO- 41

Yunanistan'ın Belli Başlı Ülkelerle İthalatı-1990

<u>Ülke Adı</u>	<u>% olarak</u>
Almanya	22.2
İtalya	12.2
Fransa	7.8
Hollanda	7.0
İngiltere	4.9
S. Arabistan	3.8
Benelüks	3.4
ABD.	2.8
BDT.	2.5
AT.	60.1

Kaynak: İGEME-1991

6- Arnavutluk'un Dış Ticaret ve Kambiyo Düzenlemeleri ile İlgili Özellikleri³⁹

1964 yılından beri Arnavutluk'un dış ticaret rakamları yayınlanmamaktadır. Ancak bu rakamlar dolaylı hesaplardan çıkarılmaktadır. Arnavutluk'ta 1989 yılı itibariyle dış ticaret IMF rakamlarına göre 6.992 Milyon\$ olarak gerçekleşmiştir.

Arnavutluk'un önemli ihraç kalemlerini kromit cevheri, ferro nikel, kömür, bakır tel, tütün, kereste, tekstil, sebze ve meyveler, gıda maddeleri, el sanatları ve elektrik enerjisidir. İthalatta ise yakıt, madenler ve mineraller, makina ve teçhizat, kimyasal ürünler başta gelmektedir.

³⁹ Bu özelliklerle ilgili olarak EIU Contry Profile 1991-92, ITO ülke raporu ve Dünya Gazetesi (11 Temmuz-1992)'den yararlanılmıştır.

başta gelmektedir.

TABLO- 42

Arnavutluk'un Dış Ticareti-1989
(Milyon \$)

<u>Dış Tic</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>
İhracat	187	200	232
İthalat	194	248	300
Denge	- 7	- 48	- 68

Kaynak:IMF.,Direction of Trade Statistics

Arnavutluk'un ülkeler itibariyle dış ticaretin %40'ını Batı Avrupa, diğer %40'lık bölümünü COMECON ülkeleriyle olduğu hesaplanmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti ile de önemli bir ticaret mevcuttur. En fazla ihracat ve ithalatın gerçekleştirildiği ülkeler ise sırasıyla Yugoslavya ve İtalyadır.

TABLO- 43

Arnavutluk'un Ülkeler İtibariyle Dış Ticaret-1989
(Milyon \$)

<u>Ülke Adı</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>
Yugoslavya	32	12
İtalya	52	40
Polanya	10	8
Yunanistan	16	7
Romanya	49	39
D. Almanya	42	32
Maceristan	12	10
Fransa	7	12
ABD.	5	3
Çin	15	24

Kaynak:IMF.,Direction of Trade Statistics

Arnavutluk para birimi olan Lek 5 Ekim 1987 yılı itibariyle serbest kurda 1\$=6.19 Lek'tir.

Piyasa ekonomisine geiş sureci ierisinde kambiyo ve doviz kuru ile ilgili duzenlemelere gidilmektedir. IMF ve Ekonomik Reform ve Geliştirme Bankası'na ye olmak isteğindedirler.

Üçüncü Bölüm

KARDENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ BÖLGESİNİN GELECEĞİ

I-KEİB'İN ÜYE ÜLKE EKONOMİLERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ

Karadeniz Ekonomik İşbirliğine üye onbir ülkenin coğrafi konumu, yüzölçümü ve nüfus itibariyle büyük bir güce sahip olduğu görülmektedir.

Bu ülkeler coğrafi alan olarak ele alındığında 19.177.469 km² 'lik toplam alana sahiptir. Bu yüzölçümü, AT'dan yaklaşık 8 kat EFTA ülkelerinden ise yaklaşık 14 kat daha büyüktür. 350 milyon nüfusu kapsayan KEİB, bu özelliği itibariyle, AT'ın nüfusundan daha fazla EFTA ülkeleri nüfusundan ise yaklaşık 11 kat daha büyüktür. Aynı zamanda, sahip oldukları üretim faktörleri ve üretim özellikleri itibariyle, ekonomileri birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu için, büyük bir pazar potansiyeli oluşturmaktadırlar.

Bu nedenle, KEİB'in üye ülke ekonomileri üzerinde üretim, tüketim, istihdam, ticaret hacmi ve haddi, prodüktivite ve yatırımlar gibi temel makro ekonomik değişkenler açısından önemli etkiler yaratması beklenmektedir.

A-Üretim Etkisi

KEİB'e üye ülkelerin üretim yapıları incelendiğinde, gerek sahip oldukları üretim faktörleri gerekse üretimlerinin yapısal özellikleri itibariyle birbirlerini tamalayıcı nitelikte oldukları görülmektedir.

Ekonomik yönden üye ülkelerin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olması, bu ülkelerin belirli üretim dallarında birbirlerine göre bazı avantajlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu avantajlı sektörleri, ülkeler itibariyle şöyle sıralamak mümkün olabilir.

TABLO-44

KEİB Üyesi Ülkelerin Avantajlı Olabileceği Sektörler

<u>Ülkeler</u>	<u>Avantajlı Sektörler</u>
Türkiye	Tarım,Gıda veTekstil Sanayi, Tüketim Malları Sanayi.
Rusya Fed.	Petrol ve Petrol Ürünleri,Doğalgaz, Kağıt,Çimento ve Çelik Tesisleri.
Ukrayna	Demir-Çelik Tesisleri, Petrol Rafinasyon, Tarım.
Moldavya	Tarımsal Üretim, Gıda Sanayi.
Gürcistan	Tarım (Narenciye Çay), Petrol Rafinasyon, Gıda sanayi, Orman Ürünleri.
Azerbaycan	Petrol ve Petrol Ürünleri Doğalgaz, Gübre ve Kimyasal Tesisler,Tarım (Pamuk Üretimi).

Ermenistan	Metalurji Sanayi (Elektrikli Motor Üretimi), Giyim Sanayi, Tarım (Sebze-Meyve Üretimi).
Bulgaristan	Elektronik, Ağır mekanik, Kimya Tesisleri.
Romanya	Petrol Ürünleri Üretimi, Petro-Kimya Sanayi, Doğalgaz Üretimi.
Yunanistan	Tarım (Narenciye, Zeytin), Gıda Sanayi, Metal Ürünleri Üretimi (Makina-Elektrikli Aletler), Tekstil.
Arnavutluk	Tarıma Dayalı Sanayi, Tekstil, Orman Ürünleri.

Kaynak: E.U Country Profile, İGEME, DEİK, İTO, TOBB (Ülke Raporları)

* Bu tablo oluşturulurken çok sayıda kaynakta gelişmesi açısından üzerinde görüş birliği olan sektörler özellikle seçilmiştir. Yeterli standart veri olmadığı için, tablo analitik bir çalışmanın sonucuna göre oluşturulamamıştır. Bununla birlikte bu ülkelerin, mevcut kaynaklarını ve dünya ekonomisinin gelişme trendinin çok yönlü değerlendirmeleri sonucundan hazırlayacakları bir öncelikli sektörler tablosunda burada sayılanların dışında yeni sektörlerde de avantajlı olabilecekleri ihtimalinide gözden uzak tutmamak gerekir. Ayrıca, böyle bir değerlendirmede burda sayılan ana sektörlerin ve bunların alt sanayilerinin bazılarının tablodan çıkarılması gerekebilir.

KEİB'e üye ülkelerin üretimde bazı avantajlara sahip olmalarına rağmen, özellikle 6 BDT ülkesi, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un uyguladıkları ekonomik politikalar sonucunda, üretimde teknoloji geriliği, yüksek maliyet ve kalite yetersizliği gibi sorunlar ortaya çıkmış olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

Bu ülkelerin, piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde belirli sorunlarla karşılaştıkları, başlatılan reform hareketleri ile bazı sektörlerin üretiminin durdurulduğu, diğer sektörlerde ise, modernizasyon çalışmalarına gidildiği görülmektedir. Türkiye'de ise 1980'den sonra alınan kararlar sonucu, Yunanistan'ın da 1981 yılında AT'na girmesiyle kendisine sağlanan bazı avantaj ve yardımlardan dolayı üretimlerinde artış gözlendiği ve bazı üretim dallarında (Tüketim malları sanayi) teknolojilerini geliştirdikleri, rasyonalizasyon, kalite, standardizasyon gibi konularda önemli gelişmeler sağlandığı bilinmektedir.

KEİB'e üye ülkelerin belirli üretim dallarında birbirlerine göre bazı avantajlara sahip olması, mevcut üretim tekniklerini geliştirmek koşuluyla bu işbirliğinden sağlanacak kazancın artmasına yol açabilir. Aynı zamanda, bu ülkelerde dış ticarete konu olan malların başlangıçta pahalı olarak üretilmesi ticaretin gelişimine katkıda bulunabilir. Çünkü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği sonucunda üye ülkeler arasında gümrük tarifelerinin azaltılması yada ortadan kaldırılması ile bu mallar daha ucuz üretim yapan üye ülkelere ithal edilebilir ve böylece üye ülkeler arasındaki ticaret hacminde artış kaydedileceği görülecektir.

Daha önce belirli bir pazara üretim yapan üye ülkelerin, KEİB ile yaklaşık 350 milyon nüfusu hitap eden büyük bir pazara yönelik üretim yapmaları beklenmektedir. Herhangi bir KEİB ülkesinin bu pazarda önemli bir paya sahip olması ise, belirli kalitede ve standartta üretim gerçekleşmesi ve aynı zamanda dünya ülkeleri ile rekabet edebilecek düzeyde ürünler üreten işletmeler kurması ile mümkün olabilir. Böyle bir hedefe yönelmeyen işletmeler ise, zaman içinde piyasadan çekilmek zorunda kalabilir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin, önde gelen amaçlarından biri olan, üye ülkeler arasında serbest faktör dolaşımının sağlanması, faktör fazlası bulunan ülkelere faktör açığı bulunan ülkelere doğru, faktör hareketi sağlayarak, zamanla bu eşitsizliği azaltabilir. Bu durum, üretim üzerindeki etkisini olumlu olarak gösterecektir. Türkiye ve Yunanistan dışında, 9 KEİB ülkesinin üretimde geri kalmalarının nedenlerini, bazı sektörlerde müteşebbis yokluğu,

sermaye yetersizliği, teknolojik gerilik v.b. gibi faktörler oluşturmaktadır. Ancak, bu ülkelerin üretimlerinde ara ve yatırım malları sanayinin önemli bir yere sahip olduğu görülür. Türkiye ve Yunanistan ise teşebbüs ve uluslararası likitide olma özelliği taşıyan sermaye bakımından bu ülkelerden ileri düzeydedir. Teknolojik bakımdan bazı ara malları ve tüketim malları üretiminde gelişmiş durumda bulunmaktadır.

Bu işbirliği sonucunda, üye ülkeler arasında gerçekleşecek müteşebbis, sermaye, teknoloji gibi faktör hareketleri ile üretimde rasyonalizasyon ve verimlilik artışı sonucu olumlu gelişmeler sağlanabilir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, aynı zamanda bölge ülkeleri arasında serbest bölgelerin kurulması ve geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, ortak yatırımların arttırılması ve bu yatırımlar sonucu büyük ölçekli işletmelerin kurulması ve geliştirilmesi, yabancı sermayenin özendirilmesi gibi faaliyet alanlarını da kapsamaktadır. Bu durum, üye ülkelerin üretimini olumlu yönde etkileyerek arttırabilir. KEİB sonucunda, üye ülkelere yabancı sermayeli firmaların gelmesi, beraberinde teknoloji, müteşebbis ve nitelikli işgücü transferi sağlayabilir. Aynı zamanda yerli üretim potansiyelini arttırabilir.

Ayrıca, KEİB'e üye ülkelerin kendi mevcut pazarlarına göre, üretim politikalarını belirlemeleri bu ülkelerin işbirliğinden sağlayacağı yararları arttırabilir. Örneğin, Türkiye, Rusya Fed., Ukrayna ve Romanya'nın iç pazarının büyüklüğü nedeniyle, genelde dışa açık bir ekonomi politikası izlemelerine rağmen, ithal ikameci sanayilerin geliştirilmesinde önem vermeleri, bunun yanında Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk'un iç pazar büyüklüklerinin küçük olması nedeniyle, öncelikle ihraç malları üretiminde ihtisaslaşmaları bu ülkelerin yararına olacaktır.

B- Tüketim Etkisi

KEİB'e üye ülkelerin tüketim yapısı incelendiğinde, 6 BDT ülkesi, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'un uyguladıkları politikalar sonucu, arz-talep dengesizliği ile karşılaştığı görülmektedir.

Uluslararası istatistiklere göre, kişi başına milli gelir Bulgaristan'da 5633\$, KEİB'e üye BDT ülkelerinde 5000\$, Romanya'da 4117\$, Yunanistan'da 3730\$, Türkiye'de ise 2667\$ dir. Özellikle, KEİB'e üye Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde kişi başına milli gelirin bu kadar yüksek görülmesine rağmen, bu rakamların gerçekleri yansıtmadığı, bu ülkelerin serbest döviz kuruna geçtikleri tarihten itibaren, kendi paraları olan Ruble, Ley,Leva,Lek'in Amerikan Doları ve diğer konvertibl dövizler karşısında, önemli oranda değer kaybettiği ve kişi başına milli gelirlerinde de, yarıdan fazla düşüş görüldüğü gözlenmektedir. Tüketim seviyesinin belirlenmesinde, önemli bir değişken olan gelir seviyesi görüldüğü gibi, hassas bir şekilde ölçülememektedir. Bununla birlikte, genel olarak eldeki 90 yıl öncesine ait ve gerçekçi olmayan istatistiki verilerin işaret ettiğinin, çok altında bir düzeyin söz konusu olduğu ileri sürülebilir. Bu ülkelerde, yıllık ortalama ücretlerin 100-600\$ arasında değişmeside kişi başına düşen gelir seviyesinin 1000\$'in üstünde olmadığını ve dolayısıyla 5000-6000\$'lık rakamların gerçek gelir düzeyini yansıtmadığını düşündürmektedir.

Bu durumda, 350 milyon nüfuslu KEİB pazarının Türkiye ve Yunanistan dışındaki üye ülkelerin satınalma güçlerindeki yetersizlik nedeniyle, iyi bir tüketici pazarı görünümü arzemedikleri söylenebilir.

Ancak, bu ülkelerde altyapının önemli ölçüde tamamlanması ve ara malları açısından genellikle kendi kendine yeterli olmaları nedeniyle, ithalatın yapısında tüketim malları öncelik ve ağırlık taşıyacağı için, sınırlı satınalma gücünün bu mallara yönelmesi, bu malların üreticileri açısından, KEİB'in iyi bir pazar olması sözkonusu olacaktır. Ayrıca ithalat talebi yalnız yurtiçi gelir seviyesine değil, sağlanan dış kredi imkanlarına bağlı olacaktır. Bu ülkelerin yakın bir gelecekte, acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere önemli ölçüde dış kredi

ve yardım almaları öngörüldüğünden, kısa vadede KEİB'in iyi bir tüketim pazarı olma özelliği vardır denilebilir.

Türkiye ve Yunanistan için bu değerlendirmeler geçerli bulunmamaktadır. Bu ülkeler tüketim malları sanayilerini kurdukları için bu tür malları malların ithalatçısı olmaktan çok ihracatçıları olacaklardır. Dolayısıyla KEİB Türkiye ve Yunanistan için tüketim malları ihracatını arttırmada önemli bir pazar hüviyeti kazanacaktır. Kısa vadede oluşacak tüketim pazarı, Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde, tüketici tercihlerini tüketim malları lehine değiştirebilecektir. Böylece, bölge insanı mevcut geliriyle daha önce tüketemedikleri bu malları işbirliği sayesinde tüketebilir hale gelebileceklerdir.

KEİB sonucunda, uzun dönemde üretim faktörleri dolaşımını sağlanacağı ve yatırımların artacağı düşünülürse, bu durum hem üretim potansiyelini arttıracak hem de üye ülkelerde üretim faktörleri eşitsizliğini azaltacağından, üretimde rasyonalizasyon sağlanabileceği gibi, bunun sonucunda içsel tasarruflarında meydana geleceği görülecektir. Bu durumda, üretilen malın maliyeti düşerek ucuzlama sağlanabilir. Böylece, bölge insanı daha önce mevcut geliri ile daha az tüketebildikleri malları, daha fazla tüketebilir hale gelebilir.

C- İstihdam Düzeyine Etkisi

Karadeniz Ekonomik İşbirliğine Üye Ülkelerin istihdam düzeyleri incelendiğinde, üye BDT ülkelerinde (Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Rusya Fed., Ukrayna) işsizlik oranı % 3.5, Yunanistan'da %6, Türkiye'de %7 civarındadır. Arnavutluk'ta ise işsizlik oranı istatistik olarak bilinmemekle birlikte, önemli oranda işsiz bulunduğu gözlenmektedir. Romanya ve Bulgaristan'ın ise tam istihdam düzeyinde bulunduğu açıklanmakla birlikte, işgücünün önemli bir kısmının nerede istihdam edildiği bilinmemektedir.

KEİB'e üye, doğu bloku olarak adlandırılan ülkeler olan 6 BDT ülkesi, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'ta işgücünün verimsiz durumda olduğu ve rasyonel kullanılmadığı görülmektedir. Türkiye ve

Yunanistan'ın ise özellikle özel sektör açısından işgücünün daha rasyonel kullanıldığı ve işgücü verimliliğinin bu ülkelerde nisbeten daha yüksek olduğu söylenebilir.

KEİB'e üye Türkiye ve Yunanistan dışındaki 9 ülkede, üretim tekniklerinin geri düzeyde olması ve işletmelerde aşırı istihdamın bulunması nedeniyle bu ülkelerin KEİB pazarında yer alabilmeleri mevcut üretim tekniklerini geliştirerek veya değiştirerek uluslararası standartlarda rasyonel üretim yapmaları ile mümkün olacaktır. Bu durumda, bu ülkelerdeki işletmelerde önemli oranda istihdam fazlası olduğu düşünülürse, işsiz nüfusun doğmasına sebep olabileceği görülecektir.

KEİB çerçevesinde, üye ülkeler arasında mevzuatların uyumlaştırılması ve ticari engellerin kaldırılması sonucu, belirsizliklerin azalması, yabancı sermayeyi özendirebileceği gibi, yerli müteşebbislerin yatırım heveslerini de arttırabilecektir. İşbirliği sonucu yerli ve yabancı sermaye yatırımları ile kurulacak işletmeler istihdam düzeyini arttırabileceği gibi dışsal ekonomiler yaratarak çevresinde bazı yeni yatırımların yapılmasına neden olabilecektir. Bu yatırımlar, işletmelere girdi sağlayan ve çıktısının pazara ulaşmasında rol oynayan nitelikte olacaktır. Sonuçta, bunların çarpan etkisi sonucu gelir düzeyide artabilecektir. Bu işbirliği ile, girişilebilecek ortak yatırımlar sonucu oluşturulacak büyük ölçekli endüstriler, nitelikli işgücünün ve müteşebbis düzeyini arttırabileceği gibi tam istihdam düzeyine ulaşmayı kolaylaştırabilir.

Üye ülkelerin, KEİB çerçevesinde yapacakları yatırımların niteliği de, istihdam düzeyini etkileyecektir. Özellikle bu ülkelerde işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde yapılacak sermaye yoğun üretime yönelik yatırımlar, istihdam düzeyini olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Ayrıca KEİB, üye ülkeler arasında ulaştırma, iletişim, enerji, madencilik, turizm, tarım, inşaat gibi belirli sektörler arasında geliştirilebilecek işbirliği alanlarını kapsamaktadır. Bu işbirliği ile bu tür sektörlerin geliştirilmesi amacıyla yapılacak yatırımlar istihdam düzeyini attırabilir.

D- Ticaret Hacmi ve Ticaret Hadlerine Etkisi

Karadeniz Ekonomik İşbirliğine üye ülkelerin, birbirleriyle olan ticaretleri farklılık göstermektedir. Özellikle KEİB'e üye 6 BDT ülkesi, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'un daha önceleri "Merkezi Planlı Ekonomiler Arasında Ekonomik İşbirliği" (COMECON) altında toplandıkları bilinmektedir. Bu ülkelerin, merkezi planlı ekonomi altında dış ticaretlerin büyük payının birbirleriyle ve karşılıklı ticaret ya da transfer edilebilir Ruble şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın dış ticaretinde ise, bu ülkelerin payı sınırlı düzeyde bulunmaktadır.

KEİB'e üye Türkiye ve Yunanistan dışındaki bu ülkelerde, piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde dış ticaret rejimlerinde önemli ölçüde liberalleşmeye gidildiği, dış ticaretin serbest dövizle yapılması kararını alan bu ülkelerin yapmış oldukları dış ticarete döviz tıkanıklıklarıyla karşılaştıkları gözlenmektedir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin bir amacı da, üye ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesini sağlayıcı ortak tedbirlerin alınması ve ticareti kısıtlayan her türlü engelin ortadan kaldırılmasıdır.

KEİB'de yaklaşık 350 milyon nüfusu ile büyük bir alan oluşturan, onbir üye ülkenin bu işbirliği ile ticaret hacimlerini arttırmaları ve ticaret hadlerini kendi ülkeleri lehine çevirmeleri mümkün olabilir.

Bu işbirliğine, üye ülkelerin gerek doğal kaynakları gerekse ekonomik yapıları itibariyle, tamamlayıcı nitelikte buldukları ve belirli üretim dallarında bazı avantajlara sahip oldukları gözönüne alınırsa, bu ülkelerin işbirliği sonucu ileri sektörlerini geliştirmeleri koşuluyla, ticaret hacimlerini arttırabilecekleri söylenebilir. Aynı zamanda, KEİB ile üye ülkeler arasında her türlü ticari engelin ortadan kaldırılması, dış ticarete konu olan malların fiyatlarını ucuzlatacaktır. Dış ticaret hadleri ise, ithal mallarında aşırı ucuzluk sağlayan, üye ülkeler lehine çevrilebilecektir. İhraç malları aşırı ucuzlayan ülkeler için, durum tam tersine olacaktır. Özellikle, bu işbirliği sonucu, üye ülkeler arasında serbest faktör hareketliliğinin

sağlanması, faktör fazlası bulunan ülkelerden , faktör açığı bulunan ülkelere doğru hareketlenme yaratarak üretim tekniklerinde gelişme sağlayacaktır. Bu işbirliği çerçevesinde serbest bölgelerin ve limanların, ortak yatırımlar sonucu, büyük ölçekli işletmelerin kurulması ve geliştirilmesi, sınır ve kıyı ticaretinin geliştirilmesi, üye ülkelerde ticaret hacmini arttıracaktır. Böylece, mevcut işletmelerin reorganizasyonu ve ortak yatırımlar sonucu, kurulacak büyük işletmelerin üretim özellikleri nedeniyle rasyonel üretim sağlanacağından, üretilen malın maliyetinde ucuzlama görülecektir. Bu nedenle, ülkelerin daha önce pahalı olarak ithal ettikleri malları üye ülkelere daha ucuza ithal edebilmeleri mümkün olacaktır. Bu durumda ise, ticaret hadlerinin üye ülkeler lehine çevirileceği görülecektir.

E- Yatırımlar Üzerine Etkisi

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, üye ülkeler arasında ,başta altyapı yatırımları olmak üzere, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurulması ve desteklenmesi, ortak yatırımların artırılması, sermaye akımını ve çeşitli sanayi işbirliği türlerini teşvik edecek koşulların sağlanması ve bu çerçevede çifte vergilendirmenin önlenmesi ile yatırımların teşvik ve korunmasına ilişkin anlaşmaların yerine getirilmesi gibi, işbirliği alanlarını kapsamaktadır¹.

Bu işbirliğine üye ülkeler, gerek doğal kaynakları gerekse üretim olanakları itibariyle, yeni yatırımlar için uygun koşullara sahip bulunmaktadır.

KEİB'e üye 6 BDT ülkesi (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Rusya Federasyonu, Ukrayna), Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'ta merkezi planlı ekonomi altında altyapı ve prodüktif yatırımla devlet tarafından yapılmaktaydı. Bu ülkelerde, piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde, özelleştirme ve yabancı sermayeyi özendirme çerçevesinde kanunlar çıkarılmakta ve uygulamaya konulmaktadır. Çıkarılan bu kanunlar sonucunda, devletten çok yatırımların yerli ve yabancı özel sektör

¹KEİB hakkında özet bilgiler, DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RAPORU, 5 Aralık 1991

müteşebbislerinin yapması özendirilmek istenmektedir. Bu amaçla, çeşitli teşvikler sağlandığı görülmektedir. Bu nedenle, bu ülkelerde %100 yabancı sermayeli işletmeler kurulabileceği gibi, ortaklık payı %50'ye varan ortak yatırımlara da gidilmektedir. Ayrıca, bu işletmelerin faaliyete geçmesiyle sağlanacak kar yurt dışına %100 lere varan oranda transfer edilebilmektedir. Ancak, bu ülkelerde yeni yatırımcıların yatırım yapma kararını engelleyen, başta altyapı olmak üzere sorunların çözümünde KEİB anlaşmasının önemli rolü olabilecektir.

KEİB çerçevesinde, üye devletler ve özel sektörler düzeyinde geliştirilebilecek altyapı yatırımları, prodüktif yerli ve yabancı yatırımları uyarabileceği gibi, orta ve küçük ölçekli işletme yatırımlarının desteklenmesi, ortak yatırımlar sonucu oluşturulacak büyük ölçekli işletmeler bölge ülkelerindeki yatırım düzeyini arttıracaktır.

KEİB'e üye, Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerin paralarının konvertibl ve istikrarlı olmaması nedeniyle, önemli ölçüde finansman güçlükleriyle karşılaştıkları görülmektedir. Bu durum, yatırımları etkilemektedir. Özellikle KEİB çerçevesinde kurulacak, Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası, Batılı ülkelere önemli ölçüde kredi sağlayabileceği gibi, uluslararası finans kuruluşlarına kredi temin edilebilmesinde kolaylıklar sağlayacağı görülebilir. Bu durum, yatırımları etkileyerek arttırabilir.

Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan dışındaki diğer ülkelerde tüketim malları üretiminin yetersizliği nedeniyle, tüketim mallarına karşı aşırı talep olduğu bilinmektedir. KEİB çerçevesinde, bu ülkelere yönelik tüketim malları sanayi yatırımlarında, artış görüleceği beklenmektedir.

Sonuç olarak, bu işbirliğinin üye ülkeler arasında özel sektör yatırımlarını özendirerek, yatırımların artmasında önemli rol oynayacağı söylenebilir.

F- Prodüktivite zerine Etkisi

KEİB'e ye ülkelerin, bu işbirliği ile oluşacak pazarda yer alabilmeleri ve dünya ülkeleri ile rekabet edebilmeleri, mevcut üretim tekniklerini geliştirmeleri ve prodktivitelerini (verimliliklerini) artırmaları ile mümkün olabilir.

Türkiye ve Yunanistan dışındaki ye ülkelerdeki mevcut sanayi dallarında, üretim tekniklerinin geri kalması nedeniyle düşük kalitede verimsiz üretim yapıldığı bir gerçektir. Türkiye ve Yunanistan'da ise bazı üretim dallarında (Tüketim malları üretimi) retim tekniklerinin ileri oluşu sebebiyle, önemli lęde prodüktivite artışı sağlandığı görülmektedir.

Karadeniz Ekonomik işbirliği, ye ülkeler arasındaki mevcut işletmelerin reorganizasyonu, özel sektöre yönelik orta ve küçük lęekli işletmelerin desteklenmesi, yabancı sermayeli yatırımların özendirilmesi, ortak yatırımlar sonucu, büyük lęekli işletmelerin kurulması gibi, birçk faaliyet alanların kapsamaktadır. Bu durum prodüktiviteyi kuşkusuz arttırılabilecektir. Çünkü, bu işbirliği çerçevesinde kurulacak ve geliştirilecek bu faaliyet alanları üretimde maliyetleri düşürebileceği gibi içsel tasarruflar yaratarak prodüktivite artışı sağlayabilecektir.

KEİB ile ye ülkelerde, yabancı sermayeli işletmelerin kurulması, müteşebbis, nitelikli işgücü, teknoloji gibi faktörleri beraberinde getireceğinden, hem kendi üretiminde prodüktivite artışı sağlayacak hem de çevresindeki işletmeleri etkileyerek onlarında prodktivitelerini arttırılabilecektir.

KEİB uzun vadede ye ülkeler arasında teknoloji, sermaye, işgücü, müteşebbis gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayarak, ülkeler arasındaki faktör eşitsizliğini giderecek koşulları oluşturma amacını taşımaktadır. Bu durum, ye ülkeler arasında üretim faktörleri eşitsizliğini azaltacağından, üretimde rasyonalizasyon sağlanarak prodüktivite artışı görülecektir.

G- Fiyat Hareketleri Üzerine Etkisi

KEİB çerçevesinde, ülkelerin mevzuatlarının uyumlaştırılması ve ticari engellerin kaldırılması sonucu ülkeler arasında ticaret hacmi artabilir ve ticaret hadleri bu ülkeler lehine gelişebilir. Bunun sonucunda, üye ülkelerde kıt ve pahalı olan bir mal bolluğa ucuz layabilir veya bol ve ucuz olan bir mal dış ticarete konu olacağından pahalılaşabilir. Bu durum, üye ülkelerde fiyatları etkileyerek, fiyat farklılıklarını azaltabilir. Örneğin, KEİB'e üye, Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde tüketim mallarına büyük ihtiyaç bulunmaktadır. Tüketim malları üretimi yönünden Türkiye ve Yunanistan'ın ise, gelişmiş düzeyde bulunduğu bilinmektedir. KEİB sonucunda, Türkiye ve Yunanistan'dan bu ülkelere tüketim malları ihracatında önemli artışlar görülecektir. Daha önce bu ülkelerde kıt olan tüketim malları, dış ticaret yoluyla bolluğa ucuzlayabilecek, Türkiye ve Yunanistan'da ise tüketim malları dış ticarete konu olacağından iç piyasada bu malların fiyatlarında artış görülecektir. Böylece, fiyat hareketleri ithal malları lehine, ihracat malları aleyhine gelişecektir.

KEİB'e üye Türkiye ve Yunanistan dışındaki 9 ülkede piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde oluşan, arz-talep dengesizliği sonucu, enflasyon oranının %60 lardan %450 lere kadar değişiklik gösterdiği gözlenmektedir. Piyasa ekonomisine geçiş süreci içinde, devletin kısa vadede mallar üzerindeki sübvansiyonları ve fiyatlara müdahaleyi kaldıracağı düşünülürse malların fiyatları artmaya devam edeceği görülecektir. Ayrıca, bu ülkelerde mal fiyatlarındaki artış karşısında, aynı oranda olmasa bile ücret gelirlerinin arttırılacağı beklenmektedir. Bu durum enflasyon oranını arttıracaktır.

Bu nedenle, bu ülkelerde fiyat artışlarını dizginlemek için kısa vadede mevcut kapasite ile üretimi ve ithalat arttırıcı politikalar uygulanabilir. Uzun vadede ise, bu ülkelerde yeni tesislerin ve mevcut işletmelerin reorganizasyonu sağlanacağından, büyük oranda fiyat ayarlamalarına gidilmeyecektir. Daha istikrarlı bir fiyat seviyesi ve fiyat hareketlerinin daha dengeli olması beklenecektir.

KEİB'e üye BDT ülkeleri, kendi milli paralarını tedavüle çıkarmadığı için, Rus rublesinin ortak para birimi olarak kullanılması

nedeniyle, enflasyonun ithal edimesi sözkonusudur. Çünkü, bu ülkelerin uzun vadede kendi para sistemlerini ve politikalarını geliştirmeleri veya Rus rublesinin istikrar kazanması bu sakıncayı azaltabilir.

KEİB çerçevesinde, üye ülkelerin birbirleri ile işbirliğine gitmeleri sonucunda, ülkeler arası yatırımların artması mevcut işletmelerin reorganizasyonu sonucunda üretimin artacağı görülecektir. Üye ülkeler arasında, mal üretiminin artması fiyatları ucuzlatacaktır. Ayrıca, bu işbirliği ile üretim faktörleri dolaşımının sağlanması, üye ülkelerdeki faktör eşitsizliğini azaltabilir ve faktör fiyatları arasındaki farkları giderebilir.

II- KEİB'İN BAŞARISINI ENGELLEYEBİLECEK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, uzun vadede üye ülkelerin ekonomik potansiyellerini harekete geçirerek refahı arttırıcı yönde etki yaratacağı beklenmektedir. KEİB'e üye ülkelerin içinde buldukları mevcut koşullar itibariyle, kısa vadede bir takım sorunlarla karşılaşacakları tahmin edilmektedir. Bu sorunlar siyasi, sosyal, mevzuat, bürokrasi, altyapı, finansman, teknoloji, eğitim, çevre v.b. ile ilgili olabilir. Bu gibi sorunlar, KEİB'nin başarısını kısa vadede engelleyebilir

A- Siyasi Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Siyasi Sorunlar

KEİB'e üye ülkelerin, içinde buldukları koşullar itibariyle, iç ve dış siyasi sorunlarla karşı karşıya buldukları görülmektedir. Yunanistan ve Türkiye dışındaki üye ülkelerde, merkezi planlı ekonomiden, piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde, siyasi değişim yaşanmaktadır. Bunun yanında, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Karabağ nedeniyle, sıcak savaşın devam etmesi, Gürcistan ile Abazha Özerk Bölgesi ve Güney Osetya'nın, Kuzey Osetya ile

birleşmek istemesinin getirdiği iç çatışmalar, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ile Moldavya arasında Trans-Dinyeper sorunu ve aynı zamanda, Moldavya'nın etnik olarak Romen asıllı olması nedeniyle Romanya ile birleşmek istemesinin, bu ülkeye karşı siyasi gerginlik yaratması, Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasında Karadeniz filosunu paylaşma sorunu ve Kırım anlaşmazlığı nedeniyle oluşan siyasi sorunlar, Türkiye ile Yunanistan arasında yıllardır süregelen Kıbrıs ve Ege kıta sahanlığı nedeniyle oluşan siyasi soğukluk, yine Türkiye ile Bulgaristan arasında daha önce meydana gelen Türk azınlığa uygulanan asimilasyon (soykırım) politikası sonucu, siyasi gerginlik yaşanmış olmasına rağmen, bu sorunun tam olarak çözümlenmemesi gibi birçok sorun bulunmakta ve yaşanmaktadır.

2- Çözüm Önerileri

KEİB'e üye ülkelerde, iç ve dış bir takım sorunlar yukarıda sıralanmıştır. Bu sorunların çözümlenmesinde bir kurumsal yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle, KEİB çerçevesinde, savunma ve dışişleri bakanları düzeyinde Karadeniz Güvenlik Konseyi kurulabilir. KEİB'in faaliyete geçmesi, siyasi sorunların çözümlenmesine bağlı olacağından, bu konseyin bir an önce kurulması gerekmektedir. Ayrıca, bu konseyin alt birimleri olarak bakan yardımcıları ve uzmanlar düzeyinde komiteler oluşturulmalıdır. Bu komiteler, üye ülkeler arasında faaliyetlerde bulunarak siyasi sorunların çözümlenmesinde önemli rol oynayabilirler.

B- Sosyal Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Sosyal Sorunlar

KEİB'de karşılaşılabilecek en önemli sorunlardan birinide, sosyal sorunlar oluşturmaktadır. Türkiye ve Yunanistan dışındaki KEİB'e üye ülkelerde, daha önce Merkezi planlı ekonomi altında malların fiyatları üzerinde, devletin sağlamış olduğu sübvansiyonların ve fiyat artışlarına karşı müdahalesinin kalkacağı düşünülürse, bu durumun gelir dengesizliğine yol açacağı görülebileceği gibi, halkın gelirini de önemli düşüşlere neden olabilir. Bundan en çok etkilenen kesim ise, dar gelirli olanlar olacaktır.

KEİB sonucunda, Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde kısa vadede de olsa işsizlik artışı beklenmektedir. Çünkü bu ülkelerin mevcut işletmelerinde, üretim tekniklerinin geri, üretim maliyetlerinin yüksek ve aşırı istihdamın bulunduğu bilinmektedir.

Bu ülkelerin işbirliği sonucunda, KEİB pazarında ve dünya pazarlarında yer alabilmeleri, mevcut teknolojilerini geliştirmelerine bağlıdır. Bu durumda, kısa vade de önemli oranda işsizliği arttıracığı söylenebilir .

KEİB çerçevesinde, üye ülkeler arasında sosyal ve kültürel faaliyetlerin artacağı görülecektir. Bu faaliyetlerin (müzik, spor gibi) olumlu etkileri olabileceği gibi, başta uyuşturucu olmak üzere diğer olumsuz etkileri de görülebilir.

Diğer taraftan, KEİB'e üye Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde, ücretleri 10-60 dolar arasında bulunduğu görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan'da ise ücretlerin bu ülkelere göre çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu işbirliği sonucunda, diğer ülkelerde işsizliğin artacağı düşünülürse bu durum, kısa vadede Türkiye ve Yunanistan'a işgücü göçünü artırarak önemli sorunlar doğurabilir.

2- Çözüm Önerileri

KEİB'e üye, Türkiye ve Yunanistan'ın dışındaki ülkelerde, görülebilecek fiyat artışlarına karşı kısa vade de devlet tarafından belirli kesimlerin, özellikle dar gelirlilerin korunması gerekmektedir.

Ayrıca, bu ülkelerde işsizliğin azaltılabilmesi ancak yeni iş sahalarının açılması ile mümkün olabilir. KEİB çerçevesinde, kısa vade de işsizlik artışı görülsede, uzun vadede devlet ve özel sektör yatırımları artacağından, işsizliğin azaltılmasında önemli rolü olacağı görülecektir.

Bu işbirliği sonucunda, üye ülkelerde, sosyal ve kültürel faaliyetler sonucu, meydana gelebilecek olumsuz etkilerin önlenmesinde, üye ülkelerin alacakları ortak tedbirlerin önemli etkisi olacağı muhtemeldir.

KEİB'ne üye ülkelerde, ücret farklılıkları sonucu oluşabilecek işgücü göçünün önlenmesi için kısa vade de tedbirler alınması gerekmektedir. Bu tedbirler işgücü göçünü önleyici vize uygulaması olabileceği gibi, bu konuda mevzuatların çıkarılmasında gerekebilir.

C- Mevzuatla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Mevzuatla ilgili Sorunlar

Türkiye ve Yunanistan dışındaki KEİB'e üye ülkelerde, merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde, yatırım, sermaye, dış ticaret, kambiyo gibi konularda yasal düzenlemelere gidilmektedir. Bu ülkeler ekonomilerini dışa açmak, üretimlerini arttırmak, yabancı sermayeyi ülkelerine çekmek ve ekonomilerini yeniden canlandırmak üzere, yasal mevzuatlarında köklü değişiklikler yapmaya başlamışlardır. Ancak, bu mevzuatların hazırlanması, yürürlüğe girmesi ve uygulanması belirli bir süreyi gerektirmektedir. Bu durum, KEİB'in işlerliğini kısa vadede engelleyebilir.

2- Çözüm önerileri

Karadeniz Ekonomik İşbirliği sonucunda, üye ülkeler arasında mevzuatların bir an önce hazırlanması ve uygulamaya sokulması gerekmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde, diğer ülkeler mevzuat konusunda deneyimi olan Türkiye ve Yunanistan ile işbirliğine gidilerek mevzuatların bir an önce oluşturulması ve uygulamaya geçirilmesi sağlanabilir.

D-Bürokratik Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1-Bürokratik sorunlar

KEİB'e üye, Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde karar alma sürecinin merkezcil bir yapıya sahip olması sebebiyle, karar alma ile

uygulama arasında önemli gecikmeler bulunmaktadır. Bu durum siyasi ve ekonomik bir çok kararların uygulanmasını geciktirmektedir.

Bundan dolayı, bu ülkelerin piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde, karar alma mekanizmasını oluşturan kurum ve kuruluşlarda reformlara gitme sorunu ile karşı karşıya buldukları görülmektedir.

2-Çözüm önerileri

KEİB çerçevesinde, üye ülkelerin Kurum ve Kuruluşları arasında işbirliği sonucunda, bürokratik sorunlar azaltılabilir. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan'ın kurum ve kuruluşlarında önemli gelişmeler sağlayarak, batı ülkeleri standartlarında faaliyet gösterdikleri bilinmektedir.

Bu işbirliği sonucunda, Türkiye ve Yunanistan ile diğer ülkeler arasında, Bakanlıklar, Planlama Kuruluşları, Ticaret ve sanayi Odaları vb. arasında işbirliğine gidilerek bu sorun çözümlenebilir.

E- Altyapı Sorunu ve Çözüm Önerileri

1-Altyapı Sorunu

KEİB üye ülkeler arasında, gerek yatırımların gerekse ticaretin arttırılabilmesi, uluslararası düzeyde hizmet verebilecek altyapının hazırlanması ile mümkün olabilir. Bu işbirliği bölgesinde, limanların ve hava alanlarının ve benzer tesislerin yeterli hizmet verememeleri ve aynı zamanda hizmet verebilecek depo, antrepo, gibi tesislerin oluşturulamaması, serbest bölgelerdeki hizmetlerin yetersizliği, bölgedeki enerji kaynaklarının yeterli kullanılmaması, özellikle Türkiye ve Yunanistan dışındaki ülkelerde telekomünikasyon ağının yetersizliği gibi birçok alt yapı sorunu bulunmaktadır.

Bu durum, bölgedeki yatırım ve ticaretin gelişimini olumsuz yönde etkileyerek, KEİB sonucunda meydana gelebilecek faaliyetleri engelleyebilir.

2- Çözüm Önerileri

KEİB çerçevesinde, yukarıda belirtilen sorunların biran önce çözümlenmesi için, üye ülkeler arasında işbirliği ile devlet ve özel sektör kuruluşları arası ortak yatırımlar sonucu, limanların, hava alanlarının, serbest bölgelerinin, enerji tesislerinin ve haberleşme ağının vb.'nin kurulması, geliştirilmesi ve modernizasyonu sağlanarak, üzerinde her türlü ihtiyacı karşılayacak tesislerin kurulması sağlanabilir.

Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan telekominikasyon alanında, dünya ülkeleri ile rekabet edebilecek düzeyde bulunmaktadır. Türkiye ve Yunanistan ile diğer ülkeler arasında işbirliğine gidilerek, telekominikasyon ağının kurulması ve geliştirilmesi sağlanabilir.

F- Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri

1- Finansman Sorunu

KEİB'e üye, Türkiye ve Yunanistan dışındaki diğer ülkelerde daha önce, merkezi planlı ekonomi politikası altında dış ticaretin karşılıklı ticaret yoluyla veya transfer edilebilir ruble ile yapıldığı bilinmektedir. Bu ülkelerin, piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde paralarının konvertibl olmaması ve dış ticaretin serbest döviz ile yapılması kararının alınmasının, bu ülkelerde önemli ölçüde nakit sıkıntısı yarattığı görülmektedir. Aynı zamanda dış ticaretlerinde de önemli tıkanıklıklarla karşılaştıkları gözlenmektedir.

Bu ülkelerdeki finansman yetersizliğinin bulunması, KEİB sonucu yapılacak faaliyetleri güçleştirebilir ya da engelleyebilir.

2- Çözüm Önerileri

KEİB ile yapılacak olan hükümetler ve özel sektörler arası yatırımların ve ticaretin finansmanında karşılaşılabilecek güçlükleri

azaltmak için Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası'nın biran önce kurulması gerekmektedir. Kurulacak bu bankanın, bu işbirliği çerçevesinde en önemli işlevi hem bölge içi ticaret ve yatırımları hem de bölge dışındaki ülkelerle yapacağı ticaretin finansmanını sağlayacak nitelikte olması gerekir.

Ayrıca, bu bankanın KEİB çerçevesinde fon fazlası bulunan uluslararası piyasalardan bölge ihtiyaçlarının karşılanması için sermaye sağlanması ve uzun vadeli kaynak sağlamak yönünde faaliyetleri bulunmalıdır.

Bunun yanında, fon fazlası bulunan üye ülkelerden fon açığı bulunan üye ülkelere doğru, belirli faiz karşılığında finansman sağlayacak Karadeniz Ödemeler Birliği kurulabilir. Bu birlik üye ülkelerin ödemeler dengesi açıklarının giderilmesinde önemli rol oynayabilir. 1958 yılında OECD çerçevesinde kurulan çok taraflı ödemeler birliği, üye ülkelerin ödemeler dengesi açıklarının giderilmesinde önemli yararları olduğu bilinmektedir.

KEİB çerçevesinde, kısa vadede Yap-İşlet-Devret modelinin teşvik edilmesi ve işletmelerde kiralama yönteminin yaygınlaştırılması daha az finansman kaynağı gerektirdiğinden, yatırımların gelişmesinde önemli rol oynayabileceği söylenebilir.

G- Teknoloji Sorunu ve Çözüm Önerileri

1-Teknoloji Sorunu

KEİB üye ülkelerin, birbirleri ve dünya pazarları ile rekabet edebilmelerini belirleyen en önemli değişkenlerden biride teknolojidir.

Türkiye ve Yunanistan dışındaki, KEİB'e üye dokuz ülkenin üretiminde ağır ve ara malları sanayinin önemli bir yeri olmasına rağmen, bu üretim dallarında teknolojik bakımdan geri üretim teknikleri kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle, üretim özelliklerinde yüksek maliyet, kalite düşüklüğü ve standardizasyon

yetersizliği vb. sorunlarla karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda, tüketim malları sanayileride yetersiz bulunmaktadır. Bu durum bu ülkelerin KEİB ve dünya pazarında yer alabilmelerini ve rekabet edebilmelerini güçleştiren önemli sorunları oluşturmaktadır.

2-Çözüm Önerileri

KEİB'nin en önemli amaçlarından biri de, üye ülkeler arasında teknoloji transferinin sağlanmasıdır. Bu işbirliği sonucu ülkeler, üretim dallarında teknolojilerini değiştirebilirler.

Türkiye ve Yunanistan'ın ise bazı üretim dallarında önemli gelişmeler sağladıkları, özellikle tüketim malları üretiminde dünya ülkeleri ile rekabet edebilecek teknolojiye sahip oldukları bilinmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde, Türkiye ve Yunanistan'dan diğer ülkelere özellikle tüketim malları sanayii dalında teknoloji transferi sağlanabilir.

Ayrıca, üye ülkeler arasında araştırma-geliştirme faaliyetlerine önemli oranda kaynak sağlanarak, teknoloji geliştirme yoluna gidilebilir.

H- Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri

1-Eğitim Sorunu

KEİB üye ülkelerin karşılaşabileceği bir diğer sorunuda eğitim oluşturmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan dışındaki üye ülkelerde, fen ve teknik bilimlere gerekli önem verilmiş olmasına rağmen, piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getiren sosyal bilimlere gerekli önemin verilmediği bir gerçektir.

Bu ülkelerde, uluslararası faaliyet gösterebilecek dış ticaret, bankacılık, işletmecilik, yöneticilik, muhasebe gibi dallarda yetişmiş insan gücünün bulunmadığı bilinmektedir. Bu durum KEİB'nin bölge ülkelerinde faaliyete geçirilmesini engelleyecektir.

2-Çözüm Önerileri

KEİB ülkeleri arasında sosyal bilimler alanında ileri düzeyde bulunan, Türkiye ve Yunanistan'ın dış ticaret, bankacılık, işletmecilik gibi dallarda uluslararası deneyime sahip olduğu bilinmektedir. Bu işbirliği sonucunda, diğer ülkelerden Türkiye ve Yunanistan'a bu konularda çalışan işgücü gönderilerek, çeşitli konferanslar ve mesleki eğitim sonucu yetiştirilmeleri sağlanabilir. Bunun yanında Üniversitelerarası işbirliği sağlanarak üye ülkeler arasında öğrenci transferi gerçekleştirilebilir.

Ayrıca KEİB sonucunda, Karadeniz Bölgesi Üniversitesi kurulabilir. Üye ülke insanlarına eğitim verecek düzeyde olabilecek, bu üniversite bölge insanının birbirlerinin tanımalarında da önemli katkı sağlayabilir.

1- Çevre Sorunu ve Çözüm Önerileri

1-Çevre Sorunu

Karadenizi çevreleyen bölge ülkelerinde ve bu denize dökülen Don, Tuna, Dinyeper, Dinyester gibi nehirler üzerinde bulunan işletmelere ait atıklar Karadeniz'e boşaldığı gibi, bu işletmelerde üretim tekniklerinin geri olması çevreyi önemli oranda kirletmektedir. Bunun sonucunda Karadenizde bulunan deniz canlılarının gün geçtikçe azaldığı, hava kirliliğinin arttığı görülmektedir. Ayrıca bu bölge ülkelerinde bulunan nükleer enerji santralleri çevreyi önemli ölçüde tehdit etmektedir.

Bu tür çevre sorunları, KEİB'in çalışmasını kısa vadede engelleyebilecek önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır.

2-Çözüm Önerileri

KEİB sonucu genel olarak Karadenizde çevrenin ve biyolojik kaynakların korunması ve iyileştirilmesine yönelik ortak projeler teşvik edilebilir. Bunun için, çevre bakanları düzeyinde çevre komiteleri kurulabilir. Bu komiteler çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için faaliyette bulunabilirler.

Ayrıca, üye ülkeler arasında çevre konusunda panellerin düzenlenmesi, basın ve yayın organlarının bu konuda yayınlarının arttırılması önemli etkiler yaratabilir.

J- Diğer Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1-Diğer Sorunlar

KEİB'de yukarıda sıralanan sorunlar dışında, daha birçok sorunla karşılaşılacağı muhtemeldir.

Bu işbirliği çerçevesinde, üye ülkeler arasında bir sekreteryanın kurulmasından bahsedilmiş olmasına rağmen, bu sekreteryanın kurulması konusunda herhangi bir sürenin ve çalışmanın bulunmadığı görülmektedir.

Ayrıca bu işbirliği sonucunda, hangi sektörlerin geliştirilmesine öncelik tanınacağı konusunda herhangi bir süre mevcut değildir.

Bunun yanında, Karadeniz çevresi turizm potansiyeli yönünden elverişli olmasına rağmen, turizm talebini karşılayacak tesislerin ve hizmetlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durum, bölge ülkelerinde turizmin gelişmesini engellemektedir.

2-Çözüm Önerileri

KEİB'e üye ülkelerin kısa sürede toplanarak, KEİB sekreteryanının kurulmasının ve faaliyet alanının belirlenmesinin sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca, bu işbirliği çerçevesinde kurulacak, sekretaryanın öncelikli sektör yatırımlarını, önceliklerine göre prosedüre bağlaması gerekmektedir.

Aynı zamanda bu işbirliği, Karadenizde turizm potansiyelini canlandırarak ve geliştirecek, turizm bakanları düzeyinde, komitelerin oluşturulması gerekmektedir. Bu komiteler Karadeniz çevresinde turizm yatırımlarını arttırıcı ve özendirici tedbirler olarak çalışmalarını bu yönde sürdürmeleri, turizmi geliştirebilir.

SONUÇ

Karedeniz Ekonomik İşbirliğine üye 11 ülke, coğrafi konumu, yaklaşık 350 milyon'luk nüfusu ve 19.177.469 km²'lik yüzölçümü itibari ile büyük bir doğal ve beşeri faktör donanımı zenginliğine sahiptir. Aynı zamanda, bu ülkelerin üretim faktörlerinin ve üretim özelliklerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmaları nedeniyle, belirli bazı sektörlerde birbirlerine göre avantajlı oldukları görülmektedir.

Bu işbirliği çerçevesinde, üye ülkelerin KEİB ve dünya pazarında rekabet edebilmelerinin ancak, dünya standartlarında ve kalitesinde, üretim yapılarıyla mümkün görüldüğü vurgulanmaktadır. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan dışındaki üye ülkelerin mevcut üretiminin yapısının genellikle ağır ve ara malları sanayiinden oluşması ve üretim tekniklerin geri kalması nedeniyle, üretimde rasyonalizasyondan uzak, üretim kalitesinde ve standardında yetersizlik gibi bir çok sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Ayrıca, tüketim malları sanayilerinde üretim ve arzın yetersiz olmasının, bu ülkelerde tüketim mallarına karşı aşırı talep yarattığı izlenmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın ise, tüketim malları sanayilerini geliştirdikleri ve bu ürünlerin üretiminde dünya ülkeleri ile rekabet edebilecek düzeyde buldukları bilinmektedir. Bu nedenle, diğer ülkelerin KEİB sonucunda uzun vadede mevcut üretim yapılarını değiştirecekleri ve teknolojilerini geliştirecekleri düşünülürse, kısa vadede KEİB'in Türkiye ve Yunanistan'ın özellikle tüketim malı ihracatını arttırıcı bir etki yapması beklenmektedir.

KEİB'ne üye, ülkelerin, gerek doğal kaynakları gerekse ekonomik özellikleri birbirlerinde bizzat veya üçüncü ülkelerle birlikte yatırım yapılması arzusunu teşvik edici bir etki yaratmaktadır.

Bu işbirliğinin bir diğer amacı olan devlet ve özel sektörler arasında ortak yatırımların özendirilmesi, bölge ülkelerinde büyük çaplı yatırımların yapılabilirlik şansını arttırmaktadır.

Ancak, KEİB'e üye ülkelerde finansman yetersizliği bulunması nedeniyle, öncelikle bu bölgeye finansman sağlayacak Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankasının kurulması ve bölge ülkeleri arasında, fon fazlası bulunan ülkelere fon açığı bulunan ülkelere doğru belirli bir faiz karşılığında fon hareketinin sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla geçmişte kurulmuş Avrupa Ödemeler Birliğinin bir benzeri niteliğinde, Karadeniz Ödemeler Birliğinin biran önce kurulması gerekmektedir.

Ayrıca, bu bölgede yapılacak yatırımlar için uluslararası piyasalardan kredi sağlanması, yap-işlet-devret modelinin özendirilmesi ve işletmelerde sermayenin kiralanması yönteminin kullanılması gibi politikalar, finansman güçlüklerinin ortadan kaldırılıp yatırımların arttırılmasında önemli rol oynayabilir.

KEİB'in, üye ülkelerin istihdam düzeyleri üzerinde de hem olumlu hemde olumsuz etkileri görüleceği muhtemeldir. Bu işbirliği ve piyasa ekonomisine geçiş süreci çerçevesinde, istihdam fazlası mevcut işletmelerin reorganizasyonu sonucu, kısa vadede önemli oranda işsiz nüfusun doğması beklenmektedir. Ancak, üye ülkelerde önemli ölçüde yerli ve yabancı sermayeli yatırımların gerçekleştirilmesinin, uzun vadede istihdam düzeyini potansiyel olarak arttıracığı söylenebilir.

Türkiye ve Yunanistan dışındaki diğer ülkelerde, fiyatların bazı mallarda devlet müdahalesi olmaksızın piyasa şartlarına göre düzenlenmesi sonucunda, enflasyonun ilk aşamada % 60'lardan % 450'lere kadar değişiklik gösterdiği görülmektedir. Devlet sübvansiyonlarının kaldırılması politikasının yakın gelecekte de sürdürüleceği düşünülürse, bu durumun fiyat yükselişleri sonucu,

halkın gelir düzeyi üzerinde de dengesizlikler yaratarak, gelir farklılıklarını arttıracığı söylenebilir. Bu nedenle devletin özellikle dar gelirliileri koruyucu yönde tedbirler alması kaçınılmaz olacaktır.

Bunun yanında, bu ülkelerde yaşanan iç ve dış siyasi sorunlar, mevzuatların piyasa ekonomisine göre düzenlenmesi ve uygulanması arasındaki zaman sorunu, kurum ve kuruluşların piyasa ekonomisine yönelik yeniden yapılanması çalışmalarını sırasında karşılaşılan bürokratik sorunlar, başta telekominikasyon olmak üzere görülebilecek altyapı yetersizliği sorunları, yatırımlarda ve dış ticarete karşılaşılan finansman sorunu, üretim tekniklerinin geriliği nedeniyle karşılaşılan teknoloji sorunu gibi kısa vadede karşılaşılabilecek daha birçok sorun bulunmaktadır.

Bu sorunların biran önce çözümlenebilmesi için, üye ülkelerin KEİB çerçevesinde, kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak ve çalışma takvimi oluşturup izleyecek bir daimi sekreteryanın, biran önce kurulması ve faaliyete geçilmesi gerekmektedir. Bu sekreteryanın, üye ülkeler arasında özellikle kısa vadeli sorunların çözümlenmesinde etkili olacağı ve üye ülke ekonomilerine canlılık getireceği görülecektir.

Sonuç olarak KEİB, üye ülkeler arasında sorunların çözümlenmesinde önemli katkılarda bulunabileceği gibi, aynı zamanda bölge ülkelerindeki ekonomik potansiyelleri harekete geçirerek, refah artışı sağlayacaktır. Bu nedenle, KEİB'in üye ülkelerin dünya ülkeleri ile entegrasyonunu kolaylaştırıcı nitelikte bölgesel bir işbirliği hareketi olduğu söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar

- ALKİN, Erdoğan : Uluslararası Ekonomik Birleşmeler, İstanbul, 1978.
- AYDIN, Nurhan : İşletmelerin Birleşmelerinde Finansal Analiz, TOBB. Ya. No. 150, Ankara, 1990. ✓
- BALASSA, Bela : The Theory Of Economic Integration, Printed in Great, Britain by Compton Ltd., London, 1973. ✓
- DİRİMTEKİN, Halil : Türkiye Ekonomisi, İstanbul, 1987. ✓
- GÖKDERE, Ahmet : Az gelişmiş Ülkelerarası Ekonomik Birleşmeler, A.Ü.H.F., Ya. No. 248, Ankara, 1969. ✓
- HAN, Ergül : Az gelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi, Kütahya, 1991. ✓
- SAĞLAM, Dündar : Türkiye Ekonomisi, Ana. Üni., Açık Öğ. Fak. Ya. No. 43, Eskişehir, 1990. ✓
- KARLUK, S. Rıdvan : Uluslararası Ekonomi, B.3, İstanbul, 1991. ✓
- KARLUK, S. Rıdvan : Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, İstanbul, 1990. ✓
- MANİSALI, Erol : Uluslararası Ekonomi, İstanbul, 1973. ✓

- OĞUZ, Orhan : Genel İktisat Teorisi, Eskişehir, 1968. ✓
- SCITOWSKY, Tibor : Economic Theory of Western European Integration, London, 1958.
- SEYİTOĞLU, Halil : Uluslararası İktisat, İstanbul, 1990. ✓
- TINBERGEN, Jan : International Economic Integration, Elsevier Publishing Co., Amsterdam, 1965. ✓
- ÜSTÜNEL, Besim : Milletlerarası İktisadi Birleşmeler Teorisi, Ankara, 1960. ✓
- VINER, Jacop : The Customs Union Ussue, Newyork, 1950. ✓
- : USSR-1990, Novosti Ares Agency Publishing/ House, Moscow, 1990

Makaleler

- AKTEPE, Eyyüp : "Ekonomik Entegrasyon Teorisine Genel Bir Bakış", ULUSLARARASI SEMPOZYUM, Erzurum, Eylül-1991. ✓
- CİNGİ, Selçuk : "Bölgesel Birleşmelerde Başarısızlık Nedenleri", EKONOMİDE ANKARA DERGİSİ, Ankara, (Kasım, Aralık-1990) ✓
- ELEKDAĞ, Şükrü : "The Black Sea Economic Cooperation Region Project", TURKEY ECONOMY, Mayıs-1990. ✓
- ELEKDAĞ, Şükrü : "KEİB", Dünya Gazetesi, 3.2.1992. ✓
- DİŞA, Selahattin : "Arnavutluğa Bavul Ticareti Artıyor", Dünya Gazetesi, 7.3.1992. ✓
- : "KEİB İstanbul Deklarasyonunun Tam Metni", Dünya Gazetesi 26.6.1992. ✓

----- : "KEİB Boğaziçi Anlaşması", Dünya Gazetesi, ✓
26.6.1992.

SEYİTOĞLU, Halil : "KEİB Hakkında Düşünceler", ULUSLARARASI
SEMPOZYUM, Erzurum, Eylül-1991.

Raporlar ve Diğerleri

----- : Albania, E.I.U. Country Profile, 1991-92.

----- : Aylık Ekonomik Veriler, İTO, Nisan-1992. ✓

----- : Azerbaycan Ülke Profili, İGEME, 1992. ✓

----- : Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Raporu, TOBB, ✓
1992.

----- : Başlıca Ekonomik Göstergeler, HDTM, 1991. ✓

----- : BDT ve Baltık Cumhuriyetleri, İGEME, Nisan-1992¹

BASTIRMACI, Atilla

-TURAN, Fatih : Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Dış Ticaret ve ✓
Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Yasal
Düzenlemeler, HDTM, Aralık-1991.

----- : BDT Cumhuriyetleri ile İlgili Başlıca Ekonomik ✓
Göstergeler, HDTM, 1992.

----- : BDT Ekonomisinin Cumhuriyetler Bazında
Değerlendirilmesi, DEİK, 1992.

----- : Bulgaristan ile Türkiye Arasında Ekonomik ✓
İşbirliği, İSO, 1991.

----- : Bulgaristan Ülke Profili, İGEME, 1990. ✓

----- : Bulgaristan Yabancı Sermaye Kanunu, Ekonomi ve
Ticari Ateşeliği, 28.1.1992.

- : Bulgaristan, İKV DERGİSİ, S. 85, Mart-1990.
- : "Doğu Bloku Ülkelerinde Yabancı Sermayeye Sağlanan Haklar", EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI, DERGİSİ, İzmir, 1991.
- : Ekonomik Rapor, İTO, 1991. ✓
- ELEKDAĞ, Şükrü : KEİB Raporu, 25.2.1992.
- : Greece, EIU Country Profile, 1991-92.
- : Gürcistan, İTO, Ağustos-1991. ✓
- : KEİB Hakkında Özet Bilgiler, DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RAPORU, 5.12.1991
- ORHON, Osman : Bir Ekonomik Entegrasyon Örneği Olarak KEİB, İTO, Ocak-1992
- : Romanya, DEİK Bülten, Mart/Nisan-1990.
- : Romanya, İGEME, Ülke Profili, 1990. ✓
- : Romanya, İKV Dergisi, S.78, Nisan-1990.
- : Romanya, İTO, Mayıs-1992.
- : Romanya Ülke Raporu, TOBB, 1991. ✓
- : Romanya'nın Yabancı Sermaye Kanunu, Ekonomi ve Ticari Müşavirliği, Şubat-1992.
- SEZER,..Özlenen : Romanya Ülke Etüdü, İTO, 1991.
- : Türkiye'nin Dış Ticaret ve Yatırım Mevzuatı, R.G., T.15. 2. 1984, S. 18313. K.2476.
- : Türkiye, Sovyet Cumhuriyetleri Ekonomik İlişkileri, Türk-Sovyet İş Konseyi, DEİK, Eylül-1991.

- : Türkiye'nin Kambiyo Rejimi, R.G., T. 11. 9. 1989,
K.89/14391.
- : Ukrayna Cumhuriyeti, DEİK Bülten, Nisan-1992.
- YENER, Müjde : Uluslararası Ortak Girişimler ve BDT, İSO, 1992.
- : Yabancı Sermaye Aylık Raporu, DPT, Ocak-1992. ✓
- : Yunanistan, İGEME Raporu, 1991. ✓
- : Yunanistan, İGEME, 1991. ✓
- : Yunanistan, İTO Raporu, Eylül-1991. ✓
- : Yunanistan, EIU Country profile, 1991-92.
- : Yunanistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, TOBB, ✓
Mayıs- 1991.

EK.1

1-Türkiye'nin Yabancı Sermaye, Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı

A-Türkiye'nin Yabancı Sermaye Mevzuatı

1986 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararname ile;

-Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların Türkiye'de yatırım yapmaları, ticari faaliyette bulunmaları, ortaklığa katılmaları, hisse almaları, şube açmaları ve irtibat bürosu kurmaları, ülkenin iktisadi kalkınmasına yararlı olması ve Türk özel sektörüne açık bulunan faaliyet alanında çalışılması kaydıyla serbesttir.

-Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların hissesine tekabül eden kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans teknik yatırım anlaşmaları karşılığında ödenecek paraları, dış kredi, ana para ve faiz ödemelerinin transferi kambiyo rayici üzerinden menşe para olarak mümkün olabilmektedir.

-Dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşların Türkiye'de yatırım yapmak ve ticari faaliyette bulunmak üzere anonim veya limited şirket kurmaları, bu statüdeki mevcut şirketlere ortak olmaları veya şube açmaları hallerinde dışarıda yerleşik kişi ve kuruluş için en az 50.000 ABD \$ tutarında yabancı sermaye getirilmesi şarttır.

B-Türkiye'nin Dış Ticaret Mevzuatı

Türkiye'de dış ticarete 1980'den sonra alınan kararlar ile 1986 yılında kanuni düzenlemelere gidilmiştir.

-İhracatta lisansa tabi malların sayısı azaltılıp, tescil kaldırılmış, ihracatın %5'i veya 40 \$'lık ihracat partileri için yurda ihraç dövizini getirme zorunluluğu Türk parasının değerini koruma mevzuatının uygulanmasına karar verilmiştir.

- İhracatı destekleyici bir fon olan destekleme ve fiyat istikrar fonu kurulmuştur.

-İhracat gelirlerinin Türk lirası karşılığının belli bir yüzdesinin vergiye tabi kurum kazancından indirilmesi öngörülmüştür.

-İhraç edilen ürünlerin üretiminde kullanılan hammadde, yardımcı maddeler ve ambalaj malzemelerinin ithalinde gümrük vergisinden muafiyet sağlanmıştır.

-İhracat kredilerinin kullanımı kolaylaştırılmıştır.

-Sanayi ürünleri ihraç edenlere, FOB. ihracat gelirlerinin belli bir kısmını kendi ithal ihtiyaçları için kullanma hakkı verilmiştir.

-İhracatçıya, tarımsal ürünler ve sanayi ürünleri için değişen oranlarda vergi iadesi imkanı tanınmıştır.

29 aralık 1983 tarihinde yeni ekonomik programın bir parçası olarak uygulamaya konulan 28 sayılı karar ve arkasından bu kararı bütünleştiren ve 7 Temmuz 1984 tarihinde uygulamaya konulan 30 sayılı karar ile Türkiye'de uygulanmakta olan kambiyo rejimi önemli ölçüde liberalleştirilmiştir.

-Yeni rejim ile birlikte genelde döviz ve dış ticaretin idaresi, Başbakanlığa bağlı Hazine ve dDış Ticaret Müsteşarlığı'na bırakılmış ancak kambiyo kontrol yetkileri müsteşarlıkça TC. Merkez Bankası'na devredilerek bu konuda Merkez Bankasının yetkileri arttırılmıştır.

-Ticari bankaların Kambiyo faaliyetleri ile ilgili yetki ve sorumlulukları arttırılmış, kambiyo ile ilgili faaliyet alanları genişletilmiştir.

-Kambiyo rejimi uygulamasına yönelik yeni kararlar ile Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin tespitinde yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. TC. Merkez Bankası'nın 1 Mayıs 1981 tarihinden itibaren uygulamakta olduğu Günlük Kur Politikasına devam edilmiştir. Ticari bankalara da merkez bankasının ilan ettiği kurların

dışında bir kur uygulayabilme imkanı verilerek döviz kuru uygulamasına önemli bir esneklik getirilmiştir. Ticari bankalar merkez bankasının ilan ettiği esas kurun %6'nın üstünde veya altında bir marj içerisinde kur tespiti esası getirilmiştir.

-Mal ve hizmet ihracı ile elde edilen döviz gelirlerinin kullanımı açısından önemli bir kolaylık getirilmiştir. İhracatçı, ihracatı sonucu elde ettiği dövizlerin %80'ini Türk lirasına dönüştürmekle yükümlüdür. Kalan %20 oranındaki dövizler ise ihracatçının tasarrufuna bırakılmış herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

-Yabancıların Türkiye'de yapmış oldukları yatırımları sonucu elde ettikleri karların transferi konusunda ticari bankalar yetkili kılınmıştır.

-HDTM.'dan izin almak koşulu ile Türkiye'deki gerçek ve tüzel kişilere 3 milyon ABD \$'ı karşılığı döviz tutarını geçmeyecek şekilde yurt dışına yatırım yapma imkanı verilmiştir.

-Türkiye'de döviz ithali serbesttir.

-Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmaları, bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarından döviz satın almaları, dövizleri bankalarda açacakları döviz hesaplarında tutmaları, efektif olarak kullanmaları, bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yurt içinde ve yurt dışında tasarruf etmeleri serbesttir.

-Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye'de yapacakları işlemler nedeni ile döviz kabul etmeleri serbesttir.

-Dışarıda yerleşik kişiler; bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarından döviz satın alabilirler.

-Türkiye'de yerleşik kişiler ile dışarıda yerleşik kişilerin, bankalar ve özel finans kurumları vasıtasıyla yurt dışına döviz transfer etmeleri serbesttir.

-Yolcular 5000 ABD \$ veya buna eşit efektifi beraberinde yurt dışına çıkarabilirler.

EK.2

2-Bulgaristan'ın Yabancı Sermaye, Özelleştirme ve Kambiyo Mevzuatı

A-Bulgaristan'ın Yabancı Sermaye Mevzuatı

16 Mayıs 1991'de kabul edilen yabancı sermaye yasası 28/1/1992 tarihinde tekrar düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile, yabancı sermaye katılım miktarındaki sınırlamalar kaldırılarak %100 yabancı mülkiyet ve döviz transferi serbest bırakıldı.

Daha önce yeni oluşturulmuş ve mevcut ortaklıklarda 50.000\$ olan yabancı sermaye katılım oranı kaldırılmıştır. Bulgaristan'da yatırıma gidecek yabancı sermaye sahibi kuruluşların silah, cephane ve askeri teçhizat üretimi ve ticareti, bankacılık, sigortacılık, karasuları, deniz sahası, olağanüstü ekonomik bölgelerde izin almak koşulu ile faaliyette bulunabilirler. Diğer yatırım alanlarında izne gerek bulunmamaktadır.

Yabancı şahıs, ülkede ticari faaliyette bulunabilir, kanunla başka hüküm öngörülmediği takdirde Bulgar vatandaşları ve tüzel kişiler için belirlenen düzenleme çerçevesinde, aynı haklara sahip olarak ticari firmalarda hisse senedi ve pay sahibi olabilir.

Bu kanunda belirtilen durumlar dışında yabancı sermayeli şirket, yabancı sermaye olmayan şirketin sahip olduğu tüm haklara sahiptir. Yabancı yatırımlar yasal garanti altına alınmış ve mahkeme kararı olmadan millileştirilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Yabancı yatırımcılar elde ettikleri döviz cinsinden faiz, karpayı ve diğer gelirlerini serbestçe ülkelerine götürebilmekte, Leva gelirlerini ticari bankalarda dövize çevirebilmektedirler.

Yabancıların bağımsız ekonomik faaliyetlerinden doğan gelirleri, Bulgar firmalarına uygulandığı gibi %40 vergiye tabidir. Ortak yatırım ve yabancı temsilciliklerin şirketteki payları, %49'dan fazla ve 100.000\$'ın üzerinde ise vergi oranı %30 olarak uygulanmaktadır.

Yüksek teknoloji isteyen sektörlerdeki, tarımsal alanlardaki ve gıda sanayi alanındaki yatırımlar, 5 yıl için kar üzerinden alınan vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu sürenin bitiminden sonra serbest bölgelerde kar üzerine %20 vergi yükümlülüğü uygulanmaktadır.

B-Bulgaristan'ın Özelleştirme Mevzuatı

Bulgaristan'da 1991 bütçe kanunu ile, ürün vergisi %14.6, toprak kullanma vergisi %03, kurumlar vergisi %58.5 olarak belirlenmiştir.

Yabancı kişiler sahip oldukları firmaların şubelerini açabilirler. Sınırlı sorumlu şirketlerin tabi olduğu yasalar şubeler içinde geçerlidir. Şube açılabilmesi için yasal zorunluluk olarak en az 20.000\$ yada başka bir döviz kurundan eşit miktarda fon yatırılmalıdır. Eğer, banka şubesi açılacaksa fon miktarı 500.000\$'dır.

Yabancı kişiler hisse senetleri, faizler lisans ve temsilciliklerden elde ettikleri kar paylarından %15 oranında vergi öderler. Kar paylarını ülke içinde tahvil ve senede yatırımlar bu vergiden muaftır.

3-Bulgaristan'ın Kambiyo Mevzuatı

Bulgaristan'da 8 Şubat 1991'de, 15 sayılı kararname ile açıklanan, 13 Şubat 1991'de yürürlüğe giren kur politikasıyla, ABD \$'ının, yurt içinde kullanılma eğilimini sağlayarak ve döviz karaborsasını ortadan kaldırarak, ulusal para Leva'nın konvertibl hale gelmesi için, gerekli koşulları hazırlamak amacıyla.

Ülke genelinde tüm ödemelerin milli para birimi olan Leva ile yapılması Bulgaristan Merkez Bankası ve onun yetkili kılacağı, ticari bankalar ile döviz alıp satmaya yetkili özel firma ve şahıslar vasıtasıyla, döviz alım satım işlemlerinin yapılması esası kabul edilmiştir.

Sabit kur sistemi terk edilerek, uluslararası piyasalarda oluşan döviz-Leva kurunun günlük olarak belirlenmesi görevi Merkez Bankasına verilmiştir.

Döviz alım-satımına yetkili kuruluşların kendi aralarında döviz alım-satımı, yerli şahısların bankalar da döviz veya Leva hesabı açtırabileceği, özel şahısların bankalara yatıracağı bu dövizlerin kaynağının sorulmayacağı, döviz hesabı sahibi kişilerin, hesaplarından istedikleri zaman ve miktarda döviz çekebilecekleri, döviz alımına yetkili kuruluşların gerçek kişi veya firmalara döviz satışı yapabilecekleri yasal olarak kabul edilmiştir.

Yapılan son değişikliklerle, her takvim yılı yaklaşık 10.000 Leva olan yaklaşık 500 ABD \$'ı turistik seyahat dövizini alabileceklerdir. Ülkede yatırım yapan veya ekonomik faaliyette bulunan gerçek ve tüzel yabancı kişiler, kar payı, istimlak bedeli, sabit tesis satış bedeli veya menkul sermaye gelirlerini yurt dışına transfer etmek istediklerinde yetkili kuruluşlardan döviz satın alabileceklerdir. Döviz işlemlerine getirilen yeni uygulama ile birlikte Leva'nın gerçek değeri belirlenmiş, serbest piyasa kuru ile resmi kur arasındaki fark ortadan kaldırılmıştır.

EK-3

3-Romanya'nın Yabancı Sermaye ve Kambiyo Mevzuatı

A-Romanya'nın Yabancı Sermaye Mevzuatı

Romanya'da yabancı sermaye kanunu 3/4/1991 tarih ve 35 sayılı kanun ile yeniden düzenlemeye gidilmiştir

Bu düzenlemelere göre, Romanya'da yabancı sermayenin ülkeye girişi teşvik edilerek, gerek herhangi bir Romen şirketi ile ortak olarak gerekse de %100 yabancı sermaye ile şirket kurulabilmektedir.

Yabancı sermaye sanayinin her alanında, doğal kaynakların araştırılması ve işlenmesi, tarım, altyapı ve haberleşme sivil sanayi ve inşaatlar, bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirme, ticaret, ulaştırma, turizm, bankacılık, sigortacılık, hizmetler sektörlerinde faaliyette bulunabilir. Ancak, savunma sanayi ve çeşitli ateşli silahlar, patlayıcılar ve narkotik ile ilgili yatırımlar, yabancı sermayeye kapalı olan faaliyet alanlarıdır.

Yatırımlarda kullanılacak minimum yabancı sermaye miktarı, aynı ve nakdi olarak 10.000 ABD doları veya eş miktarda diğer konvertibl dövizlerdir.

Romanya'da yabancı sermaye ile kurulacak şirket tipleri, Adi Ortaklık, Komandit şirket, Anonim şirket, Limited şirket şeklinde olabilir. Genellikle tercih edilen şirket tipi Anonim şirket veya Limited şirkettir. Anonim şirket için gerekli minimum sermaye 1.000.000 Ley, Limited şirket için 10.000 Ley'dir. Firmanın sermayesi tarafların anlaşmasına bağlı olarak konvertibl döviz veya Ley cinsinden olabilir. Yabancı sermaye ile kurulan bazı firmalar ihtiyaçları olan hammadde ve diğer girdilerini ithal edebilir veya iç piyasadan karşılayabilir.

Yabancı ortaklı şirketin yaptığı ihracat karşılığı getirdiği dövizlerin %50'si döviz olarak şirkete verilmekte diğer bölümü ise, o andaki cari kurdan Romen parasına çevrilerek şirkete ödenmektedir. Yabancı ortaklar döviz olarak elde ettikleri karların, tamamını yurt dışına transfer edebilmelerine rağmen, ley cinsinden yıllık karlardan sermayelerinin :8-15'ine tekabül eden kısmını, yurt dışına transfer edebilmektedirler.

Romanya'da yabancı sermaye ile ortak kurulan şirketler yıllık %30 vergi ödemekle yükümlüdür. Söz konusu vergi yıllık net kar üzerinden ödenmektedir.

Yabancı sermayeli yatırımlarda kullanılacak her türlü makine ve teçhizatın ithalatı gümrük vergisinden muaftır.

Yatırımlarda kullanılacak hammaddenin ithalatı, projenin başlangıcından itibaren iki yıl süreyle gümrük vergisinden muaftır.

Yabancı sermaye ile elde edilen karlara uygulanacak vergi muafiyetleri sanayi, tarım, inşaat sektörlerindeki yatırımlar üretimin başlamasından itibaren 5 yıl, doğal kaynakların araştırılması, haberleşme, ulaştırma, sektörlerindeki yatırımlar üretimin başlangıcından itibaren 3 yıl, ticaret, bankacılık, sigortacılık ve diğer hizmet sektörleri faaliyete geçtikleri tarihten itibaren 2 yıl vergiden muaftır.

B-Romanya'nın Kambiyo Rejimi

Romanya'da kambiyo rejiminde yapılan düzenlemelerle, Romanya'da ikamet eden gerçek kişiler döviz meblağlar bulundurur ve kullanabilirler. Ticari bankalarda döviz hesabı açabilirler. Ülke dışında kazanılan dövizleri ülke dışındaki bankalarda açacakları hesaplarda tutabilirler.

Romanya'da faaliyet gösteren ve döviz işlemleri yapmağa yetkili kılınan yerli ve yabancı ticari bankalar Romanya'da ikamet etmeyen gerçek ve tüzel kişiler adına döviz hesabı açabilirler. Bu hesaplardaki döviz, hesap sahibinin isteği üzerine ülke dışına banka kanalıyla transfer edilebilir veya Romanya döviz piyasasında Ley karşılığı satılabilir.

Romanya'da tüzel ve gerçek kişiler arasında döviz transferi yasaktır. Ancak Romen tüzel kişileri hesaplarında sadece şirket ortaklarına kar payı ödenmesine yönelik olarak döviz transferi yapılabilir.

Romanya döviz piyasasında tüzel kişilerin döviz alış-veriş işlemlerinde, aracı ticari bankalar ve döviz gışeleri yetkilidir.

Ley'in bozdurma kurları dövizin arz ve talebine ve Merkez Bankası'nın prosedürüne göre tespit edilir.

Romanya'da ikamet eden gerçek kişilerin beraberinde çıkarabilecekleri veya ülkeye getirebilecekleri nakit döviz miktarı 5.000\$'ı aşamaz. Bu miktarın üzerinde olan döviz meblağları ancak banka kanalıyla transfer edilebilir. Gerçek kişiler her çıkışta 5.000 Ley çıkaramaz ve getiremez.

Romen gerçek ve tüzel kişileri mal ve hizmet ihracı ve uluslararası faaliyetleri nedeniyle kaynaklardan elde ettikleri dövizin tamamını kullanma hakkına sahiptir.

EK-4

**4-KEİB'e Üye BDT Ülkeleri İle İlgili Yabancı Sermaye,
Özelleştirme ve Dış Ticaret Mevzuatı**

**A- KEİB'e Üye BDT Ülkeleri ile ilgili Yabancı Sermaye
ve Özelleştirme Mevzuatı**

1991 yılında kabul edilen yabancı sermaye ve özelleştirme yasası ile yerli ve yabancı kişiler BDT'da mülk sahibi olabilecekleri gibi ticari faaliyetlerde de bulunabileceklerdir.

-Yabancı firmalar bu ülkelerde, ortak işletmeler kurabilecekleri gibi %100 yabancı sermayeli şirket kurabilirler.

-Yeni düzenlemelerle yabancılar, BDT'da menkul kıymet yatırımlarında dahil olmak üzere, her şekilde yatırım yapabilirler.

-Yabancı yatırımcılar yeni düzenlemelere göre, karlarını bu ülkelerde kullanabilecekleri gibi yasalara uygun olarak yabancı para cinsinden yurt dışına da transfer edebilirler. Ancak bu transfer işlemi ithalat vergisine tabi olup döviz transferinde %15 oranında bir sermaye gelir vergisi ödenmektedir.

-İşletme kuruluşunda yabancı ortağın payına ilişkin bir limit yoktur. Ancak, vergi muafiyeti elde edilmesinde yabancı ortağın payının %30'un altında veya üstünde olması dikkate alınmaktadır.

Bir ortak işletmede %30 veya daha az paya sahip yabancı yatırımcılar karlarının %22'si oranında %30'dan fazla paya sahip ortaklar ise %30 oranında vergilendirilmektedir.

-BDT'da yabancı sermayeli şirketler veya ortak yatırımlar kara geçtiklerini beyan ettikleri tarihten itibaren, iki yıl vergiden muaf tutulmuşlardır.

-Öte yandan şirket kuruluşunda, şirket türleri itibariyle, limited şirketlerde 50.000 Ruble, Anonim şirketlerde 500.000 Ruble arasında, minimum sermaye şartı bulunmaktadır

B-KEİB'e Üye Ülkelerin Dış Ticaret Mevzuatı

BDT'de 1990 yılı içinde dış ticaret mevzuatında kanuni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda;

İthalata konu olan bir madde, gümrük vergisinden muaf değilse, asgari ve azami gümrük hadlerine tabi olabilmektedir. Esas olarak;

-Gümrük vergisinden muaf olmayan bir madde, sovyet mallarına "en çok kayırılan ülke" statüsünü uygulayan ülkelere ithal edildiği takdirde minimum hadlere, aksi halde maksimum gümrük hadlerine tabi olmaktadır.

-Madde bazında gümrük vergisinden muaf tutulmuş bir mal, ithal edildiği ülkeye veya o ülkenin BDT mallarına tercihli tarife uygulayıp uygulamadığına bakılmaksızın, gümrük vergisi kapsamı dışında tutulmaktadır.

-Gelişme yolundaki ülkeler menşeeeli olan ve bu ülkelere ithal edilen mallar gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır.

-Yabancı menşeeeli olup BDT toprakları üzerinden transit geçen mallar vergiden muaftır.

Yurt dışında bulunan BDT kuruluşlarına ait olup BDT'na ithal edilen malların ithalatında gümrük vergisi alınmamaktadır.

BDT'de advolerem gümrük vergisi sitemi uygulanmakta olup, tahsilat malın CIF bedelinin tesbit edilmiş bir oran üzerinden yapılmaktadır.

1/1/1989'dan geçerli olmak üzere ithal malları için yeni gümrük tarifeleri uygulanmaya başlamıştır. Yeni tarifeler vergileri ortalama 1/3 oranında azaltmaktadır.

EK-5

Yunanistan'ın Dış Ticaret ve Kambiyo Mevzuatı

1/1/1981 tarihinde Yunanistan AT'a tam üye olarak katılmasından sonra giderek ithalat kontrol sistemide basitleştirilmiştir. Ancak, A-B listesi olarak adlandırılan listede yer alan, ülke ihtiyacına göre zaman zaman değiştirilen bir kısım malların ithali kontrollü olarak yapılmakta, bu listeden ithalatta, ihracatçının ithal izni için yetkili bankaya müracaatında ibraz etmek üzere Ticaret ve Sanayi Odaları ilgili komitesinden izin alınması gerekmektedir.

İthalat işlemleri izlenmesi ve denetimi Yunanistan Merkez Bankası ve yetkili aracı bankalarca yapılmaktadır.

Bir kısım ithalat kambiyo kontrolüne tabidir. Bu durumlarda, müracaat formları onay için ticari aracı bankaya verilmektedir.

Ödeme kredi mektubunun açılması, vesaik mukabili ve kredili şekillerde olmaktadır.

Verimli alanlar veya ekonomik kalkınmayı hedef alan alanlarda ithalat müsaadesi doğrudan Ticaret Bakanlığınca sağlanmakta ve bu ithalatta kambiyo kontrolü yapılmaktadır.

Gümrüğe gelen malların fiili ithal süresi 60 gündür. Bazı durumlarda bu süre 120 güne kadar uzatılabilmektedir.

Kambiyo denetimi Merkez Bankası mahiyetinde olan Yunanistan Bankası'nca yürütülmektedir. Ticaret Bakanlığı ithalate ve ihracat politikalarından sorumlu Bakanlıktır.

Dış ticaret işlemlerinde yetkili bankalar bazı durumlarda ithalat işlemlerinde kambiyo denetimini yapabilmekte, ithalat-ihracat lisansları verilebilmektedir. Yurt dışına çıkışlarda 500\$ ve eşdeğer döviz çıkarabilmektedir. Bunun dışındaki durumlarda döviz alımı için

Yunanistan Bankası'nın izni gerekmektedir. Ticari bankaların ithalat ihracat işlemlerinde aracı banka olarak hareket edebilmelerine rağmen tüm kambiyo işlemleri için Yunanistan Bankası'nın uygun bulması zorunluluğu vardır.

Yabancı kişiler ülkede elde ettikleri kazançları ve faizleri döviz olarak dışarıya çıkarabilmesi mümkündür. Kambiyo denetimi yetkililerinden elde edilecek ödeme izninden sonra, Yunanistan'da ikamet etmeyenlere ödenebilir temettüler, Yunanistan'da faaliyette bulunan bir bankada bloke edilen hesaptan ödenebilmektedir. Ülkede elde edilen kazançların veya faizlerin döviz olarak dışarıya transferi mümkündür.

EK-7

**F-Arnavutluk'ta Yabancı Yatırımlarla İlgili
Düzenlemeler**

31 Temmuz 1990'da kabul edilen iki kanunla, Arnavutlukta yabancı yatırımlar serbest bırakılmıştır. Bu kanunlardan birisi Arnavutluk'taki Yabancı Yatırımların Korunması başlığını almakta ve genel olarak yatırım yapılabilecek sektörler ile yatırımların garanti altına alınması hususlarını içermektedir.

Bu kanuna göre sadece yabancı ve gerçek kişiler değil aynı zamanda yurt dışında yaşayan Arnavut vatandaşları da kanun kapsamında belirtilen yatırımları yapabileceklerdir.

Taşınır ve taşınmaz mallar, yabancı katılım olan ekonomik çalışmalardaki paylar, ekonomik değere sahip her türlü borç veya varlıkların oluşturulmasında dolayı ortaya çıkan hisseler, ticari yatırımlar, araştırma, doğal kaynakların kullanımı konusundaki yatırımlar yabancıların yatırım yapabilecekleri alanlar olarak belirtilmiştir.

Söz konusu kanunun bir diğer önemli noktası ise yabancı yatırımların geri alınması ile ilgilidir. Buna göre yatırımların kamu amaçları hariç millileştirilmeyeceği, kamulaştırma tarihindeki değerinin tamamının ödeneceği vurgulanmaktadır.

Arnavutluk'taki yabancı firmaların çalışması ile ilgili olarak çıkarılan bir diğer önemli kanun Yabancı Sermaye Katılımı Olan Firmaların Çalışması hakkında kanundur.

Yasaya göre yabancılar Arnavutluk'ta sadece bir Arnavut ortak işletme bularak işletme yoluyla yatırım yapabilmektedirler. Bu işletmenin amaçlarının var olan işletmelerin modernleştirilmesi ve yeni gelişmiş teknoloji ile donatılması, ülkenin ihracatının arttırılıp, ithalatının azaltılması, tüketim maddeleri çeşidinin arttırılması, istihdamın arttırılması, modern işletme yönetim tekniklerinin ülkeye getirilmesi olacağı yasada belirtilmektedir.

Ortak işletmenin kurulabilmesi için kurucu sözleşmenin Arnavut ortağın talebi üzerine yetkililerce onaylanması gerekmektedir. Bu

başvuruyla birlikte ortak işletme ile ilgili bilgilerin de yetkililere verilmesi gerekmektedir.

Arnavutluk'ta yatırım yapacak yabancıları ilgilendiren bir diğer önemli konu ortak işletmelerin vergilendirilmesidir. Yasada bütün yatırımlar geçerli bir vergi oranı yerine bu oranın vergiye esas matrah açıklandıktan bir ay sonra Maliye Bakanlığı tarafından belirleneceği ve eğer yoksa vergi borcunun gelecek üç yıl içinde ödenmek üzere ertelenebileceği belirtilmektedir. Ülkenin kültür, sosyal, bilimsel ve eğitim faaliyetlerine yapıla katkılar vergiden düşülebilmektedir. Yatırım amacıyla ithal edilen mallar için de vergi ödemesi yapılmamaktadır.

Yeni düzenlemelerle firmalara vergi sonrası karın en az %5'i nin sözleşmede ayrılması kararlaştırılan miktara ulaşınca kadar rezerv olarak ayrılması zorunluluğu getirilmiştir.

Yabancı ortağın kar payını serbest döviz olarak yurt dışına çıkarabileceği ve bu işlemin sabit resmi kur esas alınarak yapılabileceği hususu da yasada yer alan bir diğer önemli düzenlemektir.

Arnavutluk, Doğu ve orta Avrupa ile karşılaştırıldığında yabancılardan ortak işletme kurulmasını talep eden tek ülkedir. Bürokratik işlemlerin fazlalığı ve vergi oranlarının Maliye Bakanlığı tarafından her yatırım için ayrı ayrı belirlenmesi, mali teşviklerin yokluğu, işveren-işçi ilişkileri gibi bazı konularda yasal belirsizlikler yabancı yatırımcıların cesaretini kırabilecek niteliktedir.